

број /124-125/ октобар-новембар 2011. године

Ликовни прилози у броју
дело су Мирослава Анђелковића.

Књижевни магазин

Оснивач и издавач: Српско књижевно друштво
Редакција: Француска 7, уторком 11-13 часова
тел/факс: (011)262-88-92; (011)328-85-35; e-mail: kmagazin@beotel.rs

За издавача: Милован Марчетић
Уредништво: Игор Перишић

и Дејан Симоновић (оперативни уредник)

Главни уредник: Милета Аћимовић Ивков

Графичко обликовање: Мирјана Живковић

Лектура и коректура: Редакција

Прелом: Влатко Михаиловић

Штампа: Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 13

Жиро рачун: 255-000000007036-10

Годишња претплата 600 динара

ИЗЛАЖЕЊЕ „КЊИЖЕВНОГ МАГАЗИНА“
ПОМАЖЕ МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ СРБИЈЕ

Садржај

ПОЕЗИЈА

Душко Новаковић /2/, Емили Дикинсон /7/,
Дејан Алексић /11/, Седам чешких песника
(Силва Фишера, Јозеф Страка, Катержина
Рудченкова, Штепан Носек, Павел Зајичек,
Јан Теснохлидек млађи, Збињек Хејда) /42/,
Лука Штековић /54/

ПРОЗА

Драган Великић /4/, Петер Биксел /10/,
Срђан Срдић /13/, Хуберт Фихте /16/,
Вагелис Шакирић /32/, Срђан Вучинић
/33/, Зигизмунд Кржижановски /38/,
Божидар Васиљевић /39/, Кратка прича
немачког језика (Хајнер Милер, Гинтер
Грас, Ерих Фрид) /48/, Душан Варићак /56/,
Лу Сун /57/, Борис Лазић /58/

ЛИЦЕМ У ЛИЦЕ

Роберт Ходел /8/

КЊИЖЕВНА КОЛОНИЈА

ЧОРТАНОВЦИ - АНДРЕВЉЕ 2011

Миле Стојић /17/, Николај Бајтов /18/,
Владан Матијевић /19/, Исмаил Бандора /20/,
Џејмс Сатерленд Смит /22/, Агњешка Сиска
/23/, Димитрис Сотакис /24/, Андрија Матић
/26/, Ивана Миланков /28/, Мариус Келару /29/

ПОГЛЕДИ

Александра Петровић /30/, Катарина
Станковић /46/, Драган Бабић /50/, Марија
Шаровић /52/, Лаура Барна /55/

ПОВОДИ

Година Чеслава Милоша /34/

РЕЧ АУТОРА

Јовица Аћин /40/, Игор Маројевић /41/

ЧИТАЊА

Радивоје Микић /60/, Татјана Лазаревић
Милошевић /61/, Мирјана Здравковић /63/

ИЗ СКД-а /64/

ОБАВЕШТЕЊЕ

Обавештавамо читаоце *Књижевног магазина*
да Ана Ристовић од овог броја није члан ре-
дакције.

Захваљујемо се колегиници Ристовић на до-
садашњој сарадњи и желимо јој успеха у да-
љем раду.

Душко Новаковић

ЕКСЕРАНА

СТАЉИНОВО ДУГМЕ

Ко је измислио иглу?
То ниси успео да сазнаш
А кад само помислиш
Шта је све игла урадила
Какве је све рупе и рупице затиснула
Припомогнута напрстком твоје баке
Да ли си макар једну њену иглу сачувао?

А знаш ли ко је измислио конац?
Игла и конац увек иду у пару
Као Ромео и Јулија, јесте, као коњ и рало
А кад се, брате мили, сетиш
Шта је све сашивено концем
И оним разнобојним, да му и цвеће завиди
Колико је приредио жуте, плаве и црвене радости
Провери, имаш ли у неком шкафу макар замрсак
црног?

А ко је измислио дугме? Тја, ни то не знаш
Чудна ми чуда – дугме?!
Шта би те уопште интересовао мали брат точка
А кад прочиташ на некој страници
Какве је све улоге одиграло дугме
У откопчавању и закопчавању повести
И ти би први предложио да се дугмету подигне
споменик

Што год да знаш или не знаш о њему, чињенице су
овакве:
Доминација дугмади трајала је неколико столећа
Ти памтиш оно једно испод Стаљинове јабучице
Сва дугмад око њега дрхте уплашено а само његово
Стоји беспрекорно закопчано, као да је урасло у врат
И само се могло откопчати ако се затварањем уста
Спречи довод ваздуха у плућа дотичне особе, гушењем

Неугушена, таква дугмад развила су посебне школе
дављења
Целих народа који су поверовали у идеју рада и реда
А онда су их сменили рајсфершлуси, најпре метални
Па пластични, који лако-лако клизе, повлачењем
вођице за уво

Било да је реч о шлицу на панталонама
Или зимској перјаној јакни, или прорезу на женској
хаљини
Али и ти, као и многи, вођицу никад не гураш до краја
Јер ти у свему одговара припадност свету који живи
онако раздрљано
Не обзирући се што испод нема ништа, понекад ни гаће.

ОГЛАСНА

На овом сам се пентрао до у сам врх крошње
Са ових брао плодове у мајмунским скоковима по
гранама
Овде цртом ножића бележио рашћење стаса
Испод овог добио такав збуњујући пољубац
Да сам намах заборавио колико сам несрећан
Што мајка моја и отац нису као друге мајке и очеви

А на оном тамо, некролог мој ће стајати, са
сличицом у углу
Прелепљен преко неког претходно објављеног мртваца

Биће и тај са пробијеним очима, због избочина
Коју стварају неравнине и комади рапаве коре
Али ако неки од њих избије на месту где су ми уста
Или ми се потклубучи испод оба образа, сатруо од
плесни
Изгледаће као да још оклевам да прогутам последњи
залогај
Изгледаће као да дувам у невидљиву трубу, као да
напухавам балон

Помери ли се за који сантиметар, више или ниже,
у лево или десно
Одмах ће се уочити, а не постепено, да сам то ја.
И можда ћу заридати.

УЗДАХ ЗА КОСТОМ ПАЛАМОМ

Једноставно је, кажу, твоје вечно боравиште, гроб
твој сићушни
Неразликван од других из друштва расутих наоколо
Али цела Грчка може да стане окупљена око њега
И у јаду и невољи поносно дигне главу према Сунцу
Не због уцена и претњи за којима је посегла
банкарска Унија
Него због јасности одлуке и лепоте древне истине
да и у пропадању
Иако унижена и немоћна пред толиким острвљеним
кредиторима
Одбија да туђинцу припадне и метар њене земље
и маслина на њој
Макар и таква, рањена и бачена на колена,
али још способна да урличе!

ОХРАБРИВАЊЕ

Господин
Миодраг
Павловић

Богат
Начитаношћу
Ма пребогат
С два миленијума поезије
У глави и малом прсту
Класик још од онда

Од онда кад ми је
1979. рекао:
При упознавању
Прочитао сам вам књигу
Храбра је

Спустили сте муда у чизме
Али пазите...
Пењање на Парнас...
Лекар сам по струци...
Не ваља кад се газе брзо и оштро
А ни споро и меко

Сопство не може без давања
Али и без сачувавања од самог себе

Толико од Мије
Драгоцено

Но ја му се никад не захвалих
Што и без Парнаса
Радост као бол
Муда гаженим у чизмама
Несносно у мозгу трпим!

МЈАУКАЊЕ

Рачунао сам, обрадовано, будем ли те вечери
Из махнитог дружења улетео у купатило пијан
Ништа лакше него сломити га песницом
Или подмуклим маневром лакта, можда ципелом
Најпослед дршком за чишћење клозетске шоље

Уосталом, он је одувек био, као полна тежина
Једно танушно парче одраза, али склоно пропитивању
Као и сваки сведени минимализам анатомије
Који се непрестано кривели властитом лику
Певушећи италијанске арије у току бријања

Али, његов ме је узвраћени ударац челом у чело
Одбацио, право на плочице зида изнад каде
Свом силином назад, и још ме одбацује
Некад као отклопљени вентил пару из котла парњаче
Некад као квочка јаје, тресне ме испод себе

Не могу да га спречим, ни мољакањем, нити умем
каквим вештим триком
Да уђем унутра и видим шта је остало у њему од мене
Иако сам се, у међувремену, развео, постао одвратан
Запустио удове и бешику, срце затиснуо крпама
да не истекне у сливник
Нагло постао безуби, олињали вук, мјаукање у ноћи!

НА ЦОКЕЈСКИ И НА КОЊСКИ НАЧИН

Држећи, не баш лабаво, кајасе, свог запењеног коња,
двогоца
Који маше главом и одбацује топле крпе бала са губице
А кроз носнице шиштећи извлачи резерве
неистрчаног ваздуха
Он свечаној трибини прилази да прими победничка
одличја

Пехар ће му предати градоначелник и три пута га
пољубити
Сагињући се због његове омалености, траку,
окопрсну, са ресицама
Које имитирају златне нити, ставиће му почасни
председник
Републичког удружења касача, а венац од свежег
цвећа нова мис Србије

Све ће бити као и лане, кад је победио и сликао се са
тадашњом лепотицом
Такође ждребицом у најбољој снази, пред којом је
постидно нагнуо главу
Као да је избачен из седла, или као да очекује,
препун стрепње
Да ће се и коњ, као и лане, завртети око себе
и опалити громко из задњице!

Драган Великић

AVALA.doc

Орасположила га је свежина у вагону. Тиха музика. Тр-зај мисли десет, петнаест година уназад. Натраг у гужву београдског воза „Авала“, у гомиле шверцера и џепароша. Ђубре на сваком кораку, збег. Одлазио је у вагон–ресторан, где је увек могао наћи пристојне саговорнике. Једног и данас памти. Ушао је после Будимпеште, и све време до Беча су разговарали. Рат у Славонији је беснео. Лудило у Босни. Три сукобљене стране. Тај углађени господин, Хрват, бизнисмен из Хамбурга, са јаким акцентом, какав се добија после деценија у иностранству, питао га је шта је са Генексом? Енергоинвестом? Марко је само одмахнуо руком.

– Нисам вам ја саговорник за те приче.

– То су једине приче – рекао је. – Нема других прича.

Они који воде рат, они заједно ратују, на истој страни.

Годинама касније, откривајући у новинама наличје ратова у Хрватској и Босни, Марко се сећао уске физиономије Хрвата, његових челично–плавих очију и равне жућкасте косе. Памтио је то лице, уморни осмех, и храпав глас страственог пушача.

– Никада није било таквог рата где је све договорено. Баш све, младићу.

Почео је причу о рента–тенку. Марко га је са неверицом слушао.

– Зар вам ништа не говори да су све три стране испразниле затворе? То су њихове интернационалне бригаде, озбиљније него оне у Шпанији. Позајмљују једни другима, према потреби. Рента–тенк. Тући, чак и по својима, артиљеријом унајмљеном од непријатеља. Откријеш позиције противнику и чекаш. Зарађени су само ровови у којима труну војници. Међутим, штабови су на истој страни. Важно је распламсати игру, што више статиста увући у рат, стићи до тачке после које нема повратка. Сада то нико не би одговарало. Бизнис цвјета. Наравно, за статисте ће на крају бити довољно одличја и борачких мировина. Приче инвалида брзо досаде. Пјевати ће о слободи, одбрани домовине, херојству. Славиће обљетнице битака. Биће у стању да зададе свакога ко посумња у велике циљеве. Чуваће своје заблуде. Без тих заблуда живот им не би имао смисла. Они су само костим за представу какву ни Холивуд не би смислио.

– Мислим да претерујете – рекао је Марко.

Хрват се осмехнуо. – Кроз десет година, у фељтонима ћете читати о овоме што вам сада говорим. Зато вас и питам да ли знате нешто о Генексу? Енергоинвесту? ИНА је мој терен. Ту ми је све јасно.

После Ђера у вагон–ресторан је ушла гранична полиција. Хрват је пружио свој немачки пасош. Граничари, мађарски, па аустријски, дуго су загледали Марков југословенски пасош.

– Све то имате код Ремарка – наставио је Хрват када су граничари отишли.

– Не читам Ремарка.

– Зато га живите.

– Мислите?

– Визе, пасоши, стрепња на границама. Ремарк је све то прије педесет година детаљно описао. И ето, понавља се.

Воз је кренуо. Хрват је ишчезнуо са Марковог можда–ног екрана. Замениле су га трошне фасаде пештанске периферије. Затим челични мех моста. Дунав. На будимској страни композиција убрзава. Квартови зграда из шездесетих година. Смењују се познати кадрови, све док и последње куће Будима не ишчезну у пејсажу равнице.

Предах од живота. Одсјај властитог лика на стаклу прозора. Провидан као утвара. Залеђени тренутак. Без пре и после. Једно угодно сад. Препушта му се наивношћу детета. Езах, каже у себи. Готово. На језику неког индијанског племена. Сијукса? Или можда Апача? Речи упамћене док је лутао географијом Карла Маја, бележио у свеску индијанске речи, и сањао дан када ће прећи Велику воду, побунити индијанска племена у резерватима, ујединити их и кренути у обрачун са бледоликима. Биће он нови Олд Шетерхенд. Никога Марко није мрзео толико као Џона Вејна. Са каквим мукама је гледао како тај гузати створ убија у филмовима Индијанце као глинене голубове.

И док воз јури равницом, Марку се привиђају Индијанци у трку на мустанзима, са копљима и напетим луковима. Сувенири детињства. Маштарија коју једва да и себи понекад призна.

„Ваба м воумингу“. Гледај равнице.

И гледа Марко равнице. Утврђен на седишту до прозора. У заседи пред самим собом. Четрдесет и четири године су иза њега. Фрагмент до фрагмента. У сваком је ишао до краја, правио целину. Развлачио причу. Ипак, поглавља су се осамостаљивала. Расли су бедеми. Негде је све записано. Свако јутро је неисписана равница. Када прелази раздаљину од собе до купатила, док струже бријачем насапуњане образе, или одговара на телефонски позив, свуда и увек, где год да се окрене, могуће је померити ос гравитације, упутити се у неком другом смеру.

И он је кретао. Доносио одлуке. Уписао медицину. Напустио је. Отишао на филозофију. Затим прешао на књижевност. Одустао. Живео у Бечу код оца. Радио у ресторани. Направио дете. И онда исцурio из тог новог живота. Као што је и његов отац исцурio. Људи се премештају, ништа необично. Многи остају тамо где се затекну. Да је од тих, још увек би разносио пошту. Када је након завршених студија књижевности узалудно тражио посао – а са оцем у то време био у једном од њихових ледених доба, дакле, без икакве комуникације – прихватио је из чисте радозналости посао поштара. Онда је отац пресекао, позвао га у Беч.

Две године је провео помажући му у ресторани. Упознао Вишњу, јединицу остарелог пара лихвара. Високи и кабасти, као ормани у тесном предсобљу. Где год да се појаве, узимају непријатно много простора. Вишњин отац, бонвиван и авантуриста, Србин из Дубровника, скрасио се поред богате наследнице из Тирола из старе аустријске породице. Када се нема шта друго рећи, онда су све аустријске породице старе. Абоненти у дубоком партеру бечког новогодишњег концерта. Готово еротско задовољство изазвано френетичним аплаузом на завршној тачки Радецки марша. И нада да ће швенк ТВ камере за тренутак урамити њихова зајапурена лица.

Познанства као замена за духовност. Колико притворности је требало Вишњином оцу да освоји њену мајку, наследницу богатства насталог берзанским шпекулацијама. Није било времена да се оплемени декаденцијом. Аустрија је мала земља. Велика су јој само гробља. Чим се спустиш до другог колена, треба ти пасош. Галиција, Бесарабија, Банат, Трансилванија... Власници некретнина у петнаестом, шеснаестом и седамнаестом бечком бецирку. Сумњичави према Марку од самог почетка. Маштали о зету адвокату. Добили литерату који се са свиме исмева. Подсећа их да је Аустрија балканска чорба у немачком лонцу. Хајдучија са адвокатом.

Овог пута Марко иде у Беч по голу причу. Своју причу. Нешто недостаје од самог почетка. Како су се та два света уопште нашла на истом колосеку? Само претпоставке. Упорни ген довео га је на овај свет. Милиони тако долазе. Сенка решетке жалузина пројектована поподневним сунцем на под спаваће собе. Тело обамрло од летње жеге. Тренутна пожуда изазвана ласцивним покретом. Мукла интонација речи које се бесмислено понављају док руке грозничаво скидају одећу. Прича долази касније.

Једна обала је у тами. Нема трагова сем неколико фотографија. И мајчин гроб. Трећи становник породичне гробнице са истим презименом. Родитељи њени отровали се годину дана након ћеркине смрти.

Избегнути судбину техничких филозофа, доброћудних губитника који су се око подне окупљали у радионици. И млели живот бесмисленим причама. Препуштени пуком трајању.

– Не разликујеш се од њих – рекла би му Марија. – Историјске преметачине су спас за такве. Рат је дежурни кривац за промашене животе.

– Замисли да није таквих, какав би то тек живот био.

– Слушај, задовољство је једино мерило. Ко је у том рачуну чист са собом, зна зашто живи. Не мерим ја успехом и новцем смисао живота. Само питањем: Да ли ти је добро у

кожи у којој јеси? Ко зна, можда је теби заиста добро? А ја сам глупа да то видим.

Пејсаж следи Маркове мисли. Код Татабање равница се пропела у брежуљкаст предео.

Подигао је поклопац лаптопа. Прелази погледом по колонама фајлова. Кликне на Ја.doc.

Ја сам без координата. Где год да се појавим, ја сам код куће. У било којем граду. Имам генијалну меморију, апсолутни слух. И не само то. Ја сам емотивно увек спреман да прихватим неку сличицу као своје једино порекло, да склизнем у причу која ми се нуди. Ја сам и све оно што сам могао бити.

Не, нисам заводник. Напротив, ја се жена плашим. Стидљив сам. Искрено говорећи, много сам стидљив. Лакше би ми било да причам у трећем лицу. То је званичније и убедљивије, али мање интригантно. Чим нема „ја“, позорница се удаљава, тамо негде неком нешто некад било. Кад је прво лице, чујеш лепо како дише. Буде и патетично, али је искрено. Без маске. У четири ока. Кад постане непријатно, лако је склизнути у треће лице. Тамо нема стида и обзира, лако се дише, граница савести је тако далеко да се не узима у обзир.

Ја сам без координата, ослобођен стега породице, комшилука, предака, нације, политичке странке, државе. Ја сам пространство. Бирам чак и оно што ми је дато рођењем: име, нацију, родни град. И претке ако су баш нужни. Где год да се спустим, ја сам код куће. Сећам се и онога чега није било. Тек то је задовољство, сушта радост, пуноћа живота. Сећањем настаје и успоставља се. Нису то измишљотине, јер измишљотине су лишене сећања. Оно чега се сећам то је било, или је могло бити. У суштини, то је исто чим сећање постоји.

Да ли је то болест, та разливеност у свему што сам могао бити? У свим тим егзистенцијама које су моје? Та напетост која опушта?

Фрагмент, и само фрагмент. Без континуитета који је једна вештачка творевина. „Ја“ је једино што имам, што је до краја само моје. Континуитет је ропство. Какве везе ја имам са тамо неким прадедом коњокрадицом? А тек баба по мајци, прељубница? Где је ту порекло? Породица је ћумез, легло смрада и злочина. Не памти се када је неко отворио прозор. Вековима се брлог не проветрава, ђубре се у недоглед таложи. Мртваци у орманима. Породична митологија је гомила лажи. Увек недостаје оно на шта се најрадије позива. Сумњива хералдика. То чега нема, то је заштитни знак. На пример, патриотизам. Лицемери и зликовци не испуштају из уста домовину. Зашто? Па зато што је домовина непресушни извор прихода. Систем се заснива на накоту. Ти бедници су везивно ткиво сваке институције, странке, државе.

Туга је лепа и сигурна. Када се завучеш у безимени сат поподнева. Када памтиш сваки детаљ, ништа да ти не промакне. Када ти је добро јер је сутон. Када ти је добро јер је јутро. Када ти је добро јер не желиш више него што јесте. Када пораз не постоји. Када победа не постоји, јер је све мимо топографије једног јединог дана. Када је породично време једини календар.

▶ Не посустај, терај своју причу. Твоја прича је само твоја. Победник на школским квизовима. Да ли постоји неко ко зна радно време гардеробе на железничкој станици у Руми? Ко памти имена свих оних фабрика текстила са картонских кутија за кошуље, са прозорчетом на поклопцу? Или ред вожње приградских аутобуса у Новом Саду? Шта, мало ли је? Мало је што памтим рачун у пластичарници „Пеливан“, а томе је већ двадесет и пет година. Ко је шта појео и колико је коштало, колики бакишии је теча оставио. И када смо изашли на улицу, онај човек који је у том часу пао са бицикла. А пао је зато што је на неком крову угледао оцачара, па се ухватио за думе. Ако је то мало, шта је онда много?

Меморија и нерв за аналогije, то је генијалност, свеједно да ли си физичар или обућар. Има ту нешто и са пропорцијама. Како се коме заломе. Емоција више врсте, широк загрљај света, божански валер душе.

Ја не желим да памтим. То је јаче од мене. Зашто је у мени све закочено? Како се догодило да не могу да изађем из себе? У почетку су координате јасне: љубав и мржња, добро и зло. После је тешко када се примењују координате. Свет је изрван, све је већ било, и то што је било то се само понавља, и опет је први пут. Први пут сам се родио. Први пут ћу и умрети. Био сам јуче у „Липовом ладу“, тамо где су се упознали моји родитељи. Исто дрвеће, само мало дебље, бујнијих крошњи. Али исто. Када прође, онда је најлепше. Не волим када се догађа. Зној и дахтање. Али, када прође, али тако да прође као да никада није било онако како је било, већ онако како се у мојој глави сачувало, е то је онда само моје.

То је као крвоток, бацаш у себе свашта и мислиш да ће те мимоићи, све те масне наслаге. Када сам у „Књижевним свескама“ хтео да објавим причу о томе како функционише принцип поште у телу, одбили су ме у уредништву, рекли да нема средишта. Где су ту догађаји? Где је прича? Ја правим оног ко сме да погледа у бездан између два догађаја. Баи тако сам им рекао. Коју радњу врши живот? Ни у часу умирања, једном ногом на другој страни, нећете схватити средиште. Нема га! Колико сте сати, дана, недеља провели спремајући доручак, везујући пертле, померајући ствари по кући. Увек истом путањом под тушем сапун прелази телом, као и жилет код бријања. Чудо једно како се увек некакав редослед успостави, и чим кренеш другим смером, урушава се, не иде. А ви мени о средишту. О причи. Ви сте лажови! Тако сам им рекао. А они мени да уметност није поштарска торба. Да је на свету највише неостварених као ја. Да су наше главе као депоније, гомиле ђубрета. И ништа више.

Ја баи мислим да је уметност поштарска торба. Глава уметника јесте депонија. Што је више ђубрета, то он има више шта да каже. И није добро када успе да све рециклира, када територија главе остане без ђубрета, када се у потпуности оствари. То нису прави уметници. Код њих је све тесно, јер нема вишка. Нема грешке. А за шта да се ухватим ако не за грешку. Баи неоствареност јесте безмерје у којем ништа није коначно. Могу да лутам и да тражим. И сваки пут је другачије. То могу само у великим делима. Тамо није као у ботаничкој башти, јасни путокази и плочице на којима све пише. Тамо је као у џунгли. Свако своју стазу прави. А ти остварени, они се неостварених као ђавола плаше. Не подносе их, најрадије би их сатрели. Зато

мене у редакцији „Књижевних свесака“ не воле. Прави уметник лута по свом ђубришту, и шта год створио, увек је много више неоствареног које је остало непописано, али и тако непописано оно постоји и делује. Чак делује дубље и снажније него да је употребљено. Што је више неоствареног, то је оно остварено јаче и убедљивије. Код остварених нема вишка, нема депоније која их храни, а без ђубрења све вене. Зато по гробљима књижевности највише остварених лежи заборављено, а они неостварени, иако живи закопани, успели су да се откопају.

Марко се враћа менију. Воз успорава и зауставља се у станици Ђер. На перону неколико путника. И група граничне полиције. Кроз који тренутак кренуће у обилазак бечког воза, пажљиво загледајући српске пасоше. Понављаће увек иста питања.

Куда путујеш? Колико остајеш? Алкохол? Цигарете? Гранични хаику.

Воз креће. Марко спушта поглед на екран лаптопа. Кликнуће на Beograd.doc. Почетак до почетка. Фрагмент до фрагмента. Наслови као вагони. У сваком мехови реченица. Предвечерње сунце облива текст, замагљује га руменилом.

Књига о Београду отвара се између Будимпеште и Беча.

Хаузмајстор: једино аутохтоно занимање у граду на ушћу Саве у Дунав. Не учи се, већ се генетски наслеђује. Основно начело те професије је да никаквих начела нема. Свако може бити хаузмајстор, јер свако у себи рођењем носи ген те вештине.

Прво правило је да за професију хаузмајсторску није потребна вештина, већ напротив невестина. Јер, само невестина крчи пут ка откривању свих тајни ове божанске вештине по којој се све може начинити у свако доба и на сваком месту без икаквих мука и проблема.

За вештину хаузмајсторску није потребан никакав алат. Уместо алата користи се оно што се нађе. А увек се нешто нађе. Уместо шрафцигера може се користити обичан кухињски нож, уместо чекића самовар, уместо турпије ренде, уместо блањалице сунђер. И сопствени зуби могу бити од помоћи. Никада не би требало занемарити властите органе као неисцрпне ресурсе за хаузмајсторске мајсторије. Два прста могу заменити клешта, а један четкицу за зубе. Вештачка протеза замењује пинцету. Махањем длана испред лица ствара се ефекат лепезе. Спуштени очни капци замењују ролетне. Надланица замењује марамичу. А снага воље замењује здрав разум. И тако настаје један мали свет који је замена за велики свет, један свет у коме је све на свом месту тек када ништа није на свом месту, у коме је све уређено тек када се све претумба и постане неуредно.

Друго правило је да суштина хаузмајсторске вештине уопште није у поправљању или прављењу, нема ту ни говора о некаквом стварању. За то су потребна разна и темељна знања. За то су потребни алати, вичност и уметност, а ни интелигенција није на одмет. Једном речју све оно што је савршено непотребно за хаузмајсторисање. Циљ хаузмајстора је да потрајало и даље траје, да старо буде још старије, али да је као ново, па се тако уметност ове вештине састоји у томе да повеже неповезиво, да склопи несклопиво, да накалемљује и прилепљује, да мрља и пре-

мазује. Већина хаузмајстора је крпљење. А циљ да од света начини крпеж.

Сиротиња краде све. Бронзане скулптуре, надгробне споменике, бакарне телефонске каблове, поклопце за шахтове, олуке, спомен плоче, саобраћајне знакове. Посебно знак „стоп“, за којим у јесен на црном, уличном тржишту влада велика потражња, јер се користи за печење паприка. Краду бисте са гробља, вазе, кандила, месингана слова са споменика, металне капије, делове ограда. Све је плен. Поштански сандучићи, слушалице из јавних говорница, огледала у возовима. Мали чекићи у аутобусима са којима се у случају нужде изваљују стакла. Краду мачје очи са камених граничника поред ауто-путева. Краду шине са железничких пруга, даске тобогана, столице и сунцобране са базена, гвоздене тегове са високонапонске мреже. Сијалице из лифта, колици из самоуслуга, металне улошке уличних корпи за ђубре. Краду железне решетке за скидање блата са ципела испред солитера. Лампе у парковима, ђубретарске метле, државне заставе.

Београд је лазарет нервозних људи. Пена им избија на уста, очи горе, зној липти док цупкају испред семафора, поштанских шалтера, на станицама градског превоза, испред каса у самопослугама. Читав град дрхти. Пси луталице, задригли кримоси у циповима, дотрајали аутобуси и тролејбуси, просјаци на сеновитим угловима, наркомани, џепароши, обијачи станова, изгладнели пензионери, пацијенти у болницама. Сви су нервозни. И они који једу јевтинне саламе и пију млако пиво. И они који у кафеима тамане пасте и лазање, заливајући их скупим вином.

Ми, кримоси, ми смо највеће патриоте. Не занима нас ниједна идеологија. Свеједно да ли смо Талибани или Мунова деца, Срби или Хрвати, Албанци или Бугари. Пљачка је наша Библија. Новцем отапамо поштење, ту сумњиву категорију, тај фантомски договор у освиту човечанства. Ми смо оснивачи цивилизација, спонзори напретка. Остављамо за собом фондације и академије, добротворна друштва и задужбине.

Ми владамо светом. Лишен грамзивости, подлости и лоповлука, мозак је муљава баруштина.

Стари бард. Доживотни уредник државних издавача. Више награда него књига. Посленик који је дрмао културном сценом. Комисије. Функције. Жирирања. Само једна његова реч отварала је и затварала врата. Данас тоне у фуснотама. Са библиографијом и биографијом. Протезом у чаши поред кревета. Успехом. Короном која је дисала над његовим именом. Нема га више ни у укрштеним речима. Његаће поклоњене оброке у „Мадери“. И не престаје да суди. Потонуо са једним временом. Символима. Страховима. Где је та висина коју не чека понор заборава?

У Београд, Апто Dotini 2009, стиже се возом са почетком 20. века. Брзином из 19. века.

Сабласне грађевине железничких станица Нове Пазове, Батајнице, Земунa. Напуштене фабрике и магацини. Бетонске наказе, неми сведоци неких бољих времена.

Биће Београд опет место разбибриге, полигон одушка просташтва и лицемерја. Студио за сваку лудост. Дола-

Емили Дикинсон

* * *

За лепоту умрех, а кад
Сместих се у гробу,
Тај што умре за истину –
У суседну собу.

Упита ме зашто падох;
Рекох: „Због лепоте.“
„Због истине ја“, он рече,
„То исто је. Брате!“

И у ноћи смо понешто
Једно другом рекли,
Док је маховина расла,
Имена нам прекри.

С енглеског превео Драган Пурешић

зиће са свих страна ходочасници жељни забаве и провода. Накупци позитивне енергије. Дивљаће ноћу по сплавовима и клубовима. Уписаће Београд на мапу егзотичних туристичких дестинација. Лудило као бренд. Јевтино пијеш, једеш и јебеш. Овде нормалност живи у једнини. Свуда око амбиси плурала. Мргудна лица поносних старина, доживотних чувара национа. Зазиру од светла и смеха. Увек брижни, моћних подочњака и храпавог гласа. Пуних цепова и стабилних дивиденди.

Никада се није сазнало шта се то вековима хтело? Због чега се дизали устаници? Плеле завере? Деца жртвовала? Младост у рововима скапавала? Чему атентати? Убиства суверена? Зашто су рушена пожарна степеништа. Зазидавани излази за случај опасности. Никада се није платио рачун. Или се закинуло, или се преплатило. Никада колико треба.

Стално у збегу. Преко завејаних планина. Увек у покрету. Да се негде иде. Куда? Због чега? Тиме се не бави племе у пролазу. Слепи путници народних предања рукоположене у свеце.

Прескочен живот.

(Одломак из романа Недеља старих возова који ће почетком 2012. године објавити „Стубови културе“)

ПОЉЕ КУЛТУРЕ

Са Робертом Ходелом разговарао Милета Аћимовић Ивков

Од када датира, чиме је мотивисано и усмерено, ваше интересовање за српску културу и књижевност?

Студирао сам славистику, философију и етнологију у Берну. Тада је у оквиру бернске славистике код проф. Ј. П. Лохера било уобичајено да се поред руског уче још два друга словенска језика и да се један или два семестра иде на студије у „циљне“ земље. Било нас је троје студената који смо крајем осамдесетих година боравили у Југославији, један у Сарајеву, други у Загребу, а ја, пошто сам писао рад о Црњанском, у Новом Саду, где сам посећивао предавања о српској (код проф. М. Егерића) и руској књижевности. Кад ме је проф. В. Вулетић упознао са Драгославом Михајловићем, настала је жеља да напишем дисертацију о (Љесковљевом) казу укључујући аутора романа *Кад су цветале тикве*. А тако је почело дубље интересовање за српску књижевност (а и за остале књижевности на овом „штокавском“ језичком подручју).

У својим сте се нараторолошким студијама у књизи Дискурс (српске) модерне бавили српском књижевношћу у распону од Доситеја Обрадовића, преко Боре Станковића, Иве Андрића, Милоша Црњанског и Драгослава Михаиловића, до Давида Албахарија. Шта сте о њеном развоју сазнали, открили, закључили?

Прво бих хтео рећи: читам те ауторе пре свега као друге ауторе светске књижевности. Ако вама писац нешто говори, он је вама занимљив не зато што он потиче из ове или оне земље, већ на основу тога што код њега нађете та иста питања која су значајна и за ваше мишљење и живот.

Наравно, могло би се говорити и о „регионалним“ особинама, али бојим се да се све то своди на Витгенштајнову „породичну сличност“ – нема заједничких црта које важе за све ауторе једне националне књижевности, а већ, како вели Витгенштајн: деда дели са братом нос (рецимо, редукцију дијалога), са ћерком очи (осећање узалудности и изгубљености људског живота) а са унуком боју косе (блискост некој народној мудрости која понегде личи на фатализам). Сувишно је рећи да то не важи само за српску, већ и за сваку националну књижевност.

А што се тиче развоја српске књижевности могло би се тврдити да у 20. веку значајно расте компатибилност са општим књижевним тенденцијама у Европи и Америци. Мада, морам рећи, да сам недавно уживао и у пажљивијем читању Матавуља (било је то у вези са скупом овде у Београду који је организовао колега Душан Иванић). Само што

код Матавуља нисам сигуран да ли ће његова проза бити приступачна за мање обавештеног читаоца.

А шта сте, с обзиром да сте слависта, закључили о њеној сличности и разликама са књижевностима исте (новоштокавске) језичке основе; књижевностима словенског југа?

Дубоко сам уверен да је књижевна наука у високој мери идеологизовано поље. Свако време и сваки истраживач има „своје“ ауторе и преферира код тих „својих“ аутора „своје“ теме. То не значи да је књижевна наука произвољна и да свако пише шта год хоће, али право књижевно дело је толико „замршена“ творевина да има хиљаду путева у њој.

За моје идеолошко полазиште је било кључно како сам доживео језичку разноликост Швајцарске, и како смо ми ђаци у гимназији (у Луцерну) у оквиру „немачке“ и „француске“ књижевности читали поред Шилера и Камија – не правећи никакве разлике – Диренмата и Рамија (Ramuz). Јесте, можда смо и били мало поносни да су Диренмат и Рами „наши“ (швајцарски) писци, али никоме није пало на ум да треба саздати „свој сопствени“ канон и занемарити „туђе“ каноне. Тешко је рећи у којој мери се може упоредити књижевност која је написана на немачком (или шпанском, или енглеском) са књижевностима на „(ново)штокавском“ језичком подручју, али морам признати: као слависта тешко бих се помирио с тиме да се млади Црњански не третира у заједничком књижевном контексту са Крлежом.

Наравно, не тврдим да не постоји швајцарска (или хрватска) књижевност али не бих волео кад би ми унуци ишли у гимназију где се Шилер чита у оквиру „стране“ књижевности или потпуно занемари зато што не припада домаћом канону. Питање је, дакле, шта се ради са изузетно богатим потенцијалом да српски ђак буде кадар да слободно чита *Глембајеве* или *Грозданин кикот*.

Свестан сам тога да је у вашим крајевима већ превише било уплитања „са стране“, али одговарам на питање пре свега као слависта и наставник књижевности који се свакодневно суочава са проблемом канона и (више) припадности.

Како се вама чини наша садашња (заједничка) културолошка ситуација у којој скоро да занемарујемо бројне сличности, а повлашћујемо разлике? Са чиме је можете упоредити? Какве закључке о будућности из тога извести? И да ли је, према вашем сазнању и искуству, „заједнички

културни простор“ предност или препрека за развој и афирмацију сличних/истих културних модела.

Оно што тачно могу да кажем: са поделом „српско-хрватског језика“ на три (или понегде два) језика и са опредељењем за један од њих упропашћена је јужна славистика на многим нашим универзитетима, јер се тиме значајно смањило број студената, што је у наше доба, као што се зна, погубно.

Али ипак мислим да та званична подела принципијелно не онемогућава заједнички културни простор. Оно што је Андрић назвао „наречјем“ сада се (најчешће) зове „језик“. Та појмовна употреба на крају крајева није битна. Јер је много битније како се културни „потрошач“ понаша и како ће се на основу те језичке праксе развијати нови државни језици. Ако дође до потпуног узајамног отуђења, убеђен сам да ће се тиме убрзати тенденција која се може запозити чак и на немачком говорном подручју. На одређеном нивоу (углавном још) природних наука познавалац се више неће одлучити за немачки језик, јер зна да се том одлуком добровољно одриче међународне рецепције. Већ сада се пита у којој мери немачки језик може даље да обезбеди све функционалне стилове. Одговор на ово питање ће бити на крају крајева и пресудан за књижевност.

Да се разумемо: не залажем се за то да млад свет не учи енглески, али то не мора значити да се не може учити други (или трећи) страни језик.

Каква је данас слика/представа о савременој српској поезији на немачком говорном подручју?

У реномираном хамбуршком позоришту „Шаушпилхауз“ (Schauspielhaus) већ се две године игра комад Ерика Гедона у којем се чује мноштво балканских (српских, македонских, ромских) песама. Огроман успех комада је симптоматичан. Емир Кустурица, Горан Бреговић а и Бобан Марковић су изузетно цењени код нас, поготову код образоване младе публике. Ови аутори стварају – заједно са писцима попут Анджеја Сташука или Јурија Андруховича – једно културно поље у којем, како ми се чини, преовладава критички став према глобализованом свету, а које се при томе не затвара у национални хорсокак (дебата око Кустурице се не тиче његових филмова, већ пре свега споредних изјава). Изгледа да је настао тренутак да се и књижевности западног Балкана укључе у нови дискурс – у дискурс који се више не води на основу разматрања зашто је почетком 90-их година дошло до рата. О томе сведочи и жива рецепција српске прозе и поезије у оквиру сајма у Лајпцигу ове године.

На самом почетку кратког текста предговора у вашој Антологији, кажете како је она обликована са намером да буде „пресудна рецепција у самој Србији“. Појасните нам мало подробније тај уводни исказ?

Рецепција српске, хрватске и босанске књижевности задњих деценија код нас се углавном оријентисала према питањима: Какви су то народи? Каква је њихова историја? Шта их дели? Шта их спаја? Ко се бори против дискриминација на националној или патријархалној основи? Писало се о Андрићевом Писму из 1920. године а не о Проклетој авлији, и прва књига Сеоба се читала као узор колективног националног духа а не као лирско-елегијско доживљавање света. Да будем још конкретнији. Прошле године сам за

студенте тражио превод Господе Глембајевих. Тешко је веровати, али превод у хамбуршким библиотекама не постоји! Нашо сам га само у Минхену. Хоћу да кажем да ако се аутор није уклопио у владајући дискурс (факат који сам по себи не говори ни у позитивном ни у негативном смислу о квалитету аутора) он као да није постојао. Као приређивач антологије имао сам намеру да се држим изван тих захтева (што је до краја, разуме се, немогуће). Полазио сам од десетак постојећих антологија (чији приређивачи представљају, као што то увек бива, разне идеолошке правце), књижевно-историјских текстова и предлога познатих српских критичара и песника и направио сам статистику фреквенности аутора. Нисам добио објективну слику рецепције савремене српске поезије (шта би то могло бити?), али сам барем мало смањило субјективност избора.

Сваки (антологијски) избор поезије најпре је личан. Ваш је избор ишао за тим да као „мозаик генерације“ репрезентативно представи развој савремене српске поезије у последњих пола века, али још више да у текстовима изабраних аутора повласти оно настасијевићевско „општечовчанско“. Где се онда, између та два пола, најчешће, задржавало ваше антологијско клатно?

Ово запажање је јако прецизно и продорно. Избор песама је без сумње субјективан. Имајућу у виду немачку публику хтео сам (више несвесно него свесно) да спојим две мисли: прво, да се читаоцу омогући унутрашњи увид у живот и мишљење једне генерације српских песника од ране младости до зрелих година, а друго, да се види да српски песници нису у првом реду Срби, већ песници.

Кад живите дуже време у једној земљи сазнаћете да се живот у суштини само на површини разликује. Ваш првобитни генерализујући однос према „земљи“ и „народу“ се све више претвара у односе са појединцима. Ипак, без обзира на сопствено деветомесечно искуство у Новом Саду био сам запрепашћен у којој мери су генерација и средина а не припадност нацији одлучујући фактори погледа на свет и менталитета. Срео сам код (пре свега млађих) песника антологије исте писце, исту музику, исте филмове који су били „култни“ и за средину у којој сам ја одрастао.

Основно поље вашег антологичарског интересовања је историја и „позадина друштвене стварности“ – како се, на размеђи прошлог и овог века, она одсликава у текстовима изабраних песника. Откуда толико поверење у објективизовани глас историје?

Има једна руска изрека која гласи: „с волками жить, по-волчьи выть“ (у дословном преводу: живети с вуцима, урлати као вуци). Изрека говори о томе да нема никакве објективности. А закључак је да се једини излаз састоји у томе да бивајући убеђени бициклиста возите и кола, и обрнуто. Само тако можете сазнати саобраћајне препреке које аутомобилиста и бициклиста себи узајамно стварају.

Следећи једну вашу мисао из предговора питамо се, питајући вас, каква је разлика између „субјективне и објективне историје“?

Са изреком о вуцима хоћу да кажем да је историја утолито „објективнија“ (та реч стоји у предговору под наводницима) уколико скупљате више (субјективних) „прича“. Можда је Андрић имао на уму ту мисао кад је у

► своје говору поводом доделе Нобелове награде истакао значење приче. Јер она је једино стварно. У том смислу је књижевни текст свакако „поштенији“ од класичне (објективизоване) историје, јер од почетка наглашава своју субјективност.

Какве су реакције на вашу антологију? А какве ви прижељкујете?

У Немачкој, антологија је имала (као и други преводи на немачки језик) леп форум, како на сајму тако и у самом граду Лајпцигу. Појавила се и (повољна) рецензија у *Neue Zürcher Zeitung*. Почетком новембра биће промоција у српском конзулату у Хамбургу. А наравно да ме је јако обрадовало како је антологија примљена овде у штампи. Ускоро ће бити под руководством директорке Института за књижевност и уметност Весне Матовић и промоција у којој ће учествовати и неколико песника.

Какви су вам, у вези са проучавањем и представљањем наше књижевности, даљи планови и намере?

Предност има свакако научни рад. Један аутор којим бих желео даље да се бавим је Настасијевић. Почео сам и да га преводим (уз помоћ Ане Тркуље и песникиње Верице Трифковић), јер он за немачку публику једноставно не постоји. Али за сада није уопште јасно да ли ћу наћи адекватно језичко решење. Много ће зависити и од сарадње са стручњацима за његово стваралаштво овде у Београду. Намеравам да идем на пролеће идуће године и у Горњи Милановац, да видим Настасијевићеву библиотеку. Свестан сам тога да такав подухват може бити само почетак рецепције у Немачкој – јер Настасијевића би требало онолико дуго преводити колико је он сам писао.

Роберт Ходел рођен је 22.8.1959. године у Бутисхолцу (Швајцарска). Студирао славистику, филозофију и етнологију у Берну, Санкт Петербургу, Новом Саду и Прагу. Докторирао је 1992. са тезом „О казу Н. С. Љескова и Драгослава Михаиловића“, а хабилитирао 1998. на тему „Доживљени говор у руској књижевности“. Хабилитациони рад је објављен у два тома. 2009. године је објавио зборник радова *Дискурс (српске) модерне* у библиотеци „Seminarium Serbicum“ (уредник Душан Иванић), а 2010. је изашла двојезична антологија српске поезије друге половине XX века *Десет дека душе*. Приређивач је више зборника и аутор знатног броја радова усмерених на анализу текста и нараторолошке поступке. Од 1997. је професор на Институту за славистику Универзитета у Хамбургу.

Петер Биксел САН САЛВАДОР

Купио је пенкало.

Пошто се више пута потписао, написао је своје иницијале, своју адресу, неколико таласастих линија, потом адресу својих родитеља, узео нов комад папира, пажљиво га пресавио и написао: „Мени је овде исувише хладно“, затим „идем у Јужну Америку“, застао, затворио пенкало, посматрао папир и гледао како се мастило суши и постепено постаје све тамније (у папирници су гарантовали да је црне боје), затим је опет узео пенкало у руку и великодушно дописао своје име Паул.

Онда је седео.

Касније је склонио новине са стола, погледом прелетео преко биоскопског репертоара, мислио на било шта, померио пепељару у страну, исцепао папир са таласастим линијама, испразнио пенкало и поново га напунио. За биоскоп је сад већ било прекасно.

Проба црквеног хора траје до девет сати, у пола десет ће Хилдегард бити кући. Чекао је Хилдегард. Уз сву ту музику с радија. Угасио је радио.

На столу, наред стола, лежао је пресавијени папир, на којем је плавоцрвеним мастилом писало његово име Паул.

„Мени је овде исувише хладно“, и то је писало.

Значи Хилдегард ће доћи кући у пола десет. Сада је било девет сати. Прочитала би његову поруку, уплашила се, вероватно не би поверовала оно с Јужном Америком, ипак би пребројала кошуље у плакару, нешто би морало да се деси.

Онда би назвала „Лав“. „Лав“ је средом затворен. Осмехнула би се очајна и вероватно би се помирила с тим, можда. Неколико пута би прстима леве руке склонила косу с лица и затим полако раскопчала капут.

Онда је седео, размишљајући коме би могао да напише писмо, прочитао је још једном упутство за употребу пенкала – лагано окренути на десну страну – прочитао текст и на француском, упоредио енглески с немачким, поново погледа цедуљу, мислио на палме, на Хилдегард.

Седео је.

А у пола десет је ушла Хилдегард и упитала: „Је л’ деца већ спавају?“

Руком је склонила косу с лица.

Превео с немачког Никола Б. Цветковић

Дејан Алексић

НА ТРАГУ

ЕЛЕГИЈА О ЛУБЕНИЦАМА

Одувек знаш да су оне храмови
у које се улази ножем, по слатко
срце мрака. Толика очигледност
уме да завара. Мислиш о томе
док са балкона пљуцкаш у бездан
мале црне монахе коштица.

Очигледност спушта тешке завесе
и на видик пред тобом, на ломљиве
сенке далеких планина што пузе ка југу.
Још даље, иза њих, на пољима леже
лубенице, као главе погубљених
после битке. Али твоја битка

тек је на помолу. Јер, ено, војске
очигледног подижу знамења око
високих ватри августа. О томе
мислиш, причешћен слатким срцем
мрака, о лековитости привида.
Сечиво опет се ближи.
Тамна су места твоје жеђи –

тамо почивају знања о томе
шта сањају зелене главе у бостаништу,
под месечином, држећи се чвршће
за вреже него за историју.

НАГОДБА СА ЗАБОРАВОМ

Заборав не почиње. Он се одувек
завршава. Или се ми почетка
његовог, може бити, не сећамо.

Увече навијамо будилнике
као замке за ситну зверад,
или посвећено, пре сна,
напипавамо неки стари ожиљак:
доказ да нисмо изгубљени.

Може се рећи да су протутњале војске,
али и да мирише млеко под крововима
које прелећу дивље гуске.

Може се волети и бити вољен
и, свакако, веровати да тело је прах;
отисци копита у црвеном пепелу
бивших империја. Да, било је љубави
и несрећа и гласио се ловачки рог
из старих шума, тамних као крвоток
у телу уснулом после страсти.

И ти си заспала. И сада чујем само
твоје мирно дисање. Прошла је недеља
и чека нас нови радни дан.

Лежем крај тебе, као што рука пустињака,
залуталог у развалине палих градова,
посвећено леже на лист проповеди.

Ако до сада није, ваљало би
да заборав напоскон почне.

Јер, како заспати на бедемима сопственог тела
док труну под неком мирисном травом
толике трубе и толике мамузе?

ВЕШТИНА

Ћутати – али тако да речи
изнутра обављају послове тишине.

Упознадох ту вештину још као дете.
Плећати горостаси глагола чупали су
корење именица из тврдих значења.

Када сам волео, волео сам том пустом
земљом без хлада, која сања
да подари вино и мед.

Када сам плакао, птице су кљуцале
придеве у мојим олуцима,

и дизала се лимена арија
ка гробљима граматике.

Речи изнутра раде без предах.
Робују толико дуго да су већ заборавиле
своје порекло; али наслуте духове предака
сваки пут када се накашљем у тишини
или од досаде гласно зевнем.

ЧИТАЛАЧКИ ЧАС

Читам о великој цивилизацији
рођеној уз море. Мало је светла.
А тамо сунце улази у мед.
Мед светли у стаблима, мада је
свет обешен о слани ветар.

Ускоро ће почети време.
Ипак, кажемо ли *ускоро*,
то значи да време већ траје.
А трају и значења, затворена
у тескобе речи, као сунце
у меду и мед у стаблима.

Хладовито је у шуми језика,
где касно лишће дрхти
као печати рђе у ваздуху
и дивље пчеле невидљивим нитима
успињу пејзаж на видиковце августа.

Одатле се лепо види неко
ко квари вид читајући,
при слабом светлу,
о великој цивилизацији
рођеној уз море.

Једино ветар, тај слани ветар,
никако да се смири
у маслињаку.

ГЛАСОВИ БЕЗАЗЛЕНИХ

Допиру са улице гласови безазлених.
Један дозива неко име. Другом су
на паркингу заградили ауто.
Гласом трећег упозорен је сусед
да ускоро почиње пренос дербија.

Како поверовати да ће једном
ти гласови неповратно да мину, да заувек
потону у месо ваздуха, не оставивши
ништа налик ожиљку?

Баш зато, помишљам, што не рекоше
ништа велико, ништа свето, они

проветравају тамне утробе говора,
као ветар градове после куге.

Свеједно, неко ће се одазвати,
заверглаће промукло мотор аутомобила,
отиснуће се у алкохолни спокој
грч због промашеног пенала.

И пашће ноћ са мирисом паљевине
на кровове и прозоре слепе.
Неко прича уславанку, неко прича
у сну, док на пустим трговима догоревају
велике речи на ломачама смисла.

СВРАБ НА ВЕТРОВОЈ КОЖИ

Прогоне нас и муче вечна питања,
велике мисли отискују се са наших чела
да буду свраб на ветровој кожи.

Насупрот томе, ноћно небо нараста као жлезда
у грозници. Лечити се горким упитницима.
Ићи кроз свет учећи од маховине и песка.
Једном сам видео госпођу која разговара
са цвећем. Климале су априлске главе
на зеленим вратовима као монаси над тајном.

Претходна зима беше дуга,
са кратким назубљеним данима
и ветром који се чешао
о врхове празних цркава.

НЕЗАПИСАНО У ДНЕВНИК

Ветар би долазио дичући у ваздух
празне ногавице и рукаве,
као брбљиви кројач, бесан на децу
која прерастају одећу.

Јурили смо кроз дворишта
у којима плешу заставе опраног веша.
Беше то тврђава доба кројеног по мери
сна и безазленства,
са стражама вечних коприва.

Још понекад, у сну, зашкрипе врата
на давно напуштеној
кројачници ветра.

Срђан Срдић

LENG TCH'É

Сви анђеоски плесачи су мртви. Марија Шнајдер је мртва. Марлон Брандо је мртав. Сви су валцери сакати због тога. Хелно је мртав, певао је уз најтужнији од свих валцера. C'est un bien triste un bien triste sort. Мој муж је мртав. Посматрала сам голубове како се приљубљују једни уз друге по окнима болничких прозора док увлаче главице у мека, надувена тела. Тарара-раарарарарара, тарарараарарарарара, тарарараарарарарара, C'est un bien triste un bien triste sort. Хелно је умро, валцер је остао. Мој муж је умро, одлучила сам да не перем зубе и не купам се никада више. Водили смо љубав, дуго смо то радили, запосели смо огроман комад ноћи својим телима, уснули смо, сањала сам рингишпил, пробудила сам се, био је мај на крају марта, сунчеве пеге по зидовима, мој муж се није пробудио. Плакала сам, плесала гола и сама пред огледалом и плакала, то је било пола валцера, чак ни један мали, само пола, плесала пред огледалом и мртвим мужем као упорним посматрачима. Видела сам неког у огледалу, али то нисам била ја. Можда сам била негде у позадини огледала, тамо где постоји нешто што пређеш и више не будеш ту, ходаш, неуморно ходаш, изабереш правац или га не изабереш, али мораш да поново изабереш себе за то што постоји тамо иза и за све што постоји уопште. Сећам се, мој мртви муж се смешкао, а мртви Хелно је певао.

Човек у мртвачници ме је питао да ли желим да погледам мужа још једном, а рингишпил из сна се окретао у ритму валцера. Рингишпили се иначе не окрећу на такав начин. Погребник ми је бојажљиво додао оловку, да нешто потпишем, а ја нисам могла да се сетим свог имена. Од тог тренутка оно није било важно. У сну је постојао и човек, и тај човек из сна је имао дрвену столицу, она се налазила поред рингишпила, а рингишпил је био на пустој пољани, и долазила је олуја, али смо сви знали да је она далеко, јако далеко, и да смо на сигурном, и тај човек из сна је имао смешну беретку, накривљену, осмехивао се шеретски испод бркова, рингишпил се окретао, а он је свирао, имао је малу француску хармонику. Одједном, ветар му је скинуо капу са главе, а он се и даље смејао, а ја сам била једина на рингишпили и имала сам лаку летњу хаљину, од свих боја, и чврсто сам се држала јер је био сумрак, и то је био дирљив сан у ком је најважније било добро се држати, а ветар који је доносио олују подизао је прашину, и ја сам чезнула и надала се да постоји сликар који ће све то, који ће све то, све то...

Нисам се купала, пролазили су дани, бацила сам пасту и четкицу за зубе, обе четкице за зубе, једног је дана на врата покуцао младић, механичар, отклањао је квар у згради, извињавао се и питао ме да ли имам кључ од подрумских врата, а ја

сам му рекла да немам никакве кључеве, да нема никаквих врата и да уопште не живим овде, да уопште не живим, али да не бих силазила у било какав подрум и проверавала шта се налази испод земље да сам на његовом месту, не, то никако. Онда сам лежала, лепљиво, растегљиво време се развличило као гума на пламену, главу сам спуштала на јастук мртвог мужа, сада је и тај јастук био мој, имала сам два јастука и нисам знала шта бих са њима, тако да сам се премештала по јастуцима и спорогорештем времену, углавном нисам јела, пила сам воду с времена на време, али вода није могла да угаси ломачу на којој је време тињало. Телефон је звонио, нисам се јављала, све до једне ноћи, а ја сам се пре тога правила да спавам, неко је питао да ли сам то ја, рекла сам му да сачека и устала са тешком муком, примакнула се огледалу, погледала у огледало, рекла сам, хало, не знам да ли сам то ја, у огледалу видим жену предуге црне косе и не знам ко је та жена, не бих рекла да сам то ја, а, опет, не знам ко би други могао да буде. Не, не знам ко сте ви, у то сам сигурна, тако сам завршила, не знам, не знам, не знам. Тон сигнала свих телефона на свету је *a* и вероватно је неко одавно предложио да то *a* буде основа метода на ком је темперован свет.

После догађаја са ноћним позивом искључила сам телефон и осигураче. Није било оног претећег зујања и нападаг осветљења, изузев светлосних остатака који су са улице упадали унутра, а толико сам могла да поднесем. Покушавала сам да једем, широм отворених уста и склопљених очију, напињала се, трудила се да усисам те залогале, али их је у највећем броју случајева нешто избацивало, некаква опруга завучена под мојим грлом није дозвољавала и ја сам се борила, чупала косу, заривала сада већ прерасле нокте у колена и лице, шамарала саму себе, уносила бајату храну згрчена на поду или кревету са рукама чврсто обавијеним око стомака. Замишљала сам Глад како ми се примиче, и Глад је сваки пут другачије изгледала, и љубазно се јављала, а ја сам јој отпоздрављала убеђена да чиним нешто нечасно и гнусно. Онда је дошао свраб, несносан и досадан, и мој мир је нестао, уредна свакодневица постала је терор свраба, поједина места на телу сам толико рашчешала да су крварила, појавиле су се красте и крваве бразде, на њих сам била поносна јер су сведочиле о мојој истрајности, ваљала сам се по поду, кревету, на крају и по плочицама купатила, и тада сам, поражена, ушла у каду и пустила воду, ледену, у почетку прљаву од вишедневног претрајавања у изједеним цевима, и вода је текла, а ја сам се тресла, и плакала сам, а то је гадна слика, жена која чучи у кади и плаче, то је неприродно, жена која се тресе, то се нешто сломило у редоследу потеза, и ►

► стидела сам се себе такве и свих таквих у свим временима сваког света. Помислила сам на мртвог мужа и његове последње додире, и како је то нешто свето, као завештање, то што сам ја последња коју је додирнуо, ето, сад те више нема, мислим да сам гласно изговорила.

Па сам почела ја да позивам, у ноћима-хајкама за одбеглим сном, најчешће ми се јављао глас са аутомата који је саопштавао тачно време, тачно је три сата, тридесет један минут и четрнаест секунди, а мој муж је умро, имао је тридесет једну годину и срце му је стало, тако су ми рекли и поштедели су ме опоре терминологије, тачно је три сата, тридесет три минута и педесет секунди, разапели су Исуса, тридесет три је упркос свему више од тридесет један. А мој муж је мој мртви муж је мој сахрањени муж је мој заспали муж, нико не може да умре у сну, он је умро у сну, он није умро већ је само заспао и више се није пробудио, вечни сан, то није смрт, или је сан смрт и ја више ништа не могу да разумем.

Утврдила сам да се зидови крећу, сваки секунд мог сна је био злоупотребљен, неопрезна, неопрезна сам била, кад сам могла да дозволим тако нешто, зидови су били свуда, надвијали су се нада мном као злокобни стражари, нисам имала где, и одлучила сам да отворим врата. Руке одасвуд, руке моје мајке, његове мајке, његове сестре, моја глава како пролази кроз те руке и сви прсти са тих руку како пролазе кроз моју косу, и сваки, сваки, сваки дан испуњен речима и јецањем, требало би да одеш код доктора, требало би да отпутујеш. Доктор је рекао да у мени постоји нешто, да је здраво и да ће се родити ако га ја желим, а анорексична девојка са мог посла ми је пружила коверат, спустила је поглед, било је доста новца, као нека помоћ, и брошура, Ускрс у Бечу, платили су то за мене, недостајем им, једва чекају да се вратим, рекла је да се лепо проведем и побегла низ степенице, а ја сам викала за њом, Ускрс се не проводи у Бечу, већ на крсту.

Након неколико дана сам ипак ушла у аутобус, са слушалицама пуним Хелновог гласа и плодом мртвачевог семена у утроби, кренули смо у поноћ, неке девојке су се огледале, свуда око града, возили смо се кроз ноћ а ја сам желела да постанем ноћна светиљка на западу, желела сам ту метаморфозу, заувек ником потребна ноћна светиљка. *C'est un bien triste un bien triste sort*, насмејана девојка на седишту поред мог ме је питала да ли волим француску музику, ја сам кратко одговорила да волим валцере и да сам имала мужа који сада труне, касније је она сатима спавала, а ја сам се сатима правила да спавам. Пред свитање смо се зауставили на усамљеној бензинској пумпи, легла сам на хладан асфалт очију укотвљених у одлазак ноћи.

Све је лаж, брзо сам приметила, значај, историја, култура, монархија, Европа, међународне организације, атомска енергија, туристи, Немци, Американци, Италијани, наспрот те лажи стајала је атракција смрти и њена архитектура, чак је и хотел био гробница, хотел Пирамида (...*нимало лош избор, далеко од центра, велики и комфоран хотел са четири звездице, окружен великим парком налази се преко пута огромног тржног центра Shopping City Sud, поседује модеран конгресни центар, затворен базен, wellness centar и многе друге погодности...*), застрашујућа крипта, лажљива лажна лаж. Лутала сам, бесомучно и безглаво, у катедрали Светог Стефана су ми тражили новац да бих се спустила у гротло катакомби, у метроу исто тако,

није било разлике, под земљом, изнад земље, лаж и слепи привид, историја умрлости, узела сам мапу подземног бечког света, док сам је проучавала хитро ходајући налетела сам на Пестсауле, застала сам и рекла, том што расте у мени, види, погледај губавце, свеце и анђеле, погледај сто педесет хиљада лешина, а ниједна од њих није ти отац, а онда сам гоњена неиздрживом стравом трчала преко ископина Виндобона, мрак је падао, а Реквијем јечао из цркве Светог Михајла, као да га дечак Моцарт свира на свом помену. Наредног дана сам се намерно изгубила у Лавиринту Шенбруна, притајила се и тепала том семену у мени, тихо певушила, пролазио је Бели Зец и панично погледао на часовник, а службеник града Беча задужен за безбедност дворског врта ме је избацио напоље, пре тога ме бичевао ружним немачким речима наслаганим у чврсте германске низове. Улице су нагло тамнеле, Ускрс у Бечу, граду без становника, сама сам тумарала, Ускрс у Бечу за Исуса и мог мртвог мужа, зауставила сам се пред киоском са кобасицама, угурала се између неколико мутавих ходочасника из холандијеиталијебившејугославије, јели смо заједно, они и ја, и било је лепо пред тим киоском, преживали смо у тишини, као афричка говеда у емисијама о опстанку.

Вратила сам се у собу са стиховима на уму, неки Француз, не Хелно, неки трубадур пре њега, такође мртав, непрекидно се кретао, француски манијак у страху од стајања у месту, рођен на педесети рођендан Елизабете Баварске, тај лудак архибитник светски путник певао је о Ускрс у Њујорку, то је његова песма, али у њој сам пронашла своју, као што је доктор пронашао то у мени, и написала сам песму, Ускрс у Бечу, ишчупала сам је из матереце његове поеме осећајући присуство Елизабете Баварске, лудакиње архибитнице светске путнице песникиње Тита-

није шилом распорене, певала сам својењегове стихове, мелодија је била успаванка за семе настањено у мени, жалили су се из суседних соба, била сам гласна и безобзирна и није ме било брига, Господе, данас је дан вашег Имена, У једној старој књизи читала сам о вашој патњи, о вашој стрепњи и вашем напору, о вашим дивним речима, Оне као да тихо и монотono плачу у књигама, И у собици сам, ту са стране, као неко биће тужно и немо, Чекам иза вратанца, чекам да га позовем! Ох, то сте ви, то је Бог, то сам ја – то је онај Вечни, Тада вас ја нисам знала – као ни сада, И никада се нисам молила Богу, чак, ни када сам била дете, А ето, вечерас ипак мислим на Вас са страхом, Душа моја као да је удовица у жалости под вашим крстом, Душа моја је црна удовица – као да је она ваша мајка, Без суза и без наде, као што ју је сликао Каријер, Силазим крупним корацима ка доњем делу града, Погнутих леђа, зборана срца, грозничава духа, Ваша слабина широко је отворена као да је велико сунце, И ваше руке разапете трепере искричаво, Ипак, Господе, ја сам учинила један опасан подухват, Да посматрам у смарагдовом камену утиснут ваш лик, Не допустите да се појави пена свирепог очајања, Ја сам болесна и тужна; можда због вас, А можда и због неког другог, Ипак, сигурно баш због вас, Улице су све више пуне и постају све више мрачне, Ја се проводим као пијан човек на тротоару, Ја се бојим великих површина сенки које пружају куће, Ја их се бојим, Неко ме прати, Не смем ни главу да окренем, Шум неједнаких корака чује се све ближи и ближи, Страх ме је, Вртоглавицу имам, Нагло застајем, Један ужасни лудак погледао ме је нагло, А затим прошао оштро, злослутан као мач, Господе, ништа се није променило од како ви нисте више Краљ, Зло је себи направило једну штаку од вашег крста, Господе, зора се ушуњала хладна као неки убрус, Који је разголити облакодере у висини, Већ један огромни шум одјекује гра-

дом, Возови пропињу се, грме, круже... Метрои тутње и бубње под земљом, Мостови се потресају од композиција вагона, Град дрхће, Крици, огњеви и дим, Парне сирене промукло ричу као урлици, Гомила грозничава у зноју са златом, Лактује се и стремекњује у дуге ходнике, Збуњује у збрци завијореној крововима, Сунце, а оно је ваше лице умрљано упљувцима, Господе, враћам се уморна, сама и туробна... Моја је соба као нека гробница... Господе, ја сам сасвим сама и у грозници сам... Моја је постеља хладна као мртвачки ковчег... Господе, затварам очи и цвокоћем зубима... Сувише сам сама, Хладно ми је, Ја вас зовем... Сто хиљада чигри врти ми се пред очима... Не... то су сто хиљада жена... Не! Сто хиљада виолончела...

Прекинула сам и отишли су сви они окупљени пред вратима моје собе, и послушнички сам унезверено, удисала и издисала равномерно, а на ноћном сточићу стајала је танка турпијица, а у фотељи наспрам мене седела је жена лица скривеног смеђом лепезом, у дугом, црном огртачу, са кожним сунцобраном у слободној руци. Ти си мртва, рекла сам, а она је рекла можеш и ти то да будеш, и уперила сунцобран ка ноћном сточићу, мој муж је мртав, рекла сам, а она је ћутала, и све мање простора сам имала у плућима, згуснути ваздух, кугле ужареног ваздуха надимале су ми плућа, зашто не умреш, рекла је благо, Елизабета Марија Амалија Елизабета Баварска Сиси Титанија аустријска царица и угарско-хрватска краљица, одакле си дошла, питала сам, била сам на језеру, шетала сам – рекла је, Женевско језеро, не знам шта ми се десило, дошла сам да ти кажем да слободно умреш, устала је, са свим телесним енергијама сабијеним у дечији струк, није скидала лепез са лица, и легла је поред мене, хајде да умреш, као ја и као сви, Софија и Рудолф, а ја сам грцала и брада ми је била сва од пљувачке, додирнула ми је руку и одложила турпијицу на влажну постељину на којој смо лежале, ево, сад можеш, и одвешћу те назад, на језеро, обећавам ти, вратићемо се на језеро и кад дође време породичу те на оба ли, тамо, уз саму воду, не плаши се, написаћу песму о твом умирању, хајде, не знам шта ми се десило, молим те, немам ким да шетам око језера, молим те, певаћу ти, бићу добра према теби, држаћу те за руку и миловаћеш моју мртву децу. И Сиси је заспала у мом сну и више се није пробудила.

Одједном, није више било дана, и није више било турпијице, и није више било царице без лица, није било ничега, изашла сам и запутила се ходницима Пирамиде, била је субота, људи су вечерали у раскошно осветљеној сали, метал је ударао у керамичке тањире, жамор, усиљеност туристичког обреда, штикле. Све сам то избегла, зауставила се пред призором неко време и наставила кроз вијугаве артерије могиле, лагано, обраћајући се створу у себи, да ли желиш да те ја желим или желиш да те не желим, створ није проговарао, да ли желиш да умреш, ушла сам у просторију пуну мушкараца и жена у спортској опреми, ведрих и снажних мушкараца и жена, потенцијних, ознојаних, трчали су по незауостављивим механичким тракама, извијали се по гротескним справама, дахтали, стењали, упињали се, смучило ми се то мучилиште тела, прошла сам кроз празну свлачионицу и нисам укључила светло, одзвањала сам између правилно наслаганих касета са стварима пливача. На базену је било агресивно интимно, пригушена светла, тишина, плутајућа тела како зуре негде кроз циновско растиње, старци, извањени на неудобним лежачкама, испаравања из сауне и турског купатила, спорадични блицеви, добро вече на немачком, нисам одговарала, два висока, мршава младића ►

дугачких пениса у дечијем базену, прскали су један другог и црекали се разјапљених уста. Спарно, давила сам се, свлачила сам се нервозно и одложила ствари, ушушкала их и спустила на влажан под, остала сам у црним гаћицама, само то сам имала, исправила се колико сам могла и закорачила у језеро Пирамиде. Дошло је Ништа, и све се зауставило, и мисли су умирале недовршене у мојој глави, нерођене мисли о свему и свачему замениле су слике, кратке, једноставне слике, прости визуелни записи околине, ствари и предмета, оног најближег, дохватљивог, галерија таквих слика без икаквих укрштених перспектива, једнодимензионалне, безначајне, бесмислене фотографије идиле. Отгискивала сам се од једне ивице базена ка другој, мимоилазила са лењим, моржевским телесинама, ронила, било је превише плитко, прешла сам у базенчић са ђакузијем, милијарда енергичних мехурића се сатима сукобљавала са мојим боковима, грудима, бутинама, са мојим стомаком.

Остала сам сама, лежећи тако, са рукама избаченим на ивице базенчића, невољно сам устала, пола дванаест, и кренула у хамам, иза затворених врата завеса од есенцијалних уља, бор, еукалиптус, следила сам се, почело је да хучи, да завија, ниоткуда, хор духова, заносила сам се од страха, укочени осмех мог тек умрлог мужа, Ја мислим, Господе, на моје часове несрећне, Ја мислим, Господе, на моје часове преда мном, дрхтала сам и певала песму коју сам отела за себе, раменом сам гурнула врата и излетела напоље. Недалеко одатле била је сауна, и желела сам да се смирим, само да се смирим, унутра је седео старац, љуља се напред, назад, напред, назад, старац у транс није приметио када сам ушла, го старац, млохав, жут и испијен, дремљив и одсутан, са искрзаним уснама навученим преко вештачких зуба. Села сам преко пута њега, придржавајући се рукама за клупицу, буји паји, боцко лепи, месец нек ти чува сан, цурело је из мене, а ја сам га враћала том што је паразитирало у мени, старац се тргнуо, изненадио и промрљао нешто на немачком, загледао се у мене, протрљао очи, зевнуо, и наставио да гледа. Упро је прстом између мојих ногу, одлучно, и изговорио нешто, неку команду, погледала сам ка њему, рекао је то још једном, овога пута са разумевањем, рекла сам, шта хоћете од мене, рекао је, морате да се скинете, морате да скинете све са себе, скините гаћице, погледала сам га, постоји знак, ту испред, скините гаћице, постоје правила. Капи ускршње кише су се сурвавале на стаклени кров базена. Устала сам. Ја сам мајка. Фашисто. Ја сам мајка.

Поноћ, на хотелском сату, док сам излазила. Једне поноћи ми је муж, вечно заспали човек, причао о томе како постоји песма неког Француза, лудака, архибитника и светског путника написана за мене, и како се зове Лепша си од неба и мора.

Недеља пре подне, киша, стајала сам неколико сати пред Хундербасеровом кућом и нисам се помицала, чекали смо, читав један дан је пропао, тако су ми рекли, било је добрих планова који су се изјаловили, и отишла сам до Пратера. Никог није било, стари, Велики точак, заустављен, са својим црвеним кабинама које су безнадно висиле у ваздуху. Попела сам се у ону на платформи, никог није било, и села. Када си на врху точка, можеш да видиш читав Беч. Обама рукама сам чврсто стезала стомак. Ја мислим, Господе, на моје часове несрећне, Ја мислим, Господе, на моје часове преда мном, падала је киша у Бечу, точак се није окретао, Ја не мислим на вас више, Ја не мислим на вас више, C'est un bien triste un bien triste sort, C'est un bien triste un bien triste sort.

Хуберт Фихте ДВОСТРУКА АНЕГДОТА

Човек може да се суздржи бурних реакција, као онај што им је довикнуо: „Зар нисте добили моје писмо?“ – или онај који је – с врата – изустио: „Ви се обуците, а ти треба да се стидиш“.

Може се и другачије реаговати. Постоје историјске, условљене ситуацијом и ванвременске реакције – на пример: позив на обрачун песницама. Мачевање је сасвим супротан пример.

Рецимо да неки морепловац силази с брода, с револвером у џепу – на тај начин скоро да нисмо ништа одређеније рекли о времену, а ни о друштвеном статусу поменутог. Свеједно – може да буде капетан или мали од палубе. Сасвим другачије делује реченица – шофер камиона, пуног тек замешаног бетона, упутио се ка градилишту. Висина плате, датум, па чак и националност, су фиксирани.

Зауставила га је полицијска патрола, траже му – иако га један од полицајаца ословљава са Емил – документе. Ту су – у касети. Возачку је заборавио код куће.

„Иди по њу. Данас има много полиције на путу. Сужење, знаш већ. Могоа би још неко да те заустави.“ Враћа се.

Чињеница на коју ће овде, у две различите и различито условљене реакције, бити реаговано, остаје у основи непромењена. Један је дошао бициклом, а други спортским купеом.

Жена од које се неко опростио пред прекоокеански пут или развожење бетона, може се сматрати замењивом, као и остатак радње, шпага, виљушка, the fork на енглеском.

Брод морепловца напушта Ливерпул тек дан касније. Затиче своју жену на леђима, бицикlistу на стомаку – види горе.

Возач камиона зна да бели купе ни за шта друго не може бити паркиран у његовој улици, испред његове куће.

Морепловац извлачи револвер.

Возач камиона извлачи возачку дозволу из џепа своје кожне јакне, која виси у плакару поред спаваће собе.

Морепловац нуди следећу алтернативу: „Наставите, без прекидања – или пуцај!“

Возач камиона дотерује резервоар с бетоном над отворени спортски купе – март је – притиска дугме и пуни њему непозната кола до врха.

Превео с немачког Никола Б. Цветковић

ЧОРТАНОВЦИ - АНДРЕВЉЕ 2011.

Међународна књижевна колонија „Чортановци – Андревље 2011.“ одржана је од 10. до 17. септембра 2011. године у организацији Српског књижевног друштва

Миле Стојић (Босна и Херцеговина)

ДЈЕВОЈКЕ МОЈЕ МЛАДОСТИ

Дјевојке моје младости, наусикаје
Дјевојке моје младости, дијане, данаје, лолите
имају тек четрдесет, а већ сиједе косе, изборана
чела, смежуране руке
те „ladylike за шиваћим стројевима“
Многа од њих већ је огрубјела, већ заборавила љубав
као што се заборави страни језик

Дјевојке моје младости, руте и суламке
Дјевојке моје младости, приморкиње виле
имају велике и празне очи
Све своје сузе оне су исплакале
А биле су као створене за невјерства, сестре естере и
јудите

Сва своја невјерства оне су потрошиле
у склоништима, у подрумима, у редовима за крух
све своје грешне мисли оне су даровале мртвацима
Понекад у пролазу ми се насмијеше
ал више брижно, као мајка неразумном дјетету

Кад им, онако уз каву, споменем пропуштене
могућности
кажу: ти си отишао, и теби је до тога. Ти не знаш
како је

кад оугла се на све
Кад зима рађа своје чедо

Њихове тешке косе понекад мрсим у сновима
Њихове горде стражњице додирујем шуштајем свиле
Њихове мале груди њежно прекривам длановима
и помислим: забога, за десет година све оне ће бити
мртве

Брзо ће поумирати те богиње моје младости,
скршене ратом, глађу и сузама
те пенелопе без просаца, невјестице угаслог осмијеха
Ти давни недоступни и тајанствени бунари ужитка
те антигоне што зазивају празнину, празнину без
наде
празнину без одјека

МИЛЕ СТОЈИЋ рођен је 1955. у Драгићини (Босна и Херцеговина). Песник, есејиста и новински писац. Објавио је ове песничке књиге: *Лијер, језик прашице* (1977, 1981), *Умјетност таме* (1987), *Земна свјетлост* (1980), *Оловни јастук* (1989), *Јужност, избор* (1990), *Гласови сарајевске ноћи* (1993, цео тираж изгорео у штампарији у Мостару), *Либрето за свиралу и стројницу* (1994), *Прогнане елгије* (1996), *Јутро у Помпејима, грађа* (1999), *Ријечи на прозору* (1999), *Свјетлост у помрчини сунца* (2002), *Заборавите нас* (2003), *Via Vienna* (2004), *Рјечник за петак и суботу* (2004), *Прогнане елгије, изабране песме* (2004), *Café Nostalgija* (2007), *Међу завађеним народима* (2009).

Николај Бајтов (Русија)

ПРИКРАЈАК У ПРИКРАДАЊУ

Прошло је прилично времена од тренутка када је дрво изронило пред мене из ноћне тмуше, мада је до свитања још било далеко. Никако нисам могао да одредим о каквом дрвету се ради. Напрезао сам се чак и да утврдим да ли је зимзелено или листопадно.

После ледене кише која је престала тек пре неких сат времена пошто је падала целу ноћ, дрвеће прекривено ледом претворило се у фантастичне громаде. Гране су се чудно извиле, полегле, заломиле. Све је постало другачије и узнемирујуће.

„Видим дрво; и други човек гледа у истом правцу. У његовим очима примећујем одраз истог таквог дрвета. Дакле, ми видимо предмете баш онакве какви јесу.“ – „Цела ова бесмислица – примећује Фјодор Константинович – има и своју смешну страну: то посезање за дрветом од стране ‘материјалиста’ забавно је управо због тога што они слабо познају природу, а поготово дрвеће“.

Ја га, међутим, познајем, мада од тога и нема неке вајде. – Ово дрво се зове, рецимо, „готован“. Тај назив нам не говори много, јер дрво мора толико тога да отрпи. Додуше, није нам баш јасно шта би то значило. Јер оно нема нервни систем. Нема „осећања“, па стога и не осећа бол (у нашем смислу те речи). Нема ни начина да брзо реагује на кризну ситуацију (не може никуда да побегне). Испоставља се да итекако трпи – покорно, ћутке, скоро безосећајно. Повијајући гране под теретом леда, све док се не сломене...

У тешкој дугачкој кабаници и гуменим чизмама најзад сам се опрезно запутио преко пољане у шуму. Чинило се да магла скрива неку непознату претњу. Био сам спреман да региструјем подрхтавање ваздуха у сваком полупровидном сегменту времена, које се до те мере успорило да се готово зауставило.

Бонитет шуме беше јамачно четврте класе. Рецимо, из-

међу треће и четврте. Испод бреза и јасика старих 60 година, налазио се други спрат, од јела старих 40-50 година, које су биле пуне шишарки и погодне за станиште веверица. „Овде има и зечева, односно дугоногих скочаца“... Одједном постадох свестан колико је лос користан за јелике. Корист се састоји у бршћењу избојака јасике на крчевинама, и стварању услова за обнову јелика. О томе би требало нешто написати.

У гуменим чизмама и у дугој кабаници од непромочивог платна, која се сасвим укрутила од леда, запутих се преко пољане у шуму, опрезно и полако, као у неком оклопу. Ја сам мајстор за савлађивање страха... Обратимо ли пажњу на синониме, накупиће се и више од две стотине назива. Од њих се одмах ствара као нека скрама. Суштина обрастања, баш као овим ледом. Именовати је исто што и уловити, зар не? Оковати. Иначе би се разбежали и посакривали, где им је воља, по целој природи. А овако не, спутани су.

За објективну оцену естетских вредности предела уведени су појмови као „прикрајак“ – видљиви (посматрани) део предела и „надолажење прикрајка“ – место најнефектнијег његовог опсервирања. Надолажење прикрајка се одређује према педесетак показатеља (ажурност шуме у односу на прикрајак, неправилности тла, условна висина, присуство вода, формација плаже и сл.) Сам прикрајак се оцењује према бар осамдесет параметара: доминација брестуљака на линији хоризонта, шумарци, споменици архитектуре и историје, долине, језера и др).

Испоставило се да је дрво које ме је пресрело на ивици пољане, како сам и мислио, огромна јела, баш као и ја закована у ледени оклоп. Јела, наравно, увек крије неку тајну. А има ли је бреза? Наравно да нема. Она се просто лепи уз тебе, и то је све. Не подносим када се тако лепе... А јаси-

НИКОЛАЈ БАЈТОВ је рођен 1951. године у Москви. Почев од 1989. године, објављује у многим часописима и алманасима: *Черновик* (NY), *Лепта*, *Знамја*, *Нови мир*, *Арион*, *Воздух*, и многим другим. Године 1993. оснива Клуб књижевног перформанса (заједно са песникињом Светом Литвак). Организује низ акција и наступа као учесник изложби *book-arta* (рукотворене књиге) у Москви и иностранству. У периоду 1998–2006. води књижевни салон „Премијера“ у московском Центру савремене уметности „Зверев“. Аутор је књига стихова и прозе: *Равновесија разногласиј* (1990), *Четирије угла* (1995), *Прошлоје в умозренијах и документах* 1998), *Времена года* (2001), *Што касаетса* (2007), *282 оси* (2010), *Думај што говориш* (2011). Лауреат је стипендије Фондације „Јосиф Бродски“ (2007). Превођен на енглески, немачки, српски, италијански и чешки језик. Живи у Москви.

ка? Е, јасика се не лепи. И она крије некакву тајну, без сваке сумње. Та тајна се састоји у вечитом треперењу њеног лишћа. Али сада, када лишћа нема, куда се дунула тајна? Ко би је сада разликовао, рецимо, од тополе? Ја бих, додуше, могао... Али ми и не надавамо имена предметима већ кластерима.

У појасу јужних области под јелом – Санчурском, Јаранском, Уржумском – тип шуме је углавном јелик плус жбуње, и то не само клека и боровница, већ и купина. Осим тога имамо и галеријске јелике и липике, дуж водотокова. На сву срећу, запремају само глиновито тло у депресијама, њихова агресивност не сеже даље. Јела уопште није могла прећи Оку а није потпуно овладала чак ни њеном левом обалом.

И још нешто што ми се чини важним. Откривене су приметне разлике у грађи и распореду вегетативних, мушких и женских пупољака јеле. Ради се о микроскопски сасвим добро уочљивим разликама у прашницима, семеним замцима и иглицама. Осим тога, женски и вегетативни пупољци су размештени у сфери апикалних завршетака изданака. А мушки су скупљени у групе од 5 до 7 и висе у па-

сузима, знатно удаљеним од краја гране. Сада се то не види, због леда. Мушки пупољак, тачније његов љуспичасти омотач, има заобљен врх, док су женски и вегетативни више издужени и завршавају се коничним врхом...“Ерос јелика шири влагу у мраку. По сјају познаћеш шишарку сваку“ – својевремено је лепо срочио Николај Владимирович. Није ни слутио да ерос, заправо, почиње далеко пре шишарки. А и ко је то могао знати? Мада се, следећи логику саме природе, понешто дало наслутити. Разлике у грађи пупољака посебно су приметне средином октобра, чак и у околини Архангелска. (Под условом да не пада ледена киш, као ноћас)...

Закашљао сам се, и за дивно чудо, магла стаде да се разређује и разилази, као да се уплашила. Дунуо сам – и она се сасвим повукла. Одједном се све разјаснило. – Сада је новембар 1958. године и ја нисам нико други до Красовски Лав Иванович, магистар биологије, виши научни сарадник резервата на речној тераси Оке. Налазим се у дестинацији званој Доља. А, ево, изгледа и да свиће, тамо слева од ивице шуме.

С руског превела Драгиња Рамадански

Владан Матијевић (Србија)

ЈАСИКА

Кочи ми се рачунар. Шта ти радиш? Црташ дрво! Поново црташ дрвеће! Имаћемо нову шуму. И пуно кисеоника. Лепо је. Личи на тебе. Чезне да буде поклоњено ме-

ни. Морам да га ресетујем. Ти записујеш моје речи! Од њих правиш песму. Куд не причах нешто паметно. Не брише се лако твоје зелено мастило.

ВЛАДАН МАТИЈЕВИЋ је рођен 1962. године у Чачку, у чијем предграђу и данас живи. Осамнаест година је радио у фабрици базне хемије, последњих шест година запослен је у градској галерији. Објавио је ове књиге: *Не реметећи расуло* (песме, 1991), *Ван контроле* (роман, 1995), *Р. Ц. Неминовно* (роман, 1997), *Самосвођење* (песме, 1999), *Прилично мртви* (приче, 2000, „Андрићева награда“), *Писац издалека* (роман, 2003, НИН-ова награда), *Часови радости* (роман, 2006), *Жилави комади* (драме, 2009), *Врло мало светлости* (роман, 2010, награде „Меша Селимовић“, „Борисав Станковић“ и „Исидора Секулић“). Превођен је на француски, немачки и шпански језик.

Исмаил Бандора (Јордан)

БЕОГРАД КАО НОВИ СВЕТ

Сећање на Београд 1968 – 1974.

Дошао сам на студије у Београд 1968. године. У то време југословенски универзитети су били отворени за студенте из трећег света, за арапске и афричке земље. Кренуо сам из Јордана у октобру месецу 1968, колима путовао преко Сирије, Турске, Бугарске до Југославије. У Пироту смо имали квар на колима, тако да нисмо могли да продужимо до Београда. И полиција нас је зауставила (до дан-данас не знам зашто), и пошто нисмо могли да се споразумемо ни на једном језику, они су нас пустили. Дошли смо у Ниш и срели тамо неке наше земљаке, студенте који су нас угостили и поправили кола, а ја сам продужио аутобусом до Београда. Стигао сам у поноћ и сад треба да питам за адресу мог брата, који је дошао на студије 1966. године. На аутобуској станици срео сам се с једним Јорданцем који ми је рекао да тако касно неће бити лако стићи до брата. Преноћио сам код овог студента и он ме је ујутро одвезао до брата, који је становао у улици Цона Кенедија, на Новом Београду. Био сам пресрећан што сам стигао на сигурно место!

Био сам тада дечак од осамнаест година и први пут сам дошао у Европу, у једну познату социјалистичку земљу, Југославију. Југославија је за нас Арапе тада била пријатељска земља и у исто време уважени пример несврстане, независне државе, која је изабрала трећи пут (ван војних блокова) у области међународне политике.

Осим арапског, знао сам тада само енглески језик, нисам знао ниједну реч на српском сем *хвала* и још неких кратких речи које ме је научио брат. Због тога сам имао доста незгода и анегдота, и много пута сам грешио када су у питању адресе, или сам уместо поздрава и правих речи изговарао псовке које сам чуо у аутобусу. Исмејавали су ме или се са мном шалили наши старији студенти. На пример, ако хоћу да купим *шибице* и питам неког Јорданаца како се на српском каже *шибице*, он ми каже да идем и кажем: хоћу... (нека безобразна реч), и онда се наљути или полуди продавац и почне да ме псује, итд.

Сећам се, једном сам био у посети код једног пријатеља из Јордана који је становао код једне породице, и када сам стигао дошла је газдарица и понудила ми слатко од малина, са кафеом, и села је са нама. Ја сам узео малу кашичицу слатка и одједном ме је јако заболоо зуб, па сам вратио кашичицу. Онда ми мој пријатељ каже: „Молим те да и даље једеш слатко, пошто је код Југословена срамота ако не поједеш целу теглу. Немој да нас осрамотиш.“ Рекао сам му да не могу да једем због зуба, а он ми каже да без обзира на то морам све да поједем, и ја сам, уз велики бол, наставио да једем. Али, приметио сам да

ме жена зачуђено посматра, а онда сам разумео да је рекла моје пријатељу да изгледа да је његов гост јордански сељак и да пуно воли слаткише кад је тако навалио на слатко. Он је онда праснуо у смех, а ја сам схватио да је у питању спрдња на мој рачун, пошто не знам језик!

Временом сам почео да разумем људе на улици, тако да сам могао да нађем адресе које су ми биле потребне и да, уз неке потешкоће, разговарам. А после тога морао сам да се упишем на Институт за језик, да бих добио сведочанство о знању језика и могао да упишем факултет. Чим сам добио сведочанство, уписао сам се на Факултет политичких наука. Тада је овај факултет први пут примао стране студенти, док је до тад био висока школа за политичке кадрове Савеза комуниста Југославије. Факултет политичких наука на Вождовцу био је важна станица у мом животу. Предавале су нам најугледније политичке личности и најпознатији професори (као што су Најдан Пашић, Јанковић, итд) и људи су нас лепо примили. Нас странаца је било мало на факултету (већина студената су се определили за научне студије, медицину, грађевину, итд). Ја се сада са поносом сећам да сам на Факултету политичких наука познавао више од трећине студената на свим годинама и с њима делио младост, поштовање, знање, друштво и живот. Ја користим ову прилику да поздравим све моје пријатеље и колеге са факултета, такође и моје поштоване професоре. На факултету сам учио марксизам и југословенске ставове, гледишта и теорију у области политике, економије, културе, итд. Била су ми блиска та гледишта и бранио сам их колико сам могао међу арапским студентима. Југославија је за нас представљала симбол и парадигму у политици, а Тито био велики вођа и борац.

У Београду сам провео моје најлепше дане и свугде сам наилазио на добре људе, пријатеље и колеге, тако да сам се временом у Београду сасвим одомаћио. Научио сам да играм коло, да певам народне песме. Још увек се сећам оне лепе народне песме коју смо у друштву певали

Донеси вина крчмарице

руменог као твоје лице.

Дај да пијем, тугу да разбијем,
срце ме боли, 'оће да изгори

и „Болујем ја, болујеш ти, болујемо од љубави“. У Београду сам се лично упознао са чувеним певачем Звонком Богданом и сећам се његове чувене песме, која почиње стиховима „Фижакер стари улицама лута / и собом носи заљубљени пар“. За нимљиво је што се још увек сећам ове песме, 37 година после

одласка из Београда. Али ја мислим да песме иначе дуго остају у сећању, без обзира на околности и даљину на којој живи човек.

Имао сам у Београду скромну библиотеку. Читао сам много из свих области културе и познавао сам великане као што су Андрић, Ћопић, Крлежа, Селимовић и други књижевници и песници Југославије. Учествовао сам на многим сусретима и скуповима на којима су одржавана предавања и читања.

Волео сам Дунав и његове обале и сећам се да смо, као снажни младићи, покушавали да га препливамо, али ја нисам успео ни једном да стигнем до друге обале. Али је то било чисто уживање и доживљај. Понекад сам шетао поред Дунава и седео у једном чувеном ресторану у Земуну, дуго седео, пио и читао Јесењина, правио неке белешке, писао песме и враћао се кући касно ноћу, уживајући у красним тренуцима, у мирисима дрвећа и воде, у нежном поветарцу који ми је миловао лице.

А најсрећније тренутке проводио сам на Калемегдану када сам тамо ишао да седим и да гледам прекрасни сусрет Саве и Дунава, и ти тренуци су ми остали у сећању и даље буде у мени носталгију и чежњу за Београдом. Нећу заборавити да кажем како ми је на Калемегдану било чудно видети парове како се око мене грле и љубе. Као човека из друге земље, који није навикао на такве ствари и односе, то је за мене било велико изненађење, али сам био пресрећан гледајући их у загрљајима и љубави. Хоћу тиме да кажем да је тада нас странце изненађивао положај жене, пошто нисмо били навикли на тако отворене и слободне односе и на велико учешће жена у свим областима живота.

За време студија ишао сам често с једним колегом, Миланом Милошевићем, у Крагујевац, где смо проводили лепе тренутке у отвореној природи. Још увек се сећам Милановог старог оца када нас је послужио кафицом и приметио да ја и Милан имамо велике бркове. Питао нас је: „Да ли, ви момци, знате које врсте бркова постоје?“ и када смо му одговорили да не знамо, рекао је: „Има их три врсте: бркови знања, бркови звања и бркови срања, и ја мислим да су ваши од оне треће врсте!“ Одлазио сам често у Сомбор, пошто сам тамо имао драге пријатеље и колеге.

Становао сам у различитим деловима града: на Новом Београду, Бановом брду, Дедињу, а последње три године боравка становао сам у једном малом стану у улици 29. новембра (данас улица Деспота Стефана – прим. ред.), преко пута СУП-а. Тај стан ми је омогућио да често одлазим у центар града и да скоро свако вече идем у Скадарлију, на Трг републике, Калемегдан, Коларац, у кнез Михајлову улицу.

Једно време Бранков мост (тада мост Братства и јединства) на Сави за мене је представљао лепо и чаробно место, поготово када предуго са друштвом останем у граду и кад нестане превоза. Било ми је велико уживање да идем пешице до

Новог Београда, и кад стигнем на мост рано, у зору, пре изласка сунца, и кад идем сам кроз полумрак, док град спава. Отварала се преда мном чаробна сцена пуна лепих слика: вода тихо тече, рибари почињу са риболовом, а галебови, велики, лепо, бели долећу по свој свакодневни доручак и покривају целу реку. Док гледам са моста овај приказ и препуштам се маштању, док уживам у тим тренуцима, град почиње да се буди. Сећам се да сам једном писао неки лепо текст за нашу радио-станицу у Јордану, под насловом „Када се пробуде градови“, и да је тај текст био намењен баш Београду и Бранковом мосту у рану зору.

За време бомбардовања Београда 1999. године, плашио сам се од саме помисли да тај мост буде срушен и да с њим буде срушен онај мој драги, чудесни однос с њим. И био сам тужан што су Американци срушили неке зграде, пошто ме је за многа места у Београду везивало неко драго сећање. Не улазећи у политику и политичка питања, сматрам да су најгоре ствари које човек може да чини убијање и рушење домова, снова и осећања, тих тврђава духа и сећања.

Када сам био на факултету, приметио сам, кроз дискусије са студентима, да унутар Југославије има великих проблема у међусобним односима, нарочито везаних за национално питање и питање идентитета, која, по моме мишљењу, нису била решена на начин који може да учврсти односе међу народима Југославије, без обзира на то шта су о томе говорили теоретичари марксизма и самоуправљања. У овом контексту, сећам се да су наши професори водили нас студенте у Скупштину на дискусије са политичким функционерима тадашње Југославије. Ја сам поставио питање баш о „националном питању“ и они су ми одговорили оним комунистичким клишејима, а када су сазнали да сам странац, један у Скупштини ми је рекао: „Можда као странац не разумеш наше дискусије и мислиш да је у питању свађа и неспоразум.“ Пошто нисам био задовољен одговором, рекао сам: „Иако је сада то питање решено братством и јединством, ипак може, у другим околностима, доћи до страшног сукоба око идентитета.“ И до данас ми је криво и жао што се распала та велика и моћна Југославија, и жао ми је што нико није размислио о политичком решењу које може да очува и учврсти јединство, али на неки другачији, демократски начин.

Долазим сада, 2011, после 37 година одсуства, у Београд, пресрећан, почашћен и с пуно жеље да видим уживо како се град развијао и проширио. Жеља ми је да још једном видим она места, мостове, стазе, насеља, паркове, улице и људе, како живе и гледају на свој живот. И жеља ми је да видим Београд као нови и лепо град који крије у себи срећну будућност и наступајући просперитет.

Јул 2011. године

ИСМАИЛ БАНДОРА, јордански писац, преводилац и новинар рођен је 1950. године. Дипломирао на факултету политичких наука у Београду 1974. године, те на Правном факултету у Бејруту 1992. године. Бавио се питањем бивше Југославије и Балкана. Преводио је са српског на арапски језик приче Иве Андрића и Меше Селимовића (*Приче из Југославије*), превео Селимовићеву *Тврђаву*. Највише је преводио босанскохерцеговачке ауторе и објавио је 2010. године *Антологију босанскохерцеговачке поезије*. Превео је и *Очи плавог пса* Габријела Гарсије Маркеса. Добитник је две награде за најбољи превод књига на арапски језик, једне у Јордану и једне у Кувајту.

Џејмс Сатерленд-Смит (Велика Британија)

ПЕЧЕНО ПРАСЕ

Једном сам покупио на путу човека.
Мало ми је личио на мокрог брата
Док су боре исписане по лицу одавале
Да се ретко одвајао од алкохола.

Једном сам покупио на путу човека.
Дан је био прохладан и ево
Још та блага претња од непознатог
Сасвим, осим да је засигурно пијан.

Одвезао сам га до његове колибе у шуми.
Позвао ме је на кафу да би ме потом
Натерао да сунем три вотке низ грло
Једну за другом наискап.

Он, ја и његови пријатељи посматрали смо прасе
Како се лагано окреће на металном ражњу
Покретаним мотором чији звук беше хралав
Као да преде царска мачка док се порађа.

Негде се променила влада.
Негде се НАТО припремао да бомбардује Србе.
Мој човек се бринуо да буде масно, да дода зачине
Док је сало капало и жар од угља прскао на све стране.

Прасеће вилице беху разјапљене на врху ражња.
Други крај шипке избијао му је из препона.
Папци пажљиво свезани позади.
Као да су звона најавила нож касапина.

Смејали смо се када је мој човек дохватио крпу
И почео да отире мехуриће с њушке која цврчи.
Уши му посташе хрскаве, рез преко грла испечен
Од црвеног до златног. Био је ред да кренем.

Свуда су чекале стазе којима сам могао да ходам,
Печурке да их берем крај бучног потока.
Чекала ме је и моја, свакодневна трпеза да је испуним,
Само моје прасе које тек треба да закољем.

Превела са енглеског Марија Кнежевић

ЏЕЈМС САТЕРЛЕНД – СМИТ рођен је 1948. године у Ебердину, у Шкотској. Сада живи и ради у Словачкој. Објавио је пет књига поезије, од којих је најновија *Понај у Београду* (2008). Заједно са својом животном сапутницом Вером превео је више од стотину словачких песника на енглески и приредио и превео прву антологију савремене словачке поезије, под насловом *Not Waiting For Miracles*, 1993. Објавио је више превода књига словачких песника у Канади, Великој Британији и у САД-у. Ускоро ће бити објављен и избор из поезије српске песникиње Иване Миланкове, *Вечера с рибом и огледалима* (*Dinner with Fish and Mirrors*), у заједничком преводу са Зорицом Петровић. Добио је велики број награда на престижним песничким конкурсима у Великој Британији. Његов вебсајт је: www.jamessutherland-smith.co.uk

Агњешка Сиска (Пољска)

СЕНКА НЕМА ТЕМПЕРАТУРУ

имаш девет месеци
тек почињу да ти одмеравају време
а ти више ниси жив

имаш девет година
осврћеш се по свом времену и простору
посматраш како твоји месеци круже око времена
посматраш како твоја сунца круже око простора
испитујеш како се умирање помиче
из неживота у неживот

на дрвету расте мали месец и још мање сунце
још увек не знају да су умрли

имаш деветнаест година
никада није прерано за васкрсавање смрти
немаш више времена
они који умиру рано живе до касно

имаш деведесет година
почињеш да пишеш писмо
деветсто година после моје смрти почињу да ми од-
меравају време
завршавам

дрво отвара уста
да не би слетели са звезде држе се себе

IX. ВАСКУ ПОПИ

родили су се трагично
путем смрти
смрт је множина која умире због једнине

најпре је дошла вода после замеци
певала је млада истина

умрли су комично
живот је множина која умире због једнине

најпре је отишла вода после
је певала млада истина

можеш се родити трагично или комично
живети у заједници или посебно
са животом је као с језиком до појаса
са смрћу је као с језиком до стопала

језик згазити на смрт нагазити
попљувати целокупно сада и у часу
родити се први пут умрети сто пута
дојке као завежљаје забацити на леђа
поћи засебно на крај скупине
доћи с водом отићи у воду
осрамотити самоубиство југославије

распевао се леш испод дрвећа рођеног у срцу
у часу часова и векова

Превела с пољског *Бисерка Рајчић*

АГЊЕШКА СИСКА, пољска књижевница и фотограф, рођена је 1977. године у Варшави. Објавила је књиге: *Крик предсветова* (2007), *Усне са роговима* (2008), *Певала је млада истина* (2009), *Створен од прастиха* (2010), *Свезапратишћивало га* (2011). Савлада је низа књижевних часописа. Своје фотографије излагала је у галеријама у Пољској и иностранству. Добитница је „Симболичне награде за поезију” Уметничког удружења ЗА (2006), номинована је за Вроцлавску награду за поезију „Silesius” за збирку *Певала је млада истина* и била је 2009. године стипендиста Министарства културе и националног наслеђа. Агњешка Сиска користи низ псеудонима: Агњешка Сва, Богуслава Сиска, Јована Јовановић, Јања Јањета, Јања Јањета-Сјањетом-Урукама...

Димитрис Сотакис (Грчка)

ПРОБА

Током ноћи дошли су и обавестили ме да ово што живим није стварни живот већ проба. Моја мајка се у седној соби из часа у час топила попут свеће, али пришао сам њеном јастуку натопљеним знојем да јој саопштим добру вест. „Чуј... да ти кажем...“, рекао сам. „Ми не живимо стварни живот, то је само проба, не плаши се.“ Онда сам се вратио у дневну собу и захвалио посетиоцима на саопштењу. Отишли су.

Нисам тада знао шта да урадим, шта треба да буде мој следећи потез. Стога сам се у ону неудобну фотељу у дневној соби и нервозно погледао напоље кроз велики прозор. Била се спустила густа магла, тако да нисам могао јасно да видим реку, само су два-три ужурбана пролазника на мосту давала тој сцени дашак живота. Потом сам устао и дограбио капут. Изашао сам из куће, стопивши се и ја са мраком те ноћи.

До моста сам стигао заиста брзо. Тада ми срце озари искра и блиставо задовољство због тога што све почиње испочетка, не још, али ускоро, када се заврши проба. Ухватио сам се за чврсти стуб залеђеног моста и насмејао из свег срца. Све оне грешке за које сам страховао да су неизбежне напосто су фарса, проба. Још једном ћу се суочити с њима, и не само с њима већ и са читавим својим животом који је протраћен на блутаве бриге и испразне мисли. А када дође дуги пут, онај прави пут, избећи ћу све оне замке с којима сам се суочавао током пробе, пошто ћу тада знати како се ствари и догађаји одвијају.

Сада имам право на то да се ослободим осећања кривице због људи којима сам учинио нажао, имам алиби почетника, али наравно, то је тако јасно, ко је у стању да први пут поступи правилно? Осећао сам да ми је тело одморније, могао сам пешачити километрима те ледене ноћи, али уместо тога отишао сам кући и покрио се једним старим ћебетом. Сати су пролазили, али моје је усхићење било све веће, очи никако нису хтеле да ми се затворе, тек пред зору сам осетио како ми очни капци капитулирају због исцрпљености. Још увек се сећам тог блаженог сна, на мојим дрхтавим уснама била је нада да ће следећи дан донети оно што сам годинама чекао. Пробудио сам се задовољан. Однео сам мајци мало чаја, горела је од грознице. Погледала ме је изненађено када сам принео шољу њеним устима; мора да ју је моје држање уплашило, одједном сам поново личио на дете.

Читаве те недеље на послу су ме гледали попреко. Мислили су да сам можда полудео, пошто бих свако мало поскочио од усхићења и подвриснуо без икаквог разлога. Али

ја нисам знао одакле да почнем, како да објасним своју велику срећу. Док су дани пролазили, са мога лица потпуно је нестала туга. Чак ме ни поглед на моју болесну мајку није чинио депресивним као обично, пошто сам сада знао да ћу поново проживети прошлост, поново је видети живахну и лепу, као снажну жену која се нагиње изнад мога кревета док сам био дете, гледајући ме као да сам нека драгоценост. А други пут ће све свакако проћи беспрекорно пошто ћу и ја на њену брижну пажњу узвратити прикладним поступцима, и како време буде пролазило, догодиће се све оно што се није догодило током пробе, све оно што сам заборавао или занемарио, тако да ће она рећи да има сина каквог је одувек желела.

Пролазиле су недеље, проба се и даље одвијала без предаха. Нисам придавао неки нарочити значај својим поступцима, нисам процењивао цену својих грешака, ништа ми није могло нашкодити. Ноћу, пре него што бих легао на свој тврди кревет, бележио сам на парчету папира оно што бих могао поправити касније, у свом званичном животу, пошто више нисам могао све то да памтим. Списак је био све дужи. Без обзира на то, памћење ме је добро служило, лако бих се присетио старе, погрешне верзије и исправљао грешке једну по једну. Осећао сам се блажено због тога што сам добио нову прилику, има времена да проживим оно што нисам доживео, времена да постанем особа каква сам одувек желео да будем.

Од дана када сам сазнао да је оно што живим проба, ништа се није променило у мом животу, али ја сам се променио. Моја мајка је нажалост остала везана за кревет, и колико год да сам покушавао да јој пренесем еуфорију која ме је испуњавала, у томе нисам успевао. Но, ја сам био срећан за нас обоје, тако да сам од почетка плео мрежу наших живота део по део, цртао мапу дана који су прошли али који ће се ускоро вратити у најбољем издању.

Док је време пролазило и док сам био потпуно урођен у ружичасту будућност, почео сам да осећам извесну забринутост: како ћу знати да је проба дошао крај и да почиње званична представа? Хоћу ли морати да чекам до краја живота, док ми лице не пропадне од неумитног протицања времена и у огледалу не угледам свој остарели лик, или ће ме, пре или касније, нека невидљива рука поставити на стартну позицију, па ћу се наћи у положају ембриона у постелици, цвета који је још увек заточен у семену.

И та је забринутост расла све док се није појавила једна друга брига. Да ли сам ја једини глумац у оквиру ове пробе или око мене има и других, који такође живе са обећањем

да им следује још један живот? До сада нисам никоме ни зучнуо о овоме, било ми је сасвим довољно да се утапам у том задовољству и планирам своју жељену будућност, тако да су можда и други људи радили то исто. Једном или двапут сам започињао разговор на ту тему с људима који су ми блиски; испрва сам се држао резервисано, али касније сам био отворенији. „Јесте ли чули за пробу?“ питао сам, али нико није показао да разуме о чему говорим. То је значило да је моје виђење света јединствено, шта год да се дешава дешава се искључиво мени, а пошто се проба заврши, планираћу будућност преображен у своје идеално биће.

Моји снови превазишли су сва природна очекивања. Када се вратим, из све снаге ћу се заљубљивати у оне жене које желеле да буду уз мене али сам их ја игнорисао у страху од обавеза и дисциплине које љубав тражи. А са мојим драгим старим пријатељима, за које ћу имати године и године да се с њима срећем, певаћу пијано до зоре, пошто их више никада нећу занемарити као овог пута, за време пробе.

Како су године пролазиле, постајао сам све грубљи; не, нисам ништа мање уживао у проби, али више ме није било брига шта радим у међувремену, како сам, на пример, могао да разговарам тако са оним човеком, како сам могао бити тако неотесан према оној непознатој жени. Ослањао сам се на понављање; имам времена да размислим, да будем поново крштен као савршена особа, неко ко види и зна.

Сахранио сам мајку са горчином и сузама, насмешио сам се при погледу на ожалошћене рођаке. Како да им објасним у овом тешком часу, како да их убедим да се наши случајеви не завршавају, да се само привремено растајем с њом?

По повратку, нећу је оставити на милост и немилост у оној мрачној соби, представа ће имати срећан завршетак.

Једва да се сећам оне дуге ноћи када су ме пронашли људи из оне трупе и обавестили ме да је оно што живим проба, а не мој уобичајени живот. И када сам изгубио све и више нигде нисам видео светлост, почео сам да их тражим. Ти људи које сам срео морају негде бити, а међу њима ће бити и редитељ, јер проба и представа не дешавају се без његовог присуства.

Обратићу му се веома смело: „Доста ми је свега овога. Желим да почнем од почетка, мислим да сам научио своју улогу. Када почињемо?“ И као да су опстајали негде дубоко у мени, прислушкивали моје најинтимније жеље, једнога дана сам се, а да тога нисам ни био свестан, нашао пред редитељем.

Био је то човек средњег стаса, није имао импозантну фигуру, али дрхтао сам пред њим, одмеравајући његову величину. „Не могу више ово да поднесем“, рекао сам му. „Желим да почнем живот од почетка, научио сам оно што је требало да научим, знам у чему сам грешио.“ Погледао ме је и насмешио се, растворио дланове; није обраћао много пажње на мене пошто је истовремено прелазио погледом преко бележака које је држао у рукама. „Зар вам нису рекли?“ упитао ме је. „Представа се ипак неће одржати, отказана је у последњем тренутку.“ „А проба?“ упитао сам. „Хоће ли онда ова проба бити узалуд? Када почиње мој стварни живот?“ Одговорио ми је одлазећи: „Нема више. То је све, шта сте очекивали?“ Отишао сам кући.

(одломак из романа *Чудо дисања*)

Превео са енглеског *Новица Петровић*

ДИМИТРИС СОТАКИС рођен је у Атини 1973. године. Објавио је пет романа и једну збирку приповедака. Његов роман *Зелена врата* (2002) кандидован је за награду књижевног часописа *Diavazo*, а његов следећи роман *Несклад* (2005) преведен је и објављен у Холандији. Роман *Човек од жита* номинован је 2007. године за награду читалаца Националног центра за књигу, као и за награду часописа *Diavazo*. За најновији роман *Чудо дисања* (Kedros, 2009) добио је награду за најбољи роман књижевног часописа *Dekata*.

Андрија Матић (Србија)

НЕПРИЛАГОЂЕНИ

...Током последњих пар месеци састајали су се у подруму једне незавршене зграде у улици Светозара Марковића, удаљеном од Гимназије свега пет минута хода. Међутим, пошто није желео да тамо стигне брзо, Милош је по изласку из школског дворишта, уместо да настави Лењиновом улицом, скренуо лево и отишао до главне раскрснице у улици Маршала Тита. Одатле се спустио до „Козаре“, највеће крагујевачке продавнице колонијалних производа, где је купио кутију чоколадних бомбона, и тек тада је кренуо ка договореном месту. Успут је застао испред плаката са рекламом за вечерњу пројекцију у „Радничком дому“ – давао се *Ајванхо*, који је већ гледао у другом биоскопу – тако да је у подрум стигао са петнаест минута закашњења.

Владан је предложио да се састају у тој згради, будући да још од децембра претходне године није видео да ико на њој нешто ради, а пролазио је туда сваког дана, јер је управо та улица водила до његове куће у насељу Бубањ. У почетку је мислио да су радови престали због зиме, која је те године почела раније и била неуобичајено оштра, али када је схватио да се радници нису појавили ни крајем марта, закључио је да ће то бити најпогодније место за састанке. Осим тога, зграда је била окружена скелама и дрвеном оградом, што је појачавало њену скривитост. Владан је, дакле, предложио локацију, али је Милош изабрао подрум, видећи, још током првог обиласка, да је чистији од просторија на првом и другом спрату; да у њему нема шрафова, металних опиљака и сваковрсног ђубрета, већ само неколико празних стаклених флаша, десетак примерака бајатих новина (углавном *Политике*, мада је била и једна *Борба*) и пластично буре испуњено песком, који су се налазили у левом ћошку.

Када је ушао у подрум, затекао је Владана како, леђима ослоњен о зид и ногу савијених у коленима, седи на старом, сивом ћебету, које је претходне недеље донео од куће. Његова торба налазила се поред бурета са песком. Светлост је допирала кроз отворе предвиђене за врата и прозоре, па унутра није било превише мрачно. Ваздух је био знатно хладнији него напољу.

„Извини што касним“, рекао му је безличним гласом. „Срео сам Милицу из осмог један. Питала ме нешто о оној радној акцији, што је најављују за лето. Свратио сам и по слаткише.“ Спустио је на ћебе кутију са чоколадним бомбонама, али није сео поред Владана, вратио се један корак и наставио да стоји.

Владан је све време пиљио у зид преко пута. Када је схватио да Милош неће сести поред њега, подигао се и рекао:

„Слушај, знам да си љут. Нисам смео да помињем твоју мајку. Стварно ми је жао. Али, кунем ти се, нисам мислио ништа лоше, само сам хтео да будем духовит. Знаш и сам да се и други тако зафркавају.“

„Други могу да раде шта им је воља, они ме не интересују. Од тебе то нисам очекивао.“

„Знам, све ми је јасно. Али још једном ти кажем – нисам мислио ништа лоше. Заиста ми је жао.“ Направио је кратку паузу, а затим бојажљиво упитао: „Је л’ прихваташ извињење?“

Милошу је све било смешно, јер се, заправо, није љутио на Владана, само се играо, желећи да му стави до знања да ништа неће лако добити, да ће морати непрестано да се труди, као са девојком, а забављала га је и његова наивност, тај несклад између крупног, мишићавог тела и безазлене душе. Ипак, пазио је да све време на лицу има озбиљан израз, да делује као човек који је дубоко повређен и који се озбиљно премишља да ли да опрости неопростиву увреду. Када је проценио да је игра довољно трајала, погледао је Владана, насмешио се и казао:

„Па нећемо, ваљда, ти и ја да будемо формалисти? Нисмо на седници Народне омладине.“

„Значи, добићу још једну шансу?“

„На пленуму Це-Ка-Ес-Ка-Ју, након темељне расправе у којој су учествовали сви чланови, а уз пуну подршку другог Тита, једногласно је одлучено да се другу Владану Гаврићу пружи још једна шанса, како због његових заслуга током рата, тако и због његове значајне улоге у послератној обнови земље“, рекао је Милош званичним гласом, имитирајући спикера са Филмских новости, пре него што су обојица праснули у смех.

„Стварно си луд“, рекао му је Владан весело. „Хоћеш да идемо тамо?“, показао је ка ћебету.

„Хајдемо“.

Милош је скинуо торбу и спустио је на бетон, док је само положио на буре са песком. Владан није скинуо свој џемпер, није желео да чека, већ је, чим се Милош спустио на ћебе и померио кутију са бомбонама, легао преко њега, помазио га руком по коси и почео да га љуби. У почетку, још увек под утиском њихове свађе, додиривао му је само усне, нежно, као да ће се Милош охладити ако он буде сувише нагао, а онда му је додирнуо језик, истог тренутка схвативши да му се пенис укрутио. Лежећи на леђима, Милош је осетио његову ерекцију – он је, међутим, није имао, још увек се помало плашио његовог снажног тела – али се узбрзо и он узбудило, нарочито када му је Владан неколико

пута руком прешао преко уда. Затим су почели да се љубе само језицима, уснама се готово нису ни додиривали. Када му је уд најзад набрекао, Милош је благо одгурнуо Владана и насмешио му се. Главом му је показао да легне поред њега, што је овај, такође се смешећи, учинио без сувишних питања и испитивачких погледа. Завалио се на леђа и пустио Милоша да му полако откопча панталоне. Иако је неколико пута видео његов пенис, иако је већ једном, у истом подруму, урадио оно за шта се сада спремао, Милош се изненадио његовим изгледом: не толико величином, мада је Владан, како му се чинило, био даровитији од њега, већ обликом, који му је сада деловао сувише правилно, као из неког медицинског уџбеника, нимало налик на полни орган живог мушкарца.

„Не мораш ако не желиш“, рекао је Владан. „Можемо и да се љубимо.“

„Ма не, желим, само се још нисам навикао.“

И баш када се спремао да додирне језиком Владанов пенис, а затим и да га стави у уста – та помисао га је поново снажно узбудила – зачуо је претећи глас са степеница:

„Шта то радите, бре, педери ниједни?! Срам вас било!“

Пренеражен, Милош је скочио и отрчао до бурета са песком. Владан је стао да панично закопчава панталоне, али је брзо дошао к себи, па је устао са ђебета и повикао:

„Шта ти хоћеш, будало матора!? ‘Ајде бежи одавде!“

Милош је тек тада боље погледао уљеза и видео да на себи има раднички комбинезон и да је стар око педесет година. Намргођен, засукавши рукаве, Владан је кренуо ка њему, али је застао после пар корака, јер је радник одмах шмугнуо из подрума.

„Шта ћемо да радимо?“; упитао је Милош. „Шта ако нас пријави?“

„Неће овај никог да пријави. Видиш да је побегао к’о нека жена.“

„Је л’ ти познат? Не верујем да сам га икад видео.“

„Ма то је неки радник. Можда и није из Крагујевца. Знаш да у град често долазе сезонци, да раде баш на оваквим зградама. Кладим се да је овај један од њих.“

„Свеједно, не смемо више овде да се састајемо.“

„Нећемо. Изгледа да су одлучили да наставе с радови-ма. А и почиње лепо време, сад слободно можемо да се налазимо у Шумарицама.“

„И то што кажеш, тамо бар има скровитих места.“

„‘Ајдемо одавде, док није дошао још неко.“

Испред подрума, у дворишту зграде, није било никога, па су мирно кренули ка вратима на дрвеној оградџи. Успут је Владан рекао Милошу да ће бити боље ако се, одмах по изласку са градилишта, раздвоје и да ће о свему разговарати сутра у школи, јер он тог поподнева мора да очисти шу-

пу за дрва, што, како је рекао, лако може да се отегне и до вечери, будући да га његов отац, славни пуковник Гаврић, неће пустити док све не буде „под конач“. Међутим, када су изашли на улицу, поново су се запрепастили, пошто је на тротоару преко пута оградџе стајао управо онај радник и објашњавао нешто окупљеним грађанима – тројици средовечних мушкараца и једној жени – који су се окупили око њега, видевши да је сав уплахирен истрчао са градилишта. Када је угледао Милоша и Владана, прекинуо је свој монолог и руком показао ка њима:

„Ево их, то су они, банда педерска!“

И други људи који су се тада нашли на улици, у близини њих двојице или око групе запрепаћених грађана, реговали су на повике радника: застали су на тротоару и згрануто погледали ка двојици младића, као да пред собом имају опасне петоколонаше који су управо ухваћени у покушају да сруше уставни поредак. Једна старија жена, која је стајала десно од њих двојице, механички је почела да се крсти, али је од четири покрета направила само два, а онда је, осврнувши се око себе, десну шаку, заустављену у пределу стомака, покрила левом и одлучила да своје чуђење изрази на неки други начин. Пар корака иза ње, један човек у црном оделу кратко је прокоментарисао:

„Ма све то треба отерати у бувару! Па нек тамо раде шта хоће!“

Младићима није требало дуго да схвате да људи озбиљно узимају радникове речи, да би неко чак могао и да позове милицију, па су се журним кораком упутили ка Бубњу. Када су дошли до прве раскрснице, код некадашњег Дома Македонаца, Владан је рекао:

„Ти иди горе, ка болници, а ја ћу право.“

„Важи, видимо се сутра.“

Пошто је живео на Пивари, у доњем делу града, а сада је ходао у супротном правцу, Милош је морао да направи полукруг. Стога је најпре скренуо лево код Државне болнице, затим је исто учинио код кафане „Палигорић“ и спустио се до Хотела „Зеленгора“ (некадашњег „Гранд хотела Гушић“), на почетку улице из које је побегао, одакле је продужио ка својој кући. Тек тада је схватио да му више не прети опасност. До тог тренутка непрестано се освртао око себе, мислећи да га неко жури. Чак му се једном учинило да радник, високо подигнуте руке, попут војсковође у бици који сабљом показује свом пуку да крене ка непријатељском табору, позива грађане да крену у лов на његову главу, па је убрзао корак, двадесетак метара и претрчао, али је онда схватио да ће тако свима бити сумњив, после чега је успорио и наставио ка свом насељу...

Одломак из рукописа *Црни квинтет*

АНДРИЈА МАТИЋ рођен је 1978. године у Крагујевцу. Докторирао је енглеску књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Аутор је збирке прича *Музеј савремене уметности* (Стубови културе, 2010) и два романа: *Шахт* (Стубови културе, 2009) и *Нестанак Зденка Купрешићанина* (2006). Прозу је објављивао у свим важнијим домаћим часописима. Бави се проучавањем англо-америчке књижевности. Објавио је више радова из ове области, као и студију *Т. С. Елиот: песник, критичар, драмски писац* (2007). Члан је рок бенда „Агон“. Живи у Београду.

Ивана Миланков (Србија)

ХАДРИЈАН, СМИСЛУ И ОБЛИКУ

Волео сам Рим не зато што рођен сам у Риму
ни зато што моја патрицијска крв није могла
а да не буде племенита само на форумима римским.
Волео сам Рим јер једино сам дотле могао,
а наизглед Рим беше чудо – чврстина кичме, лице
монолитно.

Рим је био море и иза мора море.
Рим ме је звао, тражио, извлачио на земаљске плоче,
висине, површине.
Једино кроз Рим могао сам да будем у ваздуху
да струјим кроз себе спољног, кроз себе видљивог,
кроз себе душом нетакнутог. Кроз Рим сам кренуо у
освајање облика.

Открио сам западна острва. Ни острва ми не
донесоше мир.
Чезнуо сам за облицима испод острва, чезнуо за
подводним бићима,
чезнуо да видим који то богови владају тишинама
и каквим их златом изливају
и каквим их именима дозивају у храмовима, мени
непознатим.
Чезнуо сам, не знајући да облици имају свој број и крај.
И ево већ, привиђају ми се чемпреси римски
и сенке њихове што клизе низ зидове властитог
ми саркофага,
а ја не уумем даље племените римске крви,
из мермера, ваза и ваздуха.

Већ сам спреман да умирим руке и склопим очи,
спреман да се предам души, да ишчезнем у себе другог
И први пут будем дубок и бео
– исто као звук оног далеког снега, у Галији, једном –
када га, онако зимски радостан и лак
на облик и смисао нисам свео.

БАЛТИЧКИ ПРОФИЛ

Сутра нећу умети
да облачим хаљине.
Бићу чулна
на начин балтичких шкољки.
Мртве планете ће ме замишљати
као Галицију.
Вулкани ће се повући у богове.
Владаћу лепотом Помпеје.
Бићу чулна
на начин кипова, на начин Бога
у коме је моја седма кожа.
Сутра нећу умети
да умрем.
Рај ће бити препун
мојих сенки.
Ствари ће имати оштрину
мојих узрока.

ИВАНА МИЛАНКОВ је рођена 1952. године у Београду, где се школовала и завршила студије англистике на Филолошком факултету. Аутор је неколико књига поезије: *Међупростори*, *Пут до главе*, *Вавилонски празници*, *Спуштање стакла*, *Око иза ваздуха*, *Исповест муња*. Такође је аутор књиге поетске прозе *Између речи и слике*. Превођена на енглески, немачки, шпански, пољски и руски језик. Сем списатељског рада, активна је на пољу преводаштва. Преводила је поезију Емили Дикинсон, Силвије Плат, Вилијема Блејка, Вилијема Б. Јејтса, Алена Гинзберга. Током осамдесетих година прошлог века бавила се уличним перформансима како у Београду, тако у Лондону и у градовима калифорнијске обале и Колораду.

Мариус Келару (Румунија)

О ИЛУЗИЈИ И ОДСТУПАЊУ

прате ме моји кораци као бедуини у потрази за оазом
на другом крају једног пејзажа сећања седе и оговарају
– желе да клечим на коленима оног који сам био
или
само да ми се смеју као луде –
иза сваког угла тренутка чека ме неко пријатељство
знајући да никада неће срести
душе светова у којима нисам био и одбацују ме
љубав по љубав
продајући ми црте тела
најапстрактнији одговори камене ми се у костима

неко ми је чак одлучно рекао да ја живим
приодате су ми особе
с којима бих се хвалио да живим
дане које би требало да чекам
као јабуку на ободу пустоши
љубави
сузе стално корачајући из почетка
гутам
речи које бих бацао као коцке
у ћошкове догађаја са мном
у једном дану са разапетом кожом

на крају метафоре
илузија седе с ногама у празно
брчкајући се
у часовима који једни друге љубе
у компликованом плаветнилу
овог дана пуног догађаја
о Господе
можда заиста постојим

ГРАД

град личи на Нојеву арку. само су животиње убијене
једна по једна. на пољима самотним срцима ору плугови
које вуче новац
а у браздама сеју одлуке.
у једној згради лежи садржај твоје књиге живота.
ноћу лик месеца је налик фењеру што ништа не осветљава
у граду у којем уместо цвећа расту зграде и жица

сенке иду испред људи, ужурбане
легну у сећањима са дрвећем и травом. ноћ ми се пружа
на колена.
поред сваког од нас
ноћу
спава по неко одустајање.
до зоре viseћи по зидовима спавају мисли

пола месо пола мисао
пијемо крв Господњу васцелу ноћ
раме уз раме са очима отишлих
Хароновим чамцем

пола месо пола одустајање
чекамо јутро
када ћемо опет ишчупати срце из груди
закључати га у осмех детета
и пустити да нас град прогута.

напољу
земља
испружена под асфалтом
чека сахрану

Превела са румунског *Илеана Урсу Ненадић*

МАРИУС КЕЛАРУ је рођен 1961. године у граду Негрешти, у жупанији Васлуи. Ко-оснивач је часописа *Doina* (Дојна) – *Revue de Littérature, Civilisation et Culture Universelle, bilingue, franco-roumaine, Paris, France*. Члан је Савеза књижевника Румуније и више иностраних удружења, као и хаику асоцијација. Аутор је преко тридесет књига, међу којима су и ове: *Pelerinul* (Ходочасник), песме, 1996; *Japonia, țara unde înfloresțe spiritul limbii* (Јапан, земља у којој цвета дух језика), есеји, 1996; *Femei* (Жена), песме, 1997; *Alt fel de sinucidere* (Другачије самоубиство), песме, 1998; *Sayōnara*, хаику поезија (на румунском и енглеском), 2000; *Tai Ping*, роман, 2001; *Cartea între Orient și Occident I, II, III* (Књига између Истока и Запада I, II, III, критички есеји, 2004, 2005, 2006. Келару је добитник више националних и међународних награда.

Александра Петровић

КАСТРИРАНИ ИЛИ ПОДРЕЂЕНИ ЈЕЗИК У РОМАНУ ЉУДИ ГОВОРЕ РАСТКА ПЕТРОВИЋА

Почетком 17. века, бележи Мишел Фуко у својој *Историји сексуалности*, међу људима је владала општа простодушност: у обичајима који су се поштовали није било никаквих тајни, ствари су именоване без задршке, а речи су се изговарале а да се нису морале прећуткивати. „Непосредни покрети, разговори без стида, видљива прекорачења, откривање и олако спајање анатомских одлика, окретна деца која без зазора или сабазни шврљају док се одрасли смеју: тела су се 'шепурила'.“¹ Отворене разговоре без стида убрзо ће сменити брижљива затвореност и тајна у говорењу, док се сексуалност смешта у оквире задатка размножавања. Стога се брачни пар намеће као узор, као етички образац, који, озакоњен и родан, поприма вредност норме, те једини има право да задржи истину: не одричући се права да говори, чува за себе начело тајне. Све оно што није усмерено према рађању бива скрајнуто, прогнано и осуђено на ћутњу и ни на који начин не сме да се испоји јер ће морати да ишчезне. Иако не подлеже казненом закону, оно подлеже закону гушења, у којем се осуда на ишчезавање изједначава са заповешћу да се не говори, чиме се потврда о његовом непостојању налази у томе да „нема шта да се каже, ни да се види, ни да се зна.“² У време модерног чистунства, које је са једне стране наметнуло одлуку о забрани, непостојању и ћутњи, човек се уводи у рад, те се не сме дозволити да се радна снага систематски искоришћава и троши у уживањима, осим у онима која је доводе до репродукције.

Успостављен однос између власти и секса, где се сви негативни елементи – забране, цензуре, одбацивања – сабирају у виду средишњег механизма који покреће принцип оспоравања онога што се подозрева као сексуалност, према Фукоу, само је вид претварања у говор нечега што има тактичну улогу у власти, а на коју се власт никако не своди. У последња три века стога долази до необуздане провале говора о сексу и поводом њега. Гомилање говора о сексу, са пречишћеним, дозвољеним речником, никако не значи укидање забране, већ „неопходност да се секс доведе у ред корисним и јавним говорима.“³ Говорити о сексу под строго одређеним условима указује на то да је секс заправо још увек под тајном, те да је он ван говора и само провала тајне може отворити пут који води до њега. Покретање говора о сексу показује и почетак задатка да се „протерају сви они облици полности који нису подређени строгој економији расплођавања“⁴ а да се, истовремено, брачни односи и испуњење супружничке ду-

жности утврде као једини достојни човека. Уприличени брачни односи, уређени правилима и препорукама, постали су средиште најчвршћих ограничења: на попису тешких грехова налазили су се прељуба и скврнављење, а судови су могли да осуде како неверство тако и брак без сагласности родитеља. Ако је предмет осуде могао бити склопљен брак између двоје људи који нису добили сагласност родитеља, онда то говори да је једини легитимни брак био онај који је склопљен под родитељским надзором.

Када се у контексту ових теоријских предиспозиција осврнемо на статус субјекта у роману *Људи говоре*, уочићемо да Растко Петровић, путем исповести малих и обичних људи са острва, отвара питање идентитета који почива на законима (или моралу) брака и породице, дужностима које они претпостављају и правилностима према којима се брачни односи успостављају. Стари рибар Кортец, „црвен, преплануо, изборан и угојен“⁵ одавао је утисак човека веселјака који је уредио живот по сопственој мери, наследивши занат својих родитеља и преносећи тај исти занат на своје потомке. Супруга старца Кортеца и сам Кортец одредили су животе својих синова тако што су их по свршетку војних обавеза оставили на острву, предали им у руке породични посао, а старијем сину изабрали супругу. Механизам сексуалности, који „није толико начело запреке колико механизам подстицања и умножавања“⁶ на пољу породице распоређује своју игру између власти и задовољства, у којој власт не искључује сексуалност, већ је прикључује телу као вид описа јединке, тежећи при том да створи нову радну снагу и придајући породици улогу регулатора. Тако је отац Кортец своје синове везао за острво, пренебрегнувши истину која би проговорила о њиховој жељи да се отисну далеко од Хуенте у потрази за бољим и смисленијим животом. Као да се истини измигољио, запречио јој пут до себе, не хотећи да позна синовљева очекивања, одмах по његовом доласку из марине, стари рибар са својом супругом објавио је његову веридбу са девојком коју му је мајка изабрала.

„Чим сам дошао мајка ми је нашла девојку, и одмах су свима рекли да сам верен. Они су се уплашили да неће имати ко да настави овај занат. Као да је то занат!“⁷

У потреби да се отац сачува од могуће кривице, мајка преузима улогу очеве скривене фигуре, она постаје ње-

гов заступник, те уместо мужа она бира сину девојку, предузимајући тако завршни и кључни корак који ће утврдити веридбу као крајњи исход. Скривајући се иза фигуре жене и напуштајући исту ту фигуру, отац отпочиње игру у којој учествује заједно са сином, а чији је главни циљ да се дође до истине, која на крају сама себе прикрива. Наиме, он испреда читав механизам за производње истине о наслеђеном рибарском занату и о ономе што тај занат доноси како би истину о жељама свога сина у последњем часу прерушио. Не хтети познати – јесте очев преокрет воље за истином. Тако ће Кортец, на питање да ли је икада помислио да су његови синови могли отићи у свет и радити далеко од својих родитеља, одговорити:

„Нашто! Ми смо сви још из давнине рибари.“⁸

Путем једног говорног чина, при чему се једна истина подразумева како би се она друга, која би посведочила Пипов наметнути избор да постане рибар, изоставила или пак обрисала, ствара се једно стање које је, пошто је изговорено, постало правило. Правило је, дакле, да се сви мушки чланови породице баве риболовом, као наслеђеним, те тиме и обавезним занатом. То правило, међутим, у себи садржи забрану која није експлицитно дата, већ поприма облик нечега што спречава да се жеља изрекне, поричући при том њено постојање уопште. Отуд Пипо ни у једном моменту није покушао свога оца да убеди да попусти његовој жељи нити је у било ком тренутку о својој жељи пред њим говорио. Механизам цензуре, према Фукоу, „повезује непостојеће, недозвољено и неисказиво тако да свако буде начело и дејство другог: о ономе што је забрањено не треба говорити све док не буде заиста поништено“;⁹ оно о чему се ћути, у том смислу, изгнано је из стварности као нешто што је преваходно забрањено; те, напослетку, оно што не постоји нема права ни на који начин да се испољи, чак ни изрицањем сопственог непостојања. Према томе, синовљева жеља се пред оцем не испољава чак ни у виду непостојања, већ је, тиме што се о њој ћути, она прогнана све док не буде и коначно поништена. Стога ће Кортец у присуству свога сина рећи:

„Иако су моји синови, а овај је још и присутан, морам вам рећи да не бих могао пожелети бољу и послушнију децу.“¹⁰

и нешто касније:

„О, ја сам сасвим задовољан њима. Али морам признати и пред Пипом да је то данас ретко. Ја сам можда једини који је задовољан синовима.“¹¹

Послушност синова, којом се Кортец хвали у присуству једног од њих и коју на тај начин велича, јесте део механизма цензуре који учвршћује власт. То је део тактике којом се омогућава подношљивост саме власти. Јер, „тек под условом да преруши велики део себе саме, власт постаје подношљива“.¹² У њој се, дакле, никако не истиче проста граница постављена жељи, граница која би истакла смањени део слободе, већ се власт маскира и сво-

јом тајношћу намеће се потчињеном. Стари рибар зато неће изразити никакво неслагање, већ ће, на супрот томе, у присуству свога сина похвалити његову послушност, величаће је и изразити особито задовољство што има такве синове, који чине да се он осећа као једини, могли бисмо рећи, задовољени отац. Тиме отац сина додатно обавезује на покорност, гарантујући му слободу усвојеном идејом да он најбоље зна како син треба да се понаша, јер све његове одлуке налазе упориште и чврсту потпору у неизмерној родитељској љубави и очевом одобравању. Са друге стране, тајност у власти потребна је и потчињеном како би његово потчињавање власти добило мањи облик пораза.

У тој вољи за знањем, испољеној у односу на субјект, којом се брижљиво уписује говор у захтеве власти, формира се знање о ономе што субјект раздваја, „о ономе што га одређује, можда, али што га, пре свега, тера да измиче самоме себи“.¹³ Тако ће Пипо добити улогу мужа у браку у којем се нашао против своје воље, са женом коју није волео, и постаће рибар као и његов отац, иако је желео да остане у марици. Расцеп његовог бића оваплотиће се у бујицу речи којима ће показати неподношљивост према сопственој породици:

„Овако не волим ни њега, ни икога; ни мајку која је тражила девојку, ни оца, ни брата, ни децу. Мислим да не волим никога. Они су ме сви уништили. Нарочито ме је отац уништио. Да ме је убио не би ништа горе учи-
нио.“¹⁴

▶ Како везе власти – знања нису облици прера-споделе, већ скупови преображаја, по свом карактеру променљиви и неухватљиви, никаква схема преображаја не би могла да дејствује ако се на крају не би уврстила у свеобухватну стратегију. „И обратно, ниједна стратегија не би могла да обезбеди свеобухватна дејства ако се не би ослањала на тачне и танане односе који нису вид њене примене нити њена последица, већ јој служе као подлога и упориште.“¹⁵ Према томе, и отац је само средство великог маневра, чија је жртва и он сам. Наиме, у породици се претходно успоставља оно што би Делез назвао *уговором*¹⁶, једна врста пакта између мајке и сина, којим ће потчињени покушати да одагна опасност од оца, осигуравајући да временски поредак реалности и искуства буде у сагласности са симболичким поретком. Таквим привремено одређеним чином, син утврђује своју потчињеност, али овога пута његова трпња и све оно што је у њему поништено јесте одавно утврђена сличност са оцем. Ову врсту уговора Пипо је склопио са својом мајком оног тренутка када му она спасава живот пуштајући му крв, а слика болесног и изнемоглог тела у постели читава се сада као очева прилика. Агресивни очев повратак наилази на себе самог, те се, суочавајући са собом, пред собом и осипа, остајући без даљег удела у синовљевом телесном и душевном опоравку. Тако је сам Кортец, пошто је прошло скоро годину дана, престао да лови рибу, одао се пићу и изгубио ону телесну снагу и ведрину што је сведочила о постојаности и одлучности његовог бића, те га изражава жељу да се пресели на Острво чим буду тамо спровели струју, само да своје синове више не гледа.

И отац и син, скрхани и сломљени пред утврђеним нормама друштва, у којем су њихови животи одабрана средства „великим маневрима за малтусовску контролу рађања“,¹⁷ осипају се и урушавају, један у болничкој постели, други у приповести чудних и нестварних прича. У несталној и сложеној игри, у којој језик бива и средство и дејство власти, њен произвођач и рушилац, Расткови јунаци, говорећи и прећуткујући, не стижу до својег уточишта за самоостварењем.

¹ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: volja za znanjem*, prevela Jelena Stakić, Prosveta, Beograd, 1976, 9.

² Исто, 10.

³ Исто, 27.

⁴ Исто, 36.

⁵ Растко Петровић, *Људи говоре*, Рад, Београд, 2000, 11.

⁶ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: volja za znanjem*, 44.

⁷ Растко Петровић, *Људи говоре*, 41.

⁸ Исто, 43.

⁹ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: volja za znanjem*, 76.

¹⁰ Растко Петровић, *Људи говоре*, 43.

¹¹ Исто, 44.

¹² Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: volja za znanjem*, 78.

¹³ Исто, 65.

¹⁴ Растко Петровић, *Људи говоре*, 42.

¹⁵ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: volja za znanjem*, 89.

¹⁶ http://www.zenskestudie.edu.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=172&Itemid=41, 8.3.2011: Уговор се утврђује између јунака и жене и њиме је у тачно одређеном периоду дато свако право над јунаком, са циљем да се симболички принцип, у којем је отац поништен за сва времена, усклади са поретком искуства. Тиме јунак обезбеђује своју позицију подређеног и истовремено освежава слику онога што је у њему урушено или потцењено, а што је слично са оцем.

¹⁷ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti: volja za znanjem*, 89.

Вагелис Шакиридес ПРОТОКОЛ 41

Рано изјутра су чули позиве у помоћ и пуцње. Покушали су да установе на ком се спрату то десило, чули су дозивање и покушали да се сете чији је то глас – мало тежа ствар јер је број станара у овој кући био велики, осим тога, суседи немају ближе контакте – затим се чуло, јасно, тврди највећи број њих, како две особе журно силазе степеништем. Онда су се, ослобођени првог шока, у кућним хаљинама, усудили да кроз полуотворена врата идентификују човека који се саплићући и посрћући спуштао степеништем. Био је то господин са трећег – његова поткошуља је била сва црвена, крв му се сливала преко доњег дела пицаме све до босих стопала, сасвим сигурно је био смртно рањен, посрће и удара о зидове, вероватно су га кугле – било их је шест или пет, у сваком случају више њих – погодиле у лице, више не виче, само кашље, кркла и посрће од зида до зида ходника, котрља се низ степенице, више нема снаге ни да устане, одвратно, како само отвара крвава уста, можда жели да каже имена убица, да, било их је двоје, сви знају да их је било двоје, сви су добро чули, нико се није усудио да протури главу кроз одшкринута врата и да их види, они су још имали пиштоље у рукама и довољно метака за радознале, па то је свакоме познато, они би онога који би се усудио само да их погледа, скинули као зеца, па они су убице, убице уклањају сваког ко би могао да буде сведок њихових недела, то су били плаћени злочинци, можда су имали и маске на лицима. Ужасно, како се само клати пролазећи поред полуотворених врата, пада и напакон остаје да лежи непокретно, што охрабрује све станаре зграде, да изађу из својих станова и приближе се крвавом лешу испуштајући хистеричне вриске.

Превео с немачког Никола Б. Цветковић

Срђан Вучинић

РАЗГОВОР СА ГРАЈАМА

Кад сам их угледао на ходнику, отварајући врата лифта, Куштиниоу сам се за образ. Али овога пута нисам их сањао. Биле су то њих три, готово грациозно улазиле су за мном у гвоздену кабину.

Присетих се тада њиховог описа из оне давне тамноплаве књиге, тешко рањене, која је крварила крупним беличастим флекама. Опис је био прилично веран. Митологија је говорила да их има три: да су се родиле већ старе и седе, и да су све три заједно имале само једно око и један зуб. Када би једна од њих носила то њихово заједничко око, морала је да води друге две за руке. А кад је једна од Граја имала зуб, друге две нису могле да гризу храну и морале су гладовати. За то око и за тај један зуб, тврди предање, увек су се свађале и једна другој загорчавале ионако невеселу судбину.

Сада су стајале наспрам мене, припијене једна уз другу, испреплетених удова. Меланхолично ме је проматрало њихово водњикаво око. Готово идентичног лика, мориле су ме већ дуго у сновима. Истина, сањао сам их у разним облицима: везане у сноп, као крошње никле из неког накарадног дрвета, или каткад у виду расутих опиљака који се намагнетисани привлаче. Некада бих, у крлетки кошмара, био и онај кварни зуб око којег су се гложиле. Прелазео бих тада из једне вилице у другу, из једних у друга безуба уста, и то се понављало унедоглед. Посебно болно доживљавао сам властито комадање: током сна делио бих се на три исечка. Тако раздељен, био сам свака од три Граје. У забораву властитог ја, зајамченог личним исправама и законом, трпео сам необјављени рат између завађених делова. Рашчеречен на три старице, посматрао бих тада себе како очајнички гмижем и на умноженим отекућим ножицама бауљам ка три краја себе. Али преосталим крајичком свести знао сам, ипак, да остајем прикован за постељу. И да се њих три, које сада изображававам, не могу тек тако укинути, да моје време за њих не протиче и не постоји.

Ни јутра у којима бих се будио, попут глисте која с мукотом регенерише прекинуте чланке, нису била много ведрија. Дневно светло деловало је бледо, а предмети неуверљиво у поређењу са црно-белим призорима утопљеним у благој измаглици ноћних мора. Па и људи, које бих силом прилика сретао, беху ми налик на раскокодакане костуре, на дилетантски склепану кулису којом реалност покушава да скриве властиту голотињу. Још од поднева управљао бих поглед ка небу, назирјући агонију дана који се лагано круни и нестаје, а сваки шушањ добијао је троглаво обличје, окато и једнозубо. Преостајало ми је да са похотном језом ишчекујем сумрак и безбројне варијације истих снова. Ех, како сам бол-

но завидео када бих у неко глувонемо свитање са свог балкона угледао елегантан ромбоидни ковчег како га износе из моје зграде. Ето га, и тај је умакао, гунђао сам, извукао се и не сазнавши за њих, и не слутећи њихово присуство!

Предосећао сам, ипак, да их једном и на јави морам видети. Зато се нисам сувише изненадио кад сам их вечерас спазио на ходнику моје зграде. Као и обично, трупови су им били везани у сноп, а руке и ноге, подваљци, брадавице и носеви преплетали су се у грчу спаривања и међусобне борбе. Уђосмо заједно у лифт. Не питајући, притиснуо сам последњи спрат. Још једном сам их кратко осмотрио, оклевајући, као да је ту неко ко ће уместо мене поставити питање. Једва успех да промуцам: „Најзад... Напокон... има ли... мој живот више смисла од ваше вечности?“ У тренутку ми се учини да ме нису чуле. Слика је, међутим, била савршено јасна: прва је потврдно климала главом; друга, код које су тренутно били око и зуб, одмахивала је; трећа је загонетно хркала. Насмејах се тој шали троглаве немани, док је лифт настављао да се успиње изнад поспаних кровова, високо, још више, заривајући се лагано у стада белих облака.

ГОДИНА ЧЕСЛАВА МИЛОША (1911–2004)

ОТЕЛОВЉЕЊЕ

Силазим на земљу у јутра плава,
Када трамваји изнад мостова звоне
И тешке капи оградом котрљају се
У маглу побелелу, у велике воде котлине,
А сводови и куле, цитаделе јутарњу песму
Слажу.

Силазим на земљу у сањива свитања
Када пескари стоје нагнути
У чамцима и на граници сенке се пресијавају,
На поплављеним теренима, у пари окупане санте леда,
Једра налик на велике, нечисте
Пламенове.

Силазим, а ако ме питаш ко сам,
Кажем ти: ја сам непостојан друг
Утихлих ветрова, заборављених лица
Која претрчавају небо давних уздаха,
Само сам путник који смејући се сања.

Иду гомиле светлуцавих слепоочница
Иза десне и леве руке,
Као да је дрвеће једно за другим кренуло
Прашумама хучећим попут непознате хајке,
Свака страна руку трза, док су жалбе њихове
Бесом испуњене.

Тако широком серпентином обилазимо
Гајеве нагнутих ђермова.
Недавно је прошла зима и снег се топи.
Ускоро ће са златних јела прах падати,
А по шумама нићи ће ђурђевци.

Зеленило ранâ! Пулсирање пролећа!
И, ево, поново сипећа јесен вене,
И ноћи, док се до хиљаду броји.

И поново је зима. И леже беле пруге.
Гомиле које сваке године одећу мењају,
У ватрама пуцкетају и искре огрлице,

Лишћем аканта сребре се перике.
Груди оковане, котурне, попонац,
Висока гнезда исплетена од увојака
Клизе ивицама ноћи рањене даном
И дим заклања тафт и широке хаљине.

Како је необично трајање тих феномена,
Не зна се чији глас у њиховим устима зове,
А они се у љубавним круговима сједињују
И смрћу наслађују.
У помрчини виде се у себи ослоњена чела,
Светлост на нагом и савијеном колену,
Глава оборена која још увек слини
У облаке бацајући свој обрис огромни.

Повремено неком спадне маска
И тада се у његово стварно лице загледају.
И тада све бива ужас велики,
Паника прелеће по заталасаној гомили.
Изненада постаје познато оно што овде ниско
Трајање бејаше: тобож звук на глувој струни
Изнад баруштине, где подземна радња
Шапата, кикота земљу преображава.

Не одговарам на крик. Шта ја могу.
Не схватам ни почетак ни циљ.
Непрестани крик: Спаситељу,
Из руку наших истинску награду прими.
Наше дисање ка теби дуваће
И поворком окружићемо те.
Са тим сложи се. Бићеш високо разапет,
И овенчан, и светац над свецима.

О небо моје! Кућо моја облачна!
Довољно је да сандалом ударим
И вратим се као да никада живео нисам
Вечно њишући се у теби.

О небо моје! Узлетећу изнад понора
У чијој дубини трамвајчић јури
И музика празничних месинганих труба грми,
Док у баровима и купатилима бука јечи.

Сажалења се ноћ неправедна држи,
Ја сам са њима и свакога дана вуку ме,
Јер лажној вери, лажним божанствима служим.

И узалуд с небеса шапат Оца одзвања
Кад траг пробијеном реком показујем.
Док сви у азуру не ишчезнемо.

CAMPO DI FIORI

У Риму на *Campo di Fiori*
Котарице маслина и лимунова,
Калдрма испрскана вином
И с отпацама цвећа.
Ружичасте плодове мора
Трговкиње просипају на столове,
Наручја тамних гроздова
Падају на длацице брескви.

Управо на овом тргу
Спаљен је Ђордано Бруно,
Целат је усред знатижељне светине
Пламен ломаче прекрстио
И само што се пламен угасио,
Поново су се испуниле таверне,
И котарице маслина и лимунова
Трговкиње су поново носиле на главама.

Сетио сам се *Campi di Fiori*
У Варшави крај рингишпила,
Једне ведре пролећне вечери,
Уз звуке веселе музике.
Плотуне иза зида гета
Заглушивала је весела мелодија
А парови су узлетали
Високо у ведро небо.

Повремено ветар из запаљених кућа
Доносио је црне змајеве,
У ваздуху су их хватали
Они што су се на рингишпилу возили.
Ветар од запаљених кућа
Хаљине је девојкама подизао.
Смејала се бучна гомила
Те лепе варшавске недеље.

Ко може поуку ће схватити,
Да народ варшавски или римски
Тргује, забавља се, воли
Заобилазећи мученичке ломаче.
Неко други поуку ће схватити
Као људско заобилажење,
Као заборављање које расте
Пре него што пламен угасне.

Ја сам ипак тада мислио
О усамљености умирућих.
О томе да када се Ђордано
На скелу пео,
Да у језику људском ниједну реч
Није нашао
С којом ће се с људством опростити,
С људством које остаје.

Већ су на вино трчали,
Да продају беле морске звезде,
Котарице маслина и лимунова
Већ су кроз жагор весели носили.
И био је већ од њих удаљен,
Као да су векови прошли,
Само часак причекавши
Да у пожару нестане.

Онима који умиру усамљени
Које је свет већ заборавио,
Наш језик туђ је постао
Попут језика древне планете.
Све ће постати легенда
И тада ће после много година
На новом *Campo di Fiori*
Побуна песникову реч пробудити.

ПЕСМИЦА ЗА ЈЕДНУ СТРУНУ

Неповратни дар надахнућа,
Једне вечери топле, кишне
Схватих да сам усамљен.

Пролазио сам испод уличних липа,
Киша ми је тешким капима очи прала,
Добра кишо, сузама то умео не бих.

Дакле да ли је то та велика зрелост,
Мало мудрост, мало жалост,
Властитог живота нехајност?

Последњи трамвај је зашкрипао,
Облак на истоку ме је поздрављао,
Као да сам о себи негде читао.

Већ заборављен, минули,
На мост се враћам већ у магли,
Горе облак као голуб погођени.

И увек, детињаст или сив,
Те упитах да ли то Праведник неки
Не жели да срећан будем?

Да ли због тога да бих књиге писао
Или да бих ћутке свет љуљушкао,
Друге људе осмехом смиривао?

Премда је у праву – јер само т а к о
Досеже дно.

* Станислав Игнаци Виткјевич (1885–1939), пољски авангардни писац, сликар, теоретичар уметности, филозоф извршио је самоубиство када су 17. септембра 1939. Совјети окупирали Пољску, сматрајући да ће немачки и совјетски тоталитаризам уништити основне вредности живота: филозофију, уметност и метафизику. – *Прим. прев.*

Из збирке *Спасење*

С пољског превела Бисерка Рајчић

ГОДИНА МИЛОША

Министар културе и националног наслеђа Пољске и Парламент Литве прогласили су 2011. Годином Чеслава Милоша. Са своје стране, Престони краљевски град Краков, Институт за књигу и Јагелонски универзитет декларисали су се као организатори низа манифестација посвећених стогодишњици рођења Нобеловца, и договорили се да ће главни координатор манифестација бити Институт за књигу. Један од основних циљева прославе биће и поновно зближавање Пољске и Литве, с обзиром да је Милош рођен 1911. у Шетејнама у Литви, у њој се школовао и завршио студије права, дебитовао као песник, почео да ради на Пољском радију и као писац који пише на пољском уочи самог Другог светског рата настанио се у Варшави, одакле ће као млади дипломата после 1945. представљати Пољску која са Литвом од 1945. више није чинила унију, у Француској и Америци. Да би 1951. због увођења соцреализма у књижевности и уметности и погубне цензуре отказао послушност пољским властима и затражио азил у Француској, а од 1960. настанио се у Калифорнији, где је радио као предавач словенских језика и књижевности, а пре свега руске, на Берклију, све до добијања Нобелове награде 1980, када се пензионисао. Последњих десетак година живота провео је у Кракову, где је и сахрањен на Скалки међу заслужним Пољацима, где се налази и његов стан-музеј и архив.

Па ипак, Година Милоша није започела у Кракову већ у Риму 10. јануара, с вечери на којој су учествовали милошисти Анђеј Франашек, Луиђи Маринели и Елжбјета Лемп и изложбом фотографија „Милош. Места задржавања”.

У празничном додатку *Газете виборче* почетком године објављени су програми посвећени Милошу који се могу видети на каналу ТВП Култура, као и текст Адама Михњика насловљен са „Милошево очајање”. Програми су започели приказом филма Томаша Камињског „Чеслав Милош у Берклију”, затим су уследили мултимедијска опера „Земља Улро 1. Теговирано језици” у режији Кшиштофа Варликовског, као и документарни филм „Милошево Вилно”.

Међу догађањима која су започели у јануару ваља истаћи документарни програм посвећен првој књижевној вечери у Варшави вилњанске групе *Жагари* одржаној 28. јануара 1931, на којој су учествовали и чланови групе Чеслав Милош, Теодор Буђињски, Жежи Загурски и још низ других песника.

У Бидгошчу је одржан сусрет с Агњешком Косињском, која је од 1996. до 2004. била Милошева секретарица, а сада је кустос његовог стана-музеја и архива у Кракову и један од

уредника Библиографије Милошевих сабраних дела.

Година Милоша биће инаугурисана и на североистоку Пољске, у Сувалкама, у организацији директора Фондације „Граница”, Кшиштофа Чижевског, који је у типично пољском племићком двору Милошевих предака у Красногрудци основао Међународни центар дијалога, у коме је одржан тродневни симпозијум посвећен Милошевој „Другој Европи”, док је у Старој јешиви представљена рукописна колекција Чеслава Милоша и Томаша Венцлове из фонда Документационог центра Култура суседа.

На југу Пољске, у Гошицама, такође у типичном племићком двору Жежија Туровича, славног уредника краковског *Општег недељника*, једних од најзначајнијих пољских новина у време комунизма, одржана је манифестација која је подсетила на Милошев вишемесечни боравак на његовом имању пред крај Другог светског рата и на њихово дуготрајно и присно пријатељство.

Главне манифестације Године Милоша одржане су у Кракову од 9. до 15. маја такође под слоганом „Друга Европа”, као и присуством низа најпознатијих песника Пољске и света, између осталих и неколико нобеловаца који су читали своје песме током четири књижевне вечери које су именоване према насловима Милошевих дела: *Књига откровења*, *Необухваћена земља*, *Град без имена* и *Велика кнежевина поезије*.

Две главне панел дискусије посвећене су питању идентитета у садашњим конкурентским културама и месту религије у време „ерозије религијске маште” и борби против фундаментализма и правоверја у данашњем свету. Одржано је и пет концерата на којима је интерпретирана песничка реч у различитим музичким стиловима, од симфонијске и хорске музике преко рока до џеза и блуза. При томе је централно место имала праизведба ораторијума инспирисаног Милошевом поезијом који је написала литванска композиторка Онуте Нарбутаите.

Објављена је и с нестрпљењем очекивана Милошева биографија (959 страна) коју је специјално написао Анджеј Франашек, критичар и теоретичар књижевности.

Од 9–13. маја одржана је и научна конференција коју је организовала Катедра за полониистику Јагелонског универзитета, на којој је своје реферате читало 77 учесника који се баве Милошевим стваралаштвом, између осталих Клер Кавана, Роберт Хас, Стефан Хвин, Ирена Груђињска-Грос, Пшемислав Чаплињски, Бенедета Дарска, као и писци Ханс Магнус Енценсбергер, Јиржи Груша, Кинга Дуђин, Павел Дуђин-Вонсович, Војћех Бонович, Тадеуш Домбровски и др. Придружио им се и Преводилачки семинар МИЛОШ 365, у виду сусрета искусних преводилаца и преводилаца почетника Милошевог стваралачког опуса, као и његови критичари и проучаваоци.

У издању варшавских *Књижевних свезака* појавила се недавно публикација Чеслава Милоша „Русија. Трансокеанске визије”. Текстове су одабрале главна уредница „Књижевних свезака” Барбара Торунчик и Моника Вуђњак, ауторка студије „Енклаве слободе. Руска књижевност у Пољској 1959–1989”, док је увод написала америчка слависткиња и преводитељка Клер Кавана. Књига је посвећена Милошевим вишедеценијским истраживањима Русије, посебно феномена Достојевски и питања кетмана.

Бисерка Рајчић ▲

Сигизмунд Кржижановски

БАЈКА О ПРОРОКУ

Упревши се о тло са све четири ноге, чувени Буриданов магарац удуби се у дилему: волети или не волети?

Узалуд је ветар витлао над главом Магарца миомири-сну граорасту прашину.

Узалуд је премалеће дошаптавало своје одговоре, доди-рујући му осмехнутим уснама начуљено уво.

Четири у тло заривене ноге нису се помериле, нису мрднуле, нису напустиле раван *liberi arbitrii indifferentiae*. Једино је нервозно застригао ушима.

Варлаамова Магарица беше притом тако библијски привлачна!

Смарагдне виолине цврчака одзвањале су пак тако за-мамно!

Ипак – како пише Готфрид Лајбниц (*Opera philosophica*, Ausg. Erdman) – васељена се не може располутити на два савршено једнака дела замишљеном равни која пролази кроз средину магарца, пошто постоји мноштво ствари, ка-ко у самом магарцу, тако и изван њега, које ми не приме-ћујемо, али које ће га приморати да се приволи пре једној неголи другој страни (стр. 507).

У датом случају, међу небројеним стварима у игри бе-ше и магареће срце. Срце закуца за длаку више улево од равни равнодушја. Природно, раван се накривила и... само је пролећном небу, које је широм раширило хиљаде сма-рагдно модрих зеница, било дато да види како су Бурида-нов Магарац и Валаамова Магарица (схема и мит), спојив-ши се, зачели нешто налик животу.

Нови живот крочи у свет на танушним, несигурним но-жицама, плашљиво мичући дугим провидним ушесима. Тај живот беше пажљиво огрнут зимогрољљивом кожом, пре-кривеном риђим длачицама, са црном пегом на кошчатом, пространом, филозофском челу.

Мргодно – хладно и гладно – дочека земља малено Ма-гаре. Пре свега одузе му родитеље.

Призор трагичне смрти Магаретовог оца, знаменитог, ученог *Asimus-a Buridani*-ја, опште је познат: постављен на-спрам два једнака снопа сена, он умреде смрћу филозофа, не преценивши ни један од равноснажних мотива.

Мада не располажемо подацима који би осветлили околности превремене смрти Варлаамове Магарице, на ос-нову великог броја преседана које нам нуди историја, а *posteriori* можемо са сигурношћу тврдити да је каменовање – природан крај свих пророка; а пошто родитељка нашег Магарета, како је свима добро познато, беше пророчица...

Било како било, Магарету се лоше писало. За сина ми-слиоца и пророчице није било места на овом свету. Доду-

ше, мирисне ливаде су се зелениле, али за неког другога. Житнице су се пуниле овсом, и то је истина: али не за њега. Упадоше му бокови. Лињало му се прљаво-бело прамење длаке. Магаре је патило, и патећи – трпело. И тврдоглаво, уинат свему, упињало се да живи.

А куд да се дене, јадничак мали? У садашњицу магарце не пуштају. Прошлост су одавно, до последњег и најзаба-ченијег трена, развукли историчари, конзервативци, уоп-ште узев бића са ретроградним начином мишљења. Мага-рету је преостала једино будућност.

Рекло би се да му пророчки дар, наслеђен од чувене ма-тере, нуди богате могућности: могло је бирати између кар-ријере политичког прогнозера, писца новинских уводни-ка, премијер-министра, у најгорем случају била му је зага-рантована скромна али честита зарада гатаре, хирософа и сл. али наслеђена од оца филозофска раздвојеност мисли, урођена склоност ка свакаким филозофским „или-или“ у корену је расцепила и онемогућила патос првих пророчких покушаја унесрећеног Магарета.

Једном приликом, у екстази крајње изгладнелости (ко је доживео, разумеће), Магаре, зауставивши се пред раскр-шћем, промукло зањаче:

Или киша или снег. Или да или не.

После краћег оклевања, додаде:

Све је могуће...

Пролазници му узвраћаху смушеним осмесима.

Неко захалаче и баци се каменом на надахнутог мисли-оца. Али Магаре беше изван себе: није ништа ни чуло ни видело.

- *Aut-aut!*

- Можда да а можда не – њакало је на свим језицима света укључујући и оне анђеоске – *forse che si, forse che no!* Наоколо се прво закикоташе а потом утихнуше. Зазвижда каменица. За њом и друга. Али први корак је учињен: Ма-гаре ступи у будућност.

Нема потребе газити речима по трњу. Не могу се избро-јати каменице, патње и понижења које су доспеле у удео јадном видовњаку. Довољно је рећи да, кад су се рокови ис-пунили и када је наступила Будућност, гонитељи и издај-ници беху постиђени. Настадоше страшни и чудни дани када истовремено падаше и не падаше – и снег и киша, и све што те је воља, када се захуктало тако, да је јаду и беди „разумевања“ дошао крај. Точак Зодијака искочи са своје смарагдне осе. Побркаше се орбите и столећа.

И када се циклон истутњао – малобројни који су имали среће да прођу кроз њега, не знадоше: да ли су мртви или

живи? Можда јесу. А можда...

Тек када је изнова постало могуће разликовати снег од кише, добро од зла, истину од лажи, крв од воде – неко се досети да приупита: „А где је оно смешно магаре које је прорекло све што нас је снашло? Били смо направични према њему, хајде да га потражимо и овенчамо ловоровим венцем“.

Кретоше у потрагу. И нађоше га. Код раскршћа, под рувинама древног храма лежаше риђасто трупло Магарца, са црном пегом на пробијеном кошчатој челу. Пажљиво поскидаше камење. Покрише тело окаснелим ловорикама.

Нико није одржао говор. Само, гутајући сузе, неко промрмља:

Имадосмо једног јединог пророка. А и он беше... магарца.

1922

(Из књиге *Бајке за вундеркинде* која ће ускоро изаћи на српском језику у оквиру двотомника изабране прозе С. Кржижановског).

Превела с руског Драгиња Рамадански ▲

Божидар Васиљевић

НАЈОДАНИЈИ ПРИЈАТЕЉ

Данил Хармс, угледни машински инжењер и дечији песник који је на одређено време радио на киоску, убио је неколико стотина буба-шваба.

Изнајмљена гарсоњера у приземљу која је некада била вешерница за све станаре трећег улаза у Трећој улици Браће Марић број 3, била је богата инсектима.

Данил Хармс је очекивао посету нових пријатеља и понело га је мишљење да је добро чинити, угодити себи и људима који ти у госте долазе. Био је однекуда уверен да се нови пријатељи гаде на помен било каквог инсекта, чак и лептира који летуцка кроз стамбени простор, а камоли буба-шваба.

Броју од неколико стотина убијених буба-шваба додао је још и оне које су се криле испод стола и излазиле на обедање чим би он завршио своје.

Скоро да би се могло рећи да су буба-швабе биле добро васпитане, осим у данима дијете када је прескакао оброке, тада су постајале нестрпљиве и некултурне и јуришале су прегладнеле пре него што би и први залагај у уста ставио.

Није знао због чега воле да се завуку међу књиге, није приметио да једу књиге, а претпостављао је да не знају да читају и да су сасвим необразоване и незаинтересоване за било какву литературу.

Можда мисле, ако та створења уопште умеју да мисле, да су ту безбедније, јер ту људска рука ређе залази него у неке друге кућне просторе.

Како било да било убио је и све оне које су се криле међу књигама, тако што је померао књигу по књигу и убијао, оне које би се појавиле, управо књигом која их је дотле штитила.

Најбрже би страдале оне које су се криле међу џепним издањима.

Много је теже убити бубу гломазном енциклопедијом, дебелим речником енглеског у сто хиљада речи, тешком монографијом Пикаса или Српским владарима, на тамном кундстдруку.

Таквим књигама буба-швабе су брзо измицале, али џепна издања су била смртоносна.

Када је ослободио стан ником милих буба неко време се добро осећао.

Али што је време више пролазило све више га је хватала језа. И тешка nelaгода.

Сазнање да никог нема да се појави на вратима све више га је узнемиравало.

Када се ни сутрадан нико није појавио био је већ љут на себе што је улудо побио толике бубе.

После неколико дана већ је почео да чезне да се појави било каква буба. Уопште му не би сметало уколико би била нестрпљива и јурцала уоколо пре него што би завршио оброк.

Кад је мало боље размислио, био је скоро сигуран да су то умиљата створења.

Увидео је колико је погрешно рећи како је пас најоданији човеков пријатељ.

Данил Хармс, угледни машински инжењер и дечији песник који је на одређено време радио на киоску, био је сигуран да је човеков најоданији пријатељ ипак буба-шваба.

Можеш да је убијаш колико хоћеш, ево ње опет весело трчкара и чека мрвице. ▲

Јовица Аћин

УШЋЕ ОКЕАНА

Уз опасност да касније будем оклеветан као кукавица, општено је да чујете и моју причу. Зовем се Ушће Океана. Какво бих ја Ушће био ако бих ћутао? И какав Океан ако не бих таласао? Име сам стекао без ичије заслуге. Напросто сам се први пут пробудио и било ми је јасно да се тако зовем и да би свако друго име било лажно. Можда вам оно изгледа уврнуто, али кад бисте ме боље упознали, не бисте сматрали да је негачно. Кад чујете за моје име, одмах ћете у њему видети све што сте замишљали кад су вам једном давно за неко име рекли да је ваше.

Невоља ме је потерала да, поред свих прича којих сам пун као љубавни роман и од којих такорећи свака подјарује стотину нових, укратко испричам још једну, али која је заиста од мене, јер потиче из онога што јесам. А то што јесам, више никакве везе нема с неким ко ме је наводно створио.

У невољи сам, и то је разлог. Немојте мислити, колико год да изгледам папирнато, да сам баш без мозга. И нису речи којима сам исписан једино што знам о себи и свету. Рекли бисте папир и речи, и то је то, и то је све. Куца у мени срце, невидљиво, бије у мени живот између слова и низова слова, све кључа у мени. Ако не пазите, можете да се опечете... Не плашите се, нећете, јер сам далеко, можда и на дну мора.

Добро, нема приче ако вам не поверим да сам одмах по рођењу био изгубљен. Инкубатор је пукао, електрони у машини су се распршили и све моје ћелије су се разбежале, све моје речи растуриле. Није то било као да сам бачен у такозвани лавиринт овог света и у њему залутао. Не, стварно сам нестао. Остао сам једино на папиру који је лако могао бити поцепан или спаљен. Кад сте само на папиру, папир вам је слабашна заштита. Укратко, нисам знао где се налазим. Рађајући се, куда и како све нисам ишао. Или је у питању било пливање или летење, или пешачење или сам био ношен у авионима, бродовима, аутобусима, возовима. Падао сам и дизао се. Ствари су ми се дешавале у неком забаченом српском селу или у Призрену или по градовима, нарочито у Средоземљу, најзад у поткровљима или подрумима. Све је то записано у мени. Нисам се само распостигао него сам се и протезао у времену. Шетао сам се у времену онако као кад за осамдесет дана обигравате сопствену собу и изгубите појам колико је сати и да ли је дан или ноћ. А ето, то богато искуство није ништа значило, јер одједном нисам био нигде. Заправо био сам негде, али потрага за мном је била узалудна, па онда као да сам ишчезао из простора и времена. Ко год да ме је тражио, напослетку је дигао руке од мене. Било ми је јасно да нећу преживети ако сам нешто не предузнем. Још је покадицад варнички извесни инат у мени, и он ме је подстакао да сам

потражим пут међу вас. Лично сам себи на веома важну поруку која мора бити уручена, по цену живота, јер ако је не добијете, сматрао сам, нема вам више радости, чак ни опстанка. Кренуо сам да се пробијам кроз непролазне теснаце и вртоглаве гудуре. Сливао сам се с висова, понирао испод вулкана. Обрушавао сам за собом, да не бих из малодушности помишљао на било какав повратак у блажену празнину и ништину, стазе којима сам ишао и потапао пустињске пределе пред собом да бих их препловио. Али, преда мном пут до вас ми је изгледао све дужи и циљ све недостижнији. Држала ме је нада да ме жељно очекујете и непрестано извирујете кроз прозоре да видите да ли сам најзад стигао. Наравно, моја нада је била илузија, јер ви за моје постојање нисте знали и питање је, признаћу ту горку истину, да ли ћете икада за њега знати. Оних неколико међу вама, упућених да негде усамљено трајем, нису довољни за наду, а и обузети су својим пословима који им не допуштају да уопште и помисле на мене. И тако је моја судбина запечаћена: долазим, а не стижем.

У неку руку сам талац непостојећих ствари. Кад бисте ме читали, увек бисте могли да прекинете и изиђете напоље, на улицу или на коју год обалу или у шуму, и отпутујете у сва места која се јављају у мени као места мога живота, и да тамо упознате људе који бораве у мени, да учествујете у догађајима и смешним или тужним, али увек страсним заплетима који се одигравају у моме срцу, у његовим откуцајима, као и у затишјима између откуцаја. Ја то не могу. Мени је то некако одузето. Кад уђем у причу, остајем заувек у њој. Она је моја једина стварност. Док сам на бескрајном путу до вас, живим ваше снове, ваше пустоловине и доживљаје, ваше жеље и фантазије. Ваљда зато и не одустајем да преживим и стигнем.

Ово вам је прича са извора, у ствари прича без приче, онако како само ја лично, Ушће Океана, могу да вам је саопштим, а не тамо неко ко се, хотимично или нехотице, представља као мој творац, при томе се сујетно служећи именом мог најранијег и, нажалост, најнехајнијег читаоца, који такође више не мари за мене, предан књигама које се не губе и увек су, надмоћне, на дохвату.

*

Прочитао сам то што прича Ушће Океана. То ми личи на халуцинирање, и зато ми, упркос сопственој недоумици пред тим да ли су његове речи увредљиве по мене или нису, не пада на памет да га се одрекнем. Само ћу рећи, и тиме ћу завршити, да би његова изјава могла бити истинита, мада ми изгледа и као самоубилачки покушај уништавања доказа да су приче у *Ушћу Океана* океанске или макар на извору Океана. ▲

Игор Маројевић

ПИСАЊЕ ЈЕ ПАМЋЕЊЕ

О роману *Мајчина рука*

Можда је крупнијих назнака тога било и у ранијим књигама, али мислим да сам тек романом *Мајчина рука* у највећој мери у којој ми је то било могуће, испунио неке своје овокековне аутопоетичке нацрте. Најпре ћу поменути скромно начело које сам, због генералног несналажења теорије књижевности услед застаревања постмодернистичке парадигме, лично био принуђен за себе формулисати. Или сам тако морао учинити јер све ређе читам теорију, што је ваљда такође блиско једном малом аутопоетичком правилу. Наиме, најискреније: раније сам само понављао, у себи или наглас, ако би ме ко питао *На првом нивоу читања понудити причу за свакога, не оптерећујући реченицу. Интертекстуално и значењско „дупло дно“ или бар његов део оставити посвећенијим читаоцима или оним, мање професионалним, за „друго читање“* – ту или сличну фразу. Сад сам уз то учинио све да је пустим у погон; те да дотична фраза постане реченица. Мислим да је спровођењу првог њеног дела у случају *Мајчине руке* олакшано позицијом приповедача, или ју је баш оно диктирало. Шеснаестогодишњак, што главни јунак, па и наратор романа и јесте, на просто не може записивати односно изговарати дуге и сложене реченице које би на спољном нивоу читање икоме отежале. А писање је памћење, и што је оно потпуније, текст има веће шансе да буде веродостојнији. У принципу се сећам којом приликом сам први пут изговорио одређену реч или синтагму, и колико сам година, а покаткад и месеци, имао тада. Гледао сам да у штиву не користим изразе које нисам рабио када сам имао мање од шеснаест лета, не што сам у *Мајчиној руци* описивао себе – сем у ограниченој мери у којој је тај тадашњи М.И. дао себе главном јунаку – него да би текст досегао што већу веродостојност, коју покушавамо да градимо пишући оно што најбоље познајемо. Наравно, само из тог разлога је и Врбас место у којем се у *Мајчиној руци* десила мултикултурална љубав ометена историјом, иако је те повести, у виду прогона цивила-фолксдојчера после Другог светског рата, а највероватније и таквих фрустрираних љубави, у много изразитијој мери било у другим војвођанским градовима.

Све ејрство, привидно несналажење главног јуна-

ка у свету, описано посебно у првој половини романа, насловљеној *Школа*, остављено је на опажање само посвећенијим читаоцима или оним, луциднијима међу мање посвећенима. И то је део до којег могу да добаим у тој врсти непосредне рецепције романа, јер, у том смислу, до разлике између привида и збиље долази тек касније, у другом делу под насловом *Пракса*, кад се историја изразитије меша у дотад готово безбрижно одрастање главног јунака. *Стећи што већи број читалаца не лишавајући се значењског слоја; то је једини начин да од некога добијемо потпуно безинтересно мишљење о оном што пишемо и да при том не одрађујемо.* Надам се да без обзира на силовити прород свакидашњих колоквијализама у све закутке јавног говора од којих је, у том смислу, књижевност један од скривитијих, још увек има довољно појединаца који умеју разликовати значења глагола од-радити и у-радити. *У време које квантитет информација обележава и квалитативно, ваљда би требало прихватити да је књига не само уметничко дело него и информација. Она се као таква може наметнути, рецимо, припадницима писца политичкој партији или моћном књижевном клану. Пошто то не може долазити у обзир ако човек стварно хоће да буде аутор а не културкомесар који завањава много више себе него друге да се бави писањем, преостали начин да се информација наметне, при чему њен аутор може да остане независан а читан и да не одступи од својих аутопоетичких правила, јесте пристанак и на њене медијуме, то јест на учешће у њима.* Кога год да је западног писца моја незнатност лично познавала, било покојног Чилеанца Роберта Болања, или Француза Матјаса Енара ил' Шпанца Енрикеа Вила Матаса – обојицу, срећом, више него живих – тај је, путем реченог начина, пристао на ту одлику свог времена колики год отпор имао према њој, па и на каквоћу третмана књиге у времену. У случају пак *Мајчине руке*, мислим да је привидна сведеност позиције приповедача знатно олакшала свему реченом у вези са њеним пријемом. А стога што је то постигнуто позиционирањем наратора, без обзира како то на првом нивоу приче изгледало у ствари је посредни пре свега прича о овом роману из аутопоетског угла. ▲

СЕДАМ ЧЕШКИХ ПЕСНИКА

Силва ФишEROVA

СЕСТРА ИРОНИЈА

Туга је досадна.
Док пловиш кроз њену безвременост –
Квадрат прозора је сив и досадан.
Сфера неба је сива и досадна.
Људи, двојна створења,
ходају напред назад
и непрестано један другог повређују.
Неки то гледају,
други то бележе.
Ко је почео? Ко је крив?
Туга пије пиво. Иронија
срче виски. То је моја сестра:
иста као ја, али
где ја плачем, она се смеје.
Она ће преживети све, бесмртна
као протозоа
или гробар,
превртачица уштипака и суза, лажљивица!
Она воли, то да, али кога?
Себе? Смех?
Једном ћу је напити
и истрести из ње
ту дистанцу
тај простор између.
Доле ће се појавити море.
У њему харинга.
А над харингом плаче
сироче свемир.

ЕПИГОНИ ВРЕМЕНА

Година је већ стара.
Шта сам згрешила? Шта сам учинила?
Шта сам пропустила?
Требало би да постављам питања
као сваке вечери Питагора
Да не једем махунарке

не подижем оно што је пало
Сунце и оштар ветар
а наша једина грешка
лежи у недостатку концентрације
испружићу руку
    као јучерашњем јутру
али тамо је празнина
Песници су заостала бића
како је рекао Ниче
мост ка прошлим временима вечити епигони
дакле епигони времена
Ја, епигон, полажем речи
    као јаја на тигањ
можда отворе
јучерашњи дан
разбијени калеидоскоп
боја места реченица
то ђубриште
по коме корачам
и подижем оно што је пало.
Некаква једноставност –
централна једноставност
геста, света, речи –
Да, кажем,
то сам ја.
Извешћу, урадићу.
Овде.

БЕЛА КУГЛА ЕФЕДРИНА

Свет је слаткоболан
    и држим га на језику.
Неко снабдева болом
    моје тело.
Над куглом света живе људи
    и космички црви.
Људи су сачињени
од посета лекару и бон mot-а,
испадају из њих
као брабоњци из планинске козе.
Свако је за све сам одговоран.

Драги, ја то више не могу да издржим.

Па онда то пусти!
крикнем ка плафону,
нека нам то свима сиђе с грбаче!
Космички црви
језиво се роје.
И даље је то боље него bon mot-и,
тај муљ назовимудрости,
слуз говоркања уз кафу, пиво,
све што тече
и односи собом
отрцана јутра, неуспеле
разговоре, али ја сам ипак
хтела ово да ти кажем,
то ми је на језику,
као свет,
свет је баш bon mot!
- Свет је монстранца,
одговориће парох, али свет
је увијен у целофан,
то је поклон за рођендан
и ја морам да чекам
да ми га неко дарује,
лепо, са посветом,
за мој гроб.

Силва Фишерова (Sylva Fischerová, 1963) студирала је филозофију и физику, али на крају дипломирала класичну филологију на Карловом универзитету, где сада предаје стару грчку књижевност, религију и филозофију. Објавила је шест збирки поезије: *Дрхтање тркачких коња* (1986), *Велика огледала* (1990), *У подземном граду* (1994), *Шанса* (1999), *Крваво колело* (2005), *Анђео на прозору* (2007). Избор из њене поезије објављен је на енглеском и шведском језику. Објавила је и збирку прича *Чудо* (2005).

Јозеф Страка

* * *

Сутра. Врло мизерно сутра које нам неће допустити да спавамо, можда ни да једемо. Оно хипотетичко сутра са којим се већ годинама будимо, када је рано и када гледамо кроз прозор. Заправо кроз прозоре наших многих домова. Кувамо кафу. Посвећујемо се тој радњи с одговарајућим поштовањем, стрпљењем. И очекивањем. Да, тако некако. То мизерно сутра је пак много пута наша једина нада, онда када лупамо вратима својих станова. Можда је боље о свему овоме говорити у множини. Повећава се број места наших преноћишта. Множе се и понекад имамо осећај да још једно сутра неће доћи. Пролазимо пустим градом и не верујемо ни у шта налик наредном дану. Верујемо једино у наше могуће тоњење у сан, када се ноћ већ буде могла прогласити врло дубоком. Па ипак, одједном се некакво сутра, а да често ни не знамо како, поново појављује.

Јозеф Страка (Josef Straka, 1972) студирао је психологију, радио у Институту за психологију, уређивао књижевни часопис *Weles*, данас ради као библиотекар. Заступљен је у више антологија чешке поезије и фељтона. Објавио је збирке песама: *и... друга времена* (1994), *Зашто* (1995), *Хотел Бристол* (2004), *Град Монс* (2005) и *Црква у магли* (2008).

Катержина Рудченкова **ВОЉА И ПОДСВЕСТ**

У сну вриштиш од ужаса
јер непозната женска прилика
помера твој кревет и цело тело.

Шта је ту страшно, говориш себи током дана,
није то била никаква утвара нити наказа.

Као да не схваташ да је туђа власт
над твојим телом
почетак прозачног лудила.

НЕБО И ДАХ

Одједном нема двојбе. То ниси ти.
Отвараш врата која никад ниси отварао,
ступаш у одају која се представља
као да ће бити твоје доживотно уточиште.

Препознавао би лица
када би само била позната.
У одабране месеце
стаје цео живот.

Ни стаклена плоча на којој леже твоје ствари,
ни шума не личи на шуму,
опкољен плетивом.
Само небо и дах, дах и небо,
исте паучине.

Све док те препознају и поздрављају, говориш себи,
добро је.
Али онда се и они распадају,
у њиховим очима запутују пруге,
одакле иду, питаш, али то ниси ти.
Из какве долине у које реке.

ГРАНИЧНА СЕНКА

Спавам, не узнемиравај ме.
Све што је мртво, моје је.
Рука спавача загонетно опуштена,
опет та коса што пада.

Је ли то та права земља? Осећа се
на сапун, пепео, тако је позната!
Шта ћу бити без речи
до камен обао.

Сваког дана напукли степеник,
прекор, кривица,
молба, мољакање,

само дупља уместо главе,
звук погребног звона,
сањање.

Катержина Рудченкова (Kateřina Rudčenková, 1976), песникиња, прозни и драмски писац. Објавила је песничке збирке: *Лудвиг* (1999), *Није неопходно да ме посећујете* (2001), *Пепео и слат* (2004) и збирку прича *Ноћи, ноћи* (2004). Објавила је и три драме које су доживеле и сценско извођење. Њени текстови превођени су на више језика и заступљени у више страних антологија. Године 2003. добила је немачку „Награду Хуберта Бурде“ која се додељује младим источноевропским песницима.

Штепан Носек СЕВЕР

Бетон различитог облика и обима, кафана. Јаркоцрвене столице, тешке завесе. Све је пригушено, нема ничега што би помогло да се на тренутак руке одрже изнад сјајне плоче стола, да се баци само незнатна, прозирна сенка. Она се истиче, бела. Прича тихо, али брзо, повремено нежно задрхти када погледа кроз велики прозор на улицу, па се врати. Обле смеђе очи, нешто светлији тон под њима, мутни полукругови. Шта ће бити са нама?, пита. Напољу је плава магла града. Сијају тачке уместо глава. Смрт, изгужвана девојка, устала је од стола преко пута, гледа око себе. Девет је изјутра, њој се не спава.

Штепан Носек (Štěpán Nosek, 1975) дипломирао је енглески језик и педагогију, на постдипломским је студијама англистике и американистике. Уредник је издавачке куће *Опус* и наставник у средњој школи. Објавио је збирку песама *Негатив* (2003). Преводи модерну ирску поезију.

Павел Зајичек

1

То би се могло одстранити. Не видети.
Разбити, уништити и поставити нешто ново.
Најпре разбити ту љуштuru која затвара, заклања поглед.
Седи и слушај...
Или иди, шетај и не заустављај се.
То се не може читати.
Не окретати се!

Много се тога догодило, много се променило,
и на крају је све било заборављено.
Те епизоде важних ствари, изгледа, избледеле су.
Изгубиле мирисе, задахе, обресе, одлучност.
Изгубиле тренутак изненађења, удаха, одушевљења.
Онај усек страсне помисли „нечему се радовати“.
... Лажу!
То су некакви остаци, никакве ситнице
или неупадљивости.
Пуки остаци запрепашћења које се дробе.
Или можда тренуци који опадају у бојама?
Ово није детињство, ни талас лудила, никаква несрећа.
Касна је јесен.
Имаш ли нешто да кажеш? Видиш ли те слике које
се стварају пред тобом?
Радујеш ли се нечему? Радујем се...
То више није она неодољива сила! Стварање новог.
Пробијање зидова!
Асамблажи случајности!
Пуке речи поштовања... Скоро неухваћене...
Неприхваћене... Неприхватљиве...
Само допола изговорене... Ишчупане из утробе...
Са стидом у загрљају ту седим...
Речи што се једва чују расплињују се... Нечујне...
Депилација ових речи. Деформација. Дешеше.

11

У ово ћу писати, говорио сам себи.
У ову поцепану, изгажену свеску,
прогорелу и прљаву од блата,
у ово ћу писати.
Трагови без тачака у времену, а ипак присутни на
линији живота.

Само ћу тако те трагове да записујем.
Ко ће све то да памти и због чега у ствари?
У ову свеску ћу писати,
понављао сам још једном...
Језиком деце или језиком лудака,
језиком невештих додира.
Језиком цвећа зла и цвећа добра.
Писаћу ожиљке, архетипове што се понављају.
Одјеке...

Као рачуни неплаћених дугова
који плаше при пуком присећању.
Гасим светла. Радије...
У исту реку, истим словима ћу се вратити.
Језиком лудака или невештих додира.
Искрено пред собом... Како другачије?
Са обнаженим лицем.
Нека је година, неко годишње доба.
Сунце сија и сече време на комаде.
Расеца виђену слику на мноштво детаља.
Утискује своја ситна знамења у прозорско стакло.
У очи, у мозак их утискује као цртеже сунцем

или цртеже угљеном.
 Цртеже што за трен нестају. Шта ти цртежи значе?
 Ништа заправо не значе. Само су присутни.
 Као ватра која гори, тиња и нестаје у диму.
 У посебном грчевитом говору питања себи
 и ослушкивању...

У једноставности речи.
 У ово ћу писати, говорио сам себи
 над распаднотом свеском.
 Ужареним очима у њу ћу писати...
 Белешке с краја света, где се налазим.
 Додире ћу писати, нека лете...
 Далеко од мог додире.

Павел Зајичек (Pavel Zajiček, 1951), песник, текстописац, музичар и ликовни уметник. Оснивач експерименталне андерграунд музичке групе *DG 307*. Пре 1980. његове песме илегално су се шириле, а доспеле су и на репертоар групе *The Plastic People of the Universe*. Текстове који нису били намењени компоновању објавио је у низу самиздатових издања која су имала оригиналну ликовну концепцију и минималне тираже. Ту спадају *Марженицка књига* (1997), *Писма (Ток тренутака)* (1977), *Изрази сам себе и свој свет* (1977), *Комадићи стена* (1979), *Исцепен филм* (1980), *Сиви сан* (1980) и *Листови за било шта* (1980).

Јан Теснохлидек млађи НЕМА ТОГА ПУНО

дан за даном
 скупе девојке пред јутро
 губе на цени
 свака тегли кући
 јучерашњу ноћ –
 у пола три ујутро
 нема
 тога
 пуно
 што бих желео –
 миран сан
 бар за викенд имати
 с ким се насмејати
 и кога дотаћи

ОДМОР НА МОРУ

на балкану
 још има људи који су
 доживели рат –
 неко им је убио тату или пријатеља
 силовао комшиницу
 спалио кућу –
 нећеш успети да препознаш
 који су они а који они други што су
 им то урадили –
 сви једнако

препланули
 мајица & шорц
 на балкану
 још има људи који су
 доживели рат –
 купићу од њих сладолед
 изнајмити стан

Јан Теснохлидек млађи (Jan Těsnohlídek ml., 1987) – његова поезија је награђивана на многим књижевним конкурсима. Године 2009. објављена му је прва збирка песама *Насиље без предрасуда*. Један његов текст уврштен је у књигу *Најбоље чешке песме 2009*. Заменик је главног уредника часописа *Psi vino*.

Збињек Хејда СВА СЛАСТ

Сва сласт се мора употребити,
 такав је закон,
 она то сама жели, та сласт,
 а још више то жели мамурлук,
 то ти јуришају у собу
 мачке и мачори
 а она највернија маза
 умиљава ти се уз ногувицу,
 јер сва сласт се мора употребити.
 Никада је није доста,
 никад није доста мачака и мачора,
 само ноћу су их пуни кровови,
 када дечјим вриском препрече ноћ,
 да више не може даље та ноћ,
 да ти је соба већ пуна ноћи,
 да то већ прети да поруши зидове.
 Затим излазиш на улицу
 из својих зидова.
 Срећеш жену, или ти на пут стаје крчма,
 јер сва сласт се мора употребити...

Збињек Хејда (Zbyněk Hejda, 1930), песник, есејиста и преводилац. Добитник награде „Јарослав Сајферт“ за допринос чешкој књижевности. Најпознатије су му песничке збирке: *А овде је пуно музике* (1963), *Сва сласт* (1964; 1993), *Блискости смрти* (1985; прерађено издање 1992), *Лејди Фелтам* (чешко-француски 1987; 1992), *Боравак у санаторијуму* (1993), *Тамо никога нећу срести* (1994), *Снови* (2007).

Избор и превод: Тихана Хамовић

Катарина Станковић

ВОЈИСЛАВ ИЛИЋ – ЈЕДАН ЖИВОТ

Диригент, композитор и педагог, 100 година од рођења

Животни пут Војислава Илића захватио је већи део двадесетог века и био испуњен разноврсним музичким активностима, почев од раног детињства па до последњих дана. Читавог живота се професионално бавио музиком коју је неизмерно волео, која му је била једина преокупација и за коју је био богато и вишеструко природно обдарен.

Рођен је 1911. године у селу Росомач, у подножју Старе Планине. Са родитељима се доселио у Пирот 1919. године када је пошао у основну школу. Прве контакте са музиком имао је у цркви Успенија пресвете Богородице у Пироту, где је као дечак певао за певницом. Љубав према духовној музици наводи га да упише Богословију у Сремским Карловцима.

За време похађања Богословије од 1926–1932, донео је дефинитивну одлуку да свој живот посвети музици. У то време дошао је до пуног изражаја Илићев диригентски талент, тако да су професори препустили руковођење хора Богословије своме ученику. Наступи богословског хора добијали су похвалне критике у штампи. Дипломском концерту присуствовао је и патријарх Варнава, који је препоручио Илићу да настави музичко школовање.

Као стипендиста цркве, Илић 1932. одлази у Београд и бива ученик Музичке школе у класи професора Милоја Милојевића. У Београду он истовремено обавља дужност диригента хора студента Православног богословског факултета и помоћника Првог београдског певачког друштва. Хор Богословског факултета у време Илићевог дириговања постиже изванредне резултате и остварује запажене турнеје. Професор Милоје Милојевић поверава свом ученику, да са Хором Богословског факултета премијерно изведе његову Литургију у *B-dur*-у.

Велики успех постиже Илић на завршном концерту ученика Музичке школе 1936. на коме је извео своју композицију *Херувимска песма* за мешовити хор. Након похвалних критика изречених од највећих музичких ауторитета, Војислав Илић добија стипендију за одлазак у Берлин, ради наставка школовања на престижној Државној високој музичкој школи.

Висока музичка школа у Берлину основана је 1869. а припадала је елитним европским образовним институцијама. Од свога оснивања школа је стекла углед водеће музичке образовне институције на немачким просторима. Међу већим бројем славних студената ове институције могу се навести композитори Макс Брух, Енгелберт Хумпердинк, Паул Хиндемит, Албан Берг, затим пијаниста и композитор Артур Шнабел, диригент Карл Шурихт, сопран Елизабет Шварцкоф, чембалисткиња, пијанисткиња и педагог Ванда Ландовска и многи други. Високи реноме ове школе је привлачио многе

стране студенте, међу којима је био и Војислав Илић.

Срећна је околност да је за време Илићевих студија, у Високој музичкој школи у Берлину деловао млади, талентовани и сјајно школовани диригент, композитор и педагог Курт Томас¹ (1904–1973), водећи немачки теоретичар хорског дириговања, а такође и диригент духовне музике. Захваљујући усклађеним интересовањима професора и студента дошло је до обострано корисне сарадње, чији је резултат био пун успех студија током којих је дефинитивно изграђена уметничка личност Војислава Илића. Као демонстратор-асистент професору Томасу, Илић је имао редовне музичке наступе са еминентним катедралним хором (тзв. *Домхор*) у Берлину и повремену сарадњу са славним *Томанерхором* из Лајпцига, где је дугогодишњи кантор био сам Ј. С. Бах. Поред тога Војислав Илић је похађао наставу и код других врхунских немачких и европских музичких стручњака. Сви професори су, осим оцена, у завршној дипломи изразили многе похвале о успеху Илићевих студија и његовог дипломског концерта.

Дела која је током студија упознао, неколико деценија касније, премијерно је изводио у Београду, чиме је стекао трајне заслуге за развој наше музике. Током периода музичких студија у Берлину, Војислав Илић је компоновао своје капитално дело духовне музике – Осам литургија на свих осам гласова српског осмогласника.

Повратак у земљу поклапа се са почетком Другог светског рата у Југославији. Овај период био је за Војислава Илића пун трауматичним догађајима али и уметничким радом у коме је он сазрео као композитор, оперски диригент и музички педагог. Током све четири ратне године, Војислав Илић био је главни диригент Београдског певачког друштва. О пожртвованом обављању ове дужности говори чињеница да је дириговао литургију Ускрса 1944. године када су савезници читавог дана бомбардовали Београд усмртивши више хиљада људи.

Илић је током 1942. и 1944. године био ангажован као диригент Народног позоришта. Године 1942. извео је сценску музику за више популарних комада са певањем. Компоновао је музику за комад са певањем *Избирачица* Косте Трифковића, којом је замењена претходна музика Даворина Јенка. У периоду од 1941. до 1943. године компоновао је своју оперу *Зона Замфирова*, чије је одломке извео у интерпретацији водећих оперских уметника. Током 1944. имао је изузетно плодну активност као први диригент Београдске опере. Са хором и оркестром Београдске опере имао је више концерата пригодног и добротворног карактера, а при томе је концертно извео делове својих Литургија. Дириговао је већи број опера и балета на сцени Народног позоришта, а представе које је

остварио спадају у врхунске домете Београдске опере. Иако се током читавог ратног периода бавио уметничким и педагошким радом, после ослобођења Београда, он бива ухапшен заједно са десетинама глумаца, певача и балетских играча од којих је четворица глумаца стрељано. У затвору је провео три месеца, а затим пуштен без оптужнице и суђења. После затвора, послат је на Сремски фронт, а по завршетку рата на служење војног рока.

По одслужењу војног рока Илић добија премештај у Нови Сад, где почиње рад као професор теоријских предмета у средњој музичкој школи. Петогодишњи период Илићевог рада у Новом Саду био је изузетно успешан и плодан. Политичко руководство Новог Сада дало је Илићу „одрешене руке“ и подршку у свим његовим активностима. Резултати које је Илић постигао су више него импресивни: већ крајем 1945. Илић формира симфонијски оркестар (Новосадска филхармонија) и започиње са серијом концерата симфонијске и вокално инструменталне музике. Током 1946/47. Војислав Илић је припремио и дириговао три оперетске представе. Након аудиције за вокалне солисте, инструменталисте и хористе, формирао је млади оперски ансамбл, с којим је у јесен 1947. извео премијеру Вердијеве *Травијате*, што је усвојено као дан оснивања Новосадске опере. У прве две сезоне 1947/48. и 1948/49, Опера је извела шест премијера, у свакој сезони по три. Године 1948. после „рендгенских“ политичких провера Илић бива постављен за директора Опере СНП. Прве две године као сараднике на постављању премијера имао је наше врхунске уметнике – режисера Јосипа Кулунџића и сценографа Миленка Шербана. У Нови Сад Илић је доводио на гостовања врхунске солисте Београдске опере. Године 1950. у насловној улози опере *Тоска* гостовала је Зинка Миланов (Кунц), у то време водећи светски сопран, а представу је дириговао Војислав Илић. Као педагог „подигао“ је двојицу диригената Опере СНП – Имреа Топлака и Еугена Гвоздановића. Кроз будуће деценије Нови Сад се са захвалношћу сећао Илићевих заслуга, доделивши му Октобарску награду Новог Сада.

Својом одлуком Илић 1950. прелази у Београд, иако у главном граду оптужбе за његов уметнички рад током рата, још увек нису биле заборављене.

По доласку у Београд, директор Опере је саопштио Илићу да више не рачуна на место оперског диригента. Помирен са тим, Илић се запошљава као сарадник програма Радио Београда 2. Следеће 1951. бива примљен на Музичку академију (касније Факултет музичке уметности), где остаје до свог пензионисања 1980. године. Илићев долазак на Академију, потпомогао је препород хорског певања, али не само на Академији него и у читавој Србији. Током двадесет узастопних година, од 1951. до 1971. године, хор је извео велики број монументалних музичких дела. Осим концерата у Београду, хор Академије имао је гостовања по већим градовима бивше Југославије на којима су добијали похвалне критике од стране музичких стручњака.

Илић је поред обимних обавеза на Академији развио обимну сарадњу са великим бројем других хорова у Београду и у унутрашњости. Рецимо, са хором *Београдски мадригалисти* са којим је сарађивао само две године, Илић је имао веома успешно гостовање на музичком фестивалу у италијанском граду Перуђа. Иако су на фестивалу учествовали такви ансамбли као што су Бечка филхармонија и Прашки симфоничари, наступ Илићевог хора био је прапраћен одушевљењем, не само публике него и стручне критике. Интересантно

је да је Илић на том фестивалу први пут после рата интегрално извео Мокрањчеву *Литургију*, после чега су уследила извођења у Београду.

Војислав Илић активно је учествовао као предавач на семинарима и курсевима у организацији просветних институција Србије, а који су имали за циљ преквалификацију или иновацију и усавршавање наставника у музичким и основним школама. Поред теоријских предмета обрађивана је методика рада са хором, а што је било посебно значајно, демонстриране су вежбе вокалне хорске технике. Тиме су полазници курсева добијали заокружено знање, које им је омогућавало да у својим срединама успешно воде ученичке хорове и аматерска певачка друштва.

Илићеви дипломирани студенти, касније истакнути диригенти, континуирано су одржавали везе са својим професором, чију су несребичну помоћ истицали као драгоцену. Војислав Илић је стекао непролазне заслуге оснивањем великог броја хорских фестивала, такмичења и смотри, широм Србије. На тим манифестацијама Илић је био селектор, члан или председник жирија. Ту се могу навести Мокрањчеви дани у Неготину, Смотра хорова у Новом Пазару, затим хорски фестивали у Нишу, Лесковцу, Зрењанину и многи други.

Актуелна власт је Илићеву оданост цркви и православној духовној музици, сматрала као негативну. Десетак година православна духовна музика није се појављивала на програмима концерата. Залагањем Војислава Илића и захваљујући успесима његових концерата у извођењу Мокрањчеве музике са хором Музичке академије, православна музика је почев од 1956. постепено почела да се враћа на концертни подијум. Први интегрални снимак Мокрањчеве Литургије Илић је остварио са мешовитим хором *Colegium musicum*, који је касније као женски, са диригентом Даринком Матић Маровић наставио Илићево дело и постигао велике успехе.

Илић је дао значајан допринос популаризацији српске духовне музике, а пре свега Мокрањца на подручју западних делова бивше Југославије. На позив Владимира Крањчевића, диригента хора *Иван Горан Ковачић* из Загреба, Илић је у неколико наврата писао јектеније и возгласе за солисте попут Владимира Ружђака, Николаја Геду и Карла Маркуса.

Рад Војислава Илића био је високо оцењиван од публике, студената, и од стручне јавности. То је резултирало у додељивању већег броја званичних признања и награда, од којих треба издвојити Седмојулску награду за животно дело и Вукову награду. Фестивал *Хорови међу фрескама* установио је награду најбољем диригенту, која носи назив Војислав Илић.

Најлепши споменик великом хоровођи и интерпретатору српске духовне музике представља CD дечјег хора Колибри, за које је он прерадио *Литургију* Стевана Мокрањца. Војислав Илић нажалост није доживео издавање компакт диска, који је публикован 2002. године. Драгоцену вредност овог CD-а је додатак са тонским записом, у коме Војислав Илић пева делове Мокрањчевог *Осмогласника*.

Војислав Илић умро је 21. априла 1999. године и сахрањен на Новом гробљу у Београду, у јеку бомбардовања Србије. Опело у капели служио је Његова светост патријарх српски Павле са свештенством Саборне цркве, уз појање малог хора студената Богословског факултета. У свом говору патријарх је евоцирао сећање на своје пријатељство са Илићем, још из времена својих студија и споменуо да је био члан хора којим је дириговао Војислав Илић.

¹ Kurt Thomas <http://www.kurtthomas.de/?l=45>

КРАТКА ПРИЧА НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА

Хајнер Милер ГВОЗДЕНИ КРСТ

Априла 1945. неки трговац у Штаргарду у Мекленбургу је одлучио да убије своју жену, своју четрнаестогодишњу кћерку и себе. Од муштерија је чуо за Хитлерову женидбу и самоубиство.

Као резервни официр из Првог светског рата још је имао револвер и десет метака.

Када је његова жена унела вечеру, стајао је за столом и чистио оружје. Око врата је носио гвоздени крст, што је иначе чинио само о празницима.

Фирер је отишао у добровољну смрт, одговорио је на њено питање, а он ће му остати веран. Да ли је она, његова супруга, и овог пута спремна да га прати. За кћерку не сумња да ће пре изабрати смрт од руке свог оца, него бешчестан живот.

Позвао је кћерку, није га разочарала.

Не сачекавши одговор жене, позвао их је да обуку своје капуте, пошто он, да не би скретао пажњу, жели да их одведе на одговарајуће место ван града. Послушале су га. Затим је напунио револвер, допустио ћерки да му помогне да обуче капут, закључао стан и кључеве убадио у поштанско сандуче.

Падала је киша док су ишли замраченим улицама града, он напред, не осврћући се на жене, које су га пратиле на одстојању. Чуо је њихове кораке на асфалту.

Пошто је скренуо са пута и упутио се стазом ка шуми, окренуо се и рекао им да пожуре. На пољани, где се ветар више осећао, на мокром тлу, њихови кораци се нису чули.

Довикнуо им је да иду испред њега. Хођајући за њима није знао: да ли да се плаши да му не побегну, или је и сам желео да побегне. Већ кроз неколико тренутака су биле далеко испред њега. Кад су већ толико одмакле да их није више видео било му је јасно да се исувише плаши да једноставно побегне и прижељкивао је да то оне учине. Стао је да уринира.

Револвер је носио у џепу од панталона, осећао га је кроз танак штоф. Када је убрзао ход да би сустигао жене, оружје је приликом сваког корака ударало о његову бутину. Успорио је.

Али када је хтео да извади револвер угледао је своју жену и кћерку. Стајале су наред стазе и чекале на њега.

Хтео је то да учини у шуми, али ни овде опасност да ће се чути пуцњи није била већа.

Када је из џепа извадио револвер и откочио га, жена га је плачући загрлила. Била је тешка и једва је се отресао.

Пришао је ћерки, која га је тупо гледала, ставио револвер на њену слепоочницу и притиснуо окидач затворених очију. Надао се да револвер неће окинути, али чуо је пуцањ и видео како се девојчица заљуљала и пала.

Жена је дрхтала и врштала. Морао је да је држи. Тек после трећег пуцња се смирила.

Био је сам.

Није било никог ко би му наредио да врх цеви прислони на слепоочницу. Мртви га нису видели, нико га није видео.

Представа је била завршена. Могао је да оде и скине шминку.

Вратио је револвер у џеп и нагнуо се над кћерком.

Затим је потрчао.

Трчао је до пута и још неко време путем, али не ка граду, већ на запад. Онда је сео поред пута, наслонивши се на дрво и размишљао о свом положају, тешко дишући. Сматрао је да није без наде.

Треба стално трчати даље, стално на запад и избегаваати насељена места. Негде ће већ моћи да се прикрије, најбоље у неком већем граду, под лажним именом, непозната избеглица, обична и вредна.

Бацио је револвер у јарак поред пута и устао.

Док је ишао, сетио се да је заборавио да скине гвоздени крст. Бацио га је.

Гинтер Грас ЗАЗИДАН

Нисам саградио било какву кућу. Место градње није било обично, какво многи купују за свој тешко зарађен новац, да би себи саградили кров, било какав кров над главом.

У зид моје радне собе је зазидан петогодишњи бик, голи зид је пажљиво поравнан, касније и још два пута окречен, затим пресвучен тапетима, а на месту иза којег се скривало тело бика, обесио сам барокни рам.

Ви знате да је моје име раније често извикивано на многим коридама, да сам спадао у познате тореросе, да сам у арени зарадио повреду кука и био присиљен да своје омиљено оружје окачим о клин.

Сигурно сте већ погодили. Лево и десно од барокног рама сам причврстио своје старо добро оружје, понеку фотографију и на тај начин сам соби дао ветерански карактер. Имао сам добар живот.

Бика сам се решио, а у башти сам гајио цвеће. Жуто, бело, нежно плаво и љубичасто; само сам једну одређену боју избегавао. Предострожности ради сам се окружио и жичаном оградом. Али сама ограда не може и да штити. Шта чинити против поште. Свакодневно је долазио тај пријатни, униформисани човек, поздрављао полувојнички – знао ме је из мојих сјајних времена и предавао ми коверту.

Природно да сам избегавао да отворим писмо, да читам.

И ако није било адресе пошилаоца, знао сам: моја бивша вереница је опет отворила своју бочицу мастила. Не, мислио сам, оно што долази од моје веренице, не може бити добро. Било би смртоносно прочитати то писмо – радије ћу ја писати њој.

Морате знати да сам растанак од Елвире сматрао коначним. Као и свака велика љубав и наша се завршила банално. Једног дана она више није могла да издржи шум који је испуштала јабука, када је неко загризе здравим зубима и свечано и на миру поједе до самих семенки. Та бука јој се није допадала.

У њој је "чула" снажно мрвљење костију, укратко, за њу овај пријатни десерт није био ништа друго до жамор арене, а то је било управо оно што никако више није желела да чује. Иако је својевремено повреда кука била разлог што сам напустио тај опасни позив, Елвира је умногоме допринела таквој одлуци. Бик или љубав, рекла је. Изабрао сам љубав. Ускоро нисам имао ни бика ни љубав, мирољубиво сам гајио цвеће, седео пред празним барокним рамом и размишљао.

Пошта. Свакодневно. Сваког дана сам и одговарао не читајући. Стално се надајући да Елвира, као ни ја, није отварао писма. Писма сам слагао, да бих после сваких шест месеци гомилу везао канапом. Било је то упорно писање проповеди. Ја сам бранио гласно конзумирање јабука, она је сигурно, лепим рукописом полетно писала о истом воћу.

Ђаво је умешао прсте. Једног дана сам написао: компромис је могућ. Од сада ћу јести само меке крушке, шљиве и кајсије, нека лично дође и послуша како то звучи. И дошла је, Елвира је дошла. Све је прочитала, свакодневно ме је њен нож за писма разоткривао и сад је хтела да чује крушке, чак их је и донела: жуте вилхелмовке.

До тог обеда никад није дошло. Само што је Елвира закорачила у моју радну собу повикао сам: „Елвира, скидај сукњу. Молим те, скидај сукњу, не знаш шта радиш“ Прекасно.

Девојка, не, вољена девојка више није могла са себе да скине сукњу боје парадајза. Зид се распукао посред барокног рама, а петогодишњак је бесно испуштао ваздух кроз своје ноздрве, растерујући малтер и делиће цигле и већ се могло предвидети оно најгоре. Ах, узвикну Елвира, ах проклињала је своју јарку сукњу. Већ се снажна глава спуштала, очи закрвавиле; начинио сам само два снажна скока, скинуо са зида оно што је ту висило, подигао увис, заузео положај, заобишао узбуђеног бика, покушавајући свим мојим умећем да скренем те рогове, на којима су још висили остаци тапета, са Елвириног светог доњег дела тела. Ево, сад сам видео чело, сад ми се учинило тако познатим... Ох, Елвира, твоја сукња! Чекао сам клечећи на једном колену. Твоја сукња као крв из носа. Елвира! Ни опруга не може тако да се савије како сам се ја савио и погодио. Иако је со-

ба мала, Елвира, зар се не радује твоје срце док слуша како се ломе његово колено?

Да ли још увек мислиш на она јабуке? Крв се излива из његовог ока, његове груди престају да куцају, барокни рама га урамљује, златни листићи се круне и пливају по реци чији је он извор.

Малим кораком девојка прилази смиреном брегу: „Има ли још бикова иза тапета?“ Тихо прозбори показујући прстима на преостале зидове. „Стотину!“ Био је мој одговор. „Скини сукњу Елвира! Стотину бикових глава мами твоја сукња“.

Брзо се скинула. Скинула је и више од те модерне сукње, делимично да би избегла снагу која је била кадра да сруши зид, а делимично и да би у мени осетила свог заштитника.

Данас је Елвира моја жена. Одржава башту и држи мога сина за руку. Зид смо опет затворили. Иза тапета више не спава бик. Нема празног рама који чека своју слику. Али арена ме опет има. На плакатима је моје име и ко жели да ме сретне, тај мора да потражи хотелску собу у луци. Тамо седим на простој столици, у полутамној, влажној рупи и вилицама загризам сочне јабуке, загледам угриз и налазим потврду да ми десни крваре.

Ерих Фрид МЛАДО ДРВО

Није желео да повреди дрво, а желео је нешто више. Дневне светлости у својој дневној соби и не само то непрозирно, сеновито зеленило. Одећи гранчице или чак целе гране било би окрутно, нарочито сада, у лето. За такве ампутације би већ требало чекати до касне јесени или зиме, а тада човек обично и заборави на то, јер лишће отпадне, а голе гране не заустављају светлост.

Напокон се одлучио да младом дрвету сваког дана откида по један лист. То није било брутално и сигурно га неће болети.

Први пут му је успело, али то је била почетничка срећа.

Приликом другог покушаја у руци му је остало пола листа, код трећег само парченце, а уз то је зарадио и зелену флеку на рукаву. То је за њега било превише. Свакако да није желео да повреди младо дрво, али није желео ни да испадне будала. Зато је одлучио да прво мало вежба, пре него што се ограничи на само један лист дневно. Негде после петнаестог или двадесетог листа је овладао правим покретом. Ухватити чврсто, али не превише и пре свега пазити да с ноктима не зацеди лист, јер, иначе, по рукама остају зелене флеке, а између прстију остају само делићи листа. Значи ухватити чврсто, затим наглим покретом откинути, истовремено заврћући шаку за четврт круга. Тада увек успева.

Било је право задовољство умети тако нешто, понекад веће задовољство и од рада за писаћим столом, који је још увек био под масном зеленом сенком. Један лист на дан стварно није био довољан.

Када би му посао досадио, или када би му се чинило да време до ручка споро пролази, устао би, изашао, откинуо лист, понекад и неколико, како би остао у форми и враћао би се освежен за свој писаћи сто. Зелена сенка је нестала.

Сада је већ био на реду жбун поред улазне капије.

Избор и превод с немачког Никола Б. Цветковић

Драган Бабић

ПЕСНИК, КОСМОНАУТ, ИНДИЈАНАЦ

Ласло Блашковић, *Прича о малаксалости*,
Архипелаг, Београд, 2010.

Извесним ауторима је сортирање утицаја проблематичан посао, те им се тако, током процеса писања, неки од њих, већином непланирано, помешају. Тако долази до финалног продукта који пред читаоца ставља комбинацију аутобиографских детаља, употребљених књижевних алузија и чисте фикције, што, даље, често зна да доведе до конфузије. *Прича о малаксалости* је један од тих примера који мешају много различитих утицаја, али, срећом, Ласло Блашковић успева да их комбинује на смислен начин, те тако продукти његових утицаја читаоцу изгледају као компактна целина у којој се, ипак, јасно разазнају чиниоци. Иако не увек кохерентна, али сигурно константно занимљива, она успева да постигне ефекат сталног „подизања“ и „спуштања“ у уму читаоца (при чему пар мање успешних прича – не лошијих, али једноставно мање ефектних од осталих – добијају на значају јер представљају репер за одређивање вредности осталих), што напослетку доводи до комплетног ужитка.

Уколико читаоци прихвате да *Прича о малаксалости* заправо није само једна једноставна прича и *малаксалост* схвате на метафоричан начин, сам наслов збирке може двојако да утиче на њих: да их наведе на чекање прича о одрастању и сазревању или да очекују приче о ликовима и нараторима у зрелим годинама. Оно што Блашковић ради у овој збирци је реализација обе струје ишчекивања: прича о јунацима који више никако нису деца, али и о њиховим путевима до тог стадијума. Уводећи велику количину аутобиографских детаља, представљених кроз директне описе ликова, наводе њихових имена и поступака, он поставља самог себе, или персону иза које се крије, као главног јунака збирке. Прихватајући ту идеју, може се приметити да је *Прича о малаксалости* заиста једна целина из седамнаест делова, дужа прича која обухвата све остале, и да је протагониста (био он сам аутор или његов алтер-его) особа која их све, на овај или онај начин спаја, мање или више директно и очито. Много општих тема је приказано, тема које се лако лоцирају у већини озбиљних дела књижевности, али их аутор овде сужава и приказује њихову суштину на специфичан начин. Тако се о одрастању, емиграцији, љубави и смрти говори релативно олако, свакодневно, једноставним говором и ефективном нарацијом; прихвата те ствари као нешто обично и

што је свуда око њега и његових читалаца (што то заиста и јесте). Блашковић приказује те слике кроз своју визуру и приповеда их користећи се личним доживљајима. Уз то, пошто је и сам у четрдесетима, његове приче су такође одрасле и озбиљне, те се кроз њих провлаче теме средњих година, изазова које исте доносе и умора и малаксалости, као резултатима тих догађаја. Пишући збирку овако, он себе и своје јунаке представља као епитеме једне генерације и времена, на тај начин стављајући их у одбрану указаног поверења, што они, поприлично ефективно, и чине. Оно што је Хемингвеј успевао да постигне својим причама о Нику Адамсу (његово одрастање и психофизички развој) приметно је и у овој збирци, с тим што главни јунак више није младић, него озбиљан човек средњих година који од своје ситуације не бежи, већ је прихвата са изненађујућом смиренешћу која се, ипак, не би смела поредити са резигнацијом.

Много је актуелних детаља упливало у приче, те је тако с времена на време присутна снажна представа актуелне политичке сцене земље, као и критика друштва и времена, повезана са сналажењем појединца у том колективном ковитлацу. Приче које то најјасније показују су „Како се каже делфин“ и „Спаситељ“, при чему прва, која и отвара збирку, приказује јунака у модерном времену и његове проблеме и изазове при путовањима у стране земље. Он има проблем да оправда свој идентитет, како национални, тако и лични, а све услед несрећног следа несрећних догађаја који укључују крађе, проблематично име (које дели са својим аутором) и, напослетку, општу конфузију. Радња друге приче се одвија почетком 1940-их година (али има јасну конотацију безвремене ситуације једне земље – „моја несрећна земља била је згажена, продата, а ја сам причао без престанка, чак бих се гласно насмејао“) и прати случајни сусрет два емигранта словенског порекла у Паризу кроз чији се разговор провлаче алузије на тренутну ситуацију у свету и смрт појединца и друштва у Другом светском рату. Међутим, узимајући у обзир да је наратор припит, па због тога и непоуздан, и чињеницу да је прича његовог саговорника чиста фикција, долази се до још једне идеје која се с времена на време појављује у збирци – конфликт и перцепција лажи и истине.

Следећа доминантна тема у причама „Посмртна ма ска“ и „Младост уметника“ је ауторов отац и однос који је он имао са књижевном браншом и својим сином. Пр-

ва од те две је прича о постанку аутора који се рађа из сенке свог оца (чије име и занат наслеђује) и тако ствара тројаки идентитет: списатељски, филијални и национални. Отац одраста у кући која поседује само две књиге, Библију и збирку Шандора Петефија, али себе конструише као ствараоца, да би касније његов син то исто урадио. При приказивању ритуала који се преносе са оца на сина ипак се примећују шутири описи неких детаља којима би други писци можда посветили више речи (смрт, рат, трагедије), али Блашковић то ставља у други план, потенцирајући основну идеју приче. Такође прича о књижевности и стварању, као и о рецепцији тога у модерном свету („Бити песник у овом сулудом свету, упозоравао би ме отац, исто је тако инфантилно као желети да постанеш космонаут или Индијанац. Али, сине, још има и космонаута, и Индијанаца. Та чињеница мора да ти да снагу и улије стрпљење.“), али и назнакама борбе у млађем песнику. „Младост уметника“ такође прати оца, у младости, његове свађе са пријатељем, уз мање или више очита копирања идеала из филозофије и књижевности. Поучност приче се открива дидактичком формом кроз понашање људи у природи, у окружењу на које нису навикнути и, као и претходна, има сврху иницијације, јер се на крају увиђа да су потомство и уметничко стварање једини производи жеље за променом.

Неколико прича не дели ниједну посебну тему, али се допуњују у детаљима необичних ситуација и изванредних појава, неочекиваних или најављених. Тако „Unfinished“, „Жизела, мртва драга“, „Украдено писмо“, „Аквизитерски сонг“ и „Велики медвед и Мала кола“ прате различите ликове и наративне гласове кроз сцене крађе, насиља, смрти, помешаног идентитета, сумње у постојање истине и друге. Њих повезују однос ка лажи и књижевности, као и постојање и наставак живота након губитка. Сви ови мотиви се међусобно мешају без на први мах присутне сврхе, дајући збирци преко потребну разноликост и различитост, али се потоњим читањем откривају везе између њих које се постижу литерарно-аутобиографским алузијама аутора.

Блашковићев лични наративни глас се најјасније разазнаје у триптиху прича „Циганска ноћ“, „Невиност без заштите“ и „Рат ружа“, које чине средиште збирке. Заједништво се постиже на неколико формално-техничких нивоа, те се тако у све три приче неколико ликовна појављује само под кафкијанским иницијалима (Г., К., М.), али и наратор представља своје проблеме у три сфере: односа са пријатељем (пресликана је свађа његовог оца из младости), са супругом у специфичној ситуацији и са ружама у свом дому. Аутор је критичан према перцепцији лажи, политичко-друштвеној ситуацији, зрелим годинама, идејама брака и лепоте, која га, ако је судити по ружи, и даље није напустила, иако супруга протагонисте диже руке од ње. Кроз истицање својих мишљења и ставова, Блашковић ове приче чини личнима, те оне морају бити окарактерисане као аутобиографске, чак и ако нису потпуно такве.

Следећи триптих („Виљушка“, „Фрања у Тишми“ и „Књишки Киш“) је такође аутобиографски инспирисан, али се разликује од претходног по укључивању пищевих пријатеља, савременика и колега, Александра Тишме, Данила Киша и Фрање Петриновића. Узимајући

њихова имена (или имена и прва слова презимена), аутор укључује велики број историјских детаља и анегдота, али их такође проширује и допуњује својим коментарима и фикцијом, тако претварајући живе писце у књижевне ликове. Он алудира на њих, цитира их, описује и користи у разговору, такође придајући њима неке изјаве које у свету ове збирке делују сасвим стварне. Мењање нарације између првог и трећег лица доноси динамику, али и увид у ум наратора. Анегдоте које су се одиграле, а можда и нису, постају нешто више и веће због инсајдерских детаља које не може да поседује нико други до оних који су им сведочили. Тиме Блашковић претвара живот у фикцију, играјући на танкој линији између једног и другог, али такође и метафактивно пише о писању и стварању, повезујући књижевност и живот. Пише о својим пријатељима, покушавајући да помири несугласице неких од њих, али и креира омаж њима, све заокружујући причом о животу књижевника – „Где, живот писца увек је легенда. Извесна је само смрт.“

Последње две приче, „Забрањени град“ и „У словеначким горама“ опет имају призив директне аутобиографије и емотивног набоја. Прва доноси причу о граду наратора кроз суптилни дијалог са читаоцем (техника присутна и у неким ранијим причама) и топонимском опису детаља града које је толико јако и верно пренесено да се лако може доћи до закључка да је наратор изузетно фасциниран њиме, те у једном моменту долази до тачке када га он митологизује (нешто донекле слично ономе што Џојс у *Уликсу* чини са Даблином) и себе види као недовољно дораслог да о том граду уопште пише. А тај град заиста „јесте Нови Сад, мада се не мора тако звати у књижевном тексту, то јест, не мора се звати уопште да би био“ (Теофил Панчић, „Ласло Блашковић: *Прича о малаксалости* – приказ“, *Нова мисао*, бр. 10, Нови Сад, 2011, 70–71). Прича која затвара збирку се донекле наставља на први поменути триптих, онај аутобиографски, и приказује јунакову смрт и бег од исте. Он као да је испунио сва своја очекивања од живота, те престанак истога долази као логичан крај и нешто што он очекује. Ипак, он не умире заправо, већ упада у клиничку и метафоричку смрт. Непотпуно свестан стварности око себе, цитира своје књижевне претке, али ни сам више није сигуран кога и шта тачно. Ипак, од смрти успева да побегне захваљујући модерној медицини, само да би поставио себи есенцијална и егзистенцијална питања: „О чему ћу тек причати својој деци? О чему ли ћу тек писати.“ Тим речима, последњима ове збирке, завршава се круг и циклус долази до краја и поновног почетка, уз увид да је бег од смрти могућ и да је, као и живот, симболично остварен кроз књижевност и стварање.

Иако се збирка не развија са пуно помпе и све приче нису једнаког интензитета и пуноће, Блашковић то оправдава чињеницом да су наслов збирке, њене теме, атмосфера и наративне технике у међусобном складу процесом допуњавања. Због тог детаља, као и због много раније наведених, *Прича о малаксалости* јесте компактна и снажна збирка, једна целина и заокружен ентитет који свог читаоца сигурно и праволинијски води ка епифанији и катарзи које не долазе само на крају, већ се полако акумулирају кроз сваку појединачну причу. ▲

Марија Шаровић

СОВЈЕТСКИ ЈЕРЕТИК: НЕПОЗНАТИ ЗАМЈАТИН

Домаћој читалачкој публици Јевгениј Иванович Замјатин (1884–1937) познат је углавном као аутор дистопијског романа *Ми* (1921). Једна од најранијих књижевних представа тоталитарних система будућности извршила је огроман утицај на читаве генерације потоњих писаца научне фантастике и дистопије, при чему се најчешће истичу Олдос Хаксли (*Врли нови свет*, 1932) и Џорџ Орвел (1984, 1948). Међутим, иста публика је из непознатих разлога остала лишена веома важног и можда и суштинског аспекта његовог стваралаштва – есејистичких и радова из области књижевне критике, суштинског барем када је реч о јакој традицији руске ангажоване књижевности, с једне, и Замјатинових интересовања за формалистичку анализу књижевног дела и умеће приповедања, с друге стране.

Неки од његових есеја могу се наћи у нашој периодици, какав је случај са оним под називом „О књижевности, револуцији, ентропији и другим стварима“ (1924), који је у часопису *Поља* објављиван у два наврата, први пут 1958, а други 1967. године. Есеј о Херберту Велсу написан 1922. године изашао је у часопису *Идеје* 1978, и то је практично све што је од обимног Замјатиновог есејистичког дела преведено на наш језик.

И док се језик романа *Ми*, високостилизовани, механички језик обезбљујене јединке-броја, истиче као један од најзначајнијих доприноса језику и стилу дистопијске књижевности, његов есејистички рад представља ремек-дело списатељске вештине. Збирка есеја под називом *Совјетски јеретик: есеји Јевгенија Замјатина* (*A Soviet Heretic: Essays by Yevgeny Zamyatin*, 1992) коју је уредила Мира Гинзберг, позната по преводилачком раду са руског на енглески језик, обухвата неколико целина. Прва је аутобиографска и садржи делове Замјатинових аутобиографских списа објављиваних у периоду од 1922. до 1929. године. Она је обимом врло скромна и говори о Замјатиновим дечачким данима и његовом одрастању. Аутобиографским одломцима није придата посебна важност и они заузимају свега десетак страна, очигледно због концепције приређивача, јер се основни предмет збирке есеја односи на књижевност, проблеме књижевног стваралаштва и поетичка питања. Други, најобимнији и најзанимљивији део назван је „Стање руске књижевности“ и обухвата Замјатинова најзначајнија есејистичка остварења, у којима је посебно приметна веза између тема и мотива есеја и његовог прозног стваралаштва. У трећу групу спадају текстови

које је Замјатин написао док је радио као уредник неколиких књижевних часописа, и они су углавном писани за просечног руског читаоца тога доба коме савремена европска књижевност није била претерано позната (Х. Џ. Велс, Џек Лондон, Б. Шо, О'Хенри, Р. Ролан, А. Франс). У посебну целину уобличени су његови есеји о руским писцима (Блок, Сологуб, Чехов, Кустодијев, Бели и Горки), као и огледи из језика и песничке вештине: *Психологија креативног рада*, *Тема и заплет*, *О језику* и *Иза сцене*.

У послератном периоду од 1921. до 1924, Замјатин је радио на уређивању руских књижевних часописа (*Дом искуств*, *Рускиј современик*) и већ се тада истакао као једна од важнијих фигура на руској књижевној сцени. Међутим, његов рад ретко је пратило одобравање, будући да су га током читаве ове деценије руски комунистички критичари осуђивали због његове „штетне“ буржоаске идеологије, што је на крају имало за последицу и његово потпуно одбацивање из званичних књижевних кругова Русије.

Замјатинових интересовања дотицала су се и питања књижевног стваралачког процеса. И сâм вешт занатлија, он је у неким од есеја говорио управо о проблемима који у формалном смислу прате књижевно стваралаштво. У есеју „Савремена руска књижевност“ он комбинује формалистичку анализу стила са применом Хегеловог дијалектичког процеса (теза – антитеза – синтеза), уводећи појам *синтетизма* који се односи на неореалистички покрет у руској књижевности. Његова запажања су и данас велики допринос историји књижевности и практична основа сваке анализе која се тиче руске прозне књижевности двадесетих година ХХ века, а највреднија од њих налазе се у програмским есејима и полемичким критикама савремене руске књижевности.

Замјатин је био један од писаца који су истовремено и добри критичари. Стил и теме његових критика и есеја често личе на његову стилизовану и умешну прозу, а његов иронични приступ одређеним темама је још слободнији, пошто у есејима Замјатин говори у своје име, не кријући се иза фикционалног приповедача. Читаоцу романа *Ми* биће познати неки од тих проблема. На пример, питање опстанка, смисла и квалитета књижевности у опресивним, тоталитаристичким системима, о коме Замјатин непосредно расправља у неким од ових есеја, а које се у роману *Ми* појављује у лику двор-

ског песника лојалног систему, представљају варијанту старог платоновског питања односа песника и државе. Слично је и са темом револуције, којом се, поред романа *Ми*, бави у низу есеја, од којих је вероватно најзначајнији „О књижевности, револуцији...” као синтеза његовог размишљања на тему револуције, истинске књижевности која је увек јеретичка, мисији књижевника у друштву итд.

Руска књижевност има и развијену традицију ангажоване књижевности, као и низ ангажованих писаца чије је књижевно дело у нераскидивој вези са њиховим публицистичко-есејистичким радом. Међу онима који су материјал за књижевна дела црпили из сопственог искуства налази се и Замјатин. Штавише, он је и један од оних који су живели живот сопствених књижевних дела. Повезивање политике, односно свести о неправичности система у коме се живи са књижевним деловањем, повезивање књижевне и критике уопште са књижевним стваралаштвом је претпоставка Замјатиновог писања која се не може пренебрећи у покушају да се његово дело у потпуности разуме. У ствари, његова есејистичка проза и осврти на устројство руског друштва уравниловке толико су повезани са његовим романима и причама, да изоловано посматрање једног од ова два аспекта јединственог књижевног дела не може довести до смислених закључака. Ево само једног примера: у есеју „Плашим се“ Замјатин осуђује подржавање писаца који са лакоћом прате промену у политичким ветровима; исти профил јунака јавља се и у роману *Ми* у лику „државног песника“, који поезију види као државну службу: „поезија је – корист“, каже он. Свим идеологијама је познато двосмерно деловање књижевности: Данило Киш каже да тоталитарне идеологије књижевност увек желе да сведу на само једну димензију (једна је у могућности да доведе до спознаје, друга је садржана у њеној поткупљивости), „да њено значење усмере у једном једином правцу и да је тим усмеравањем учине делом пропаганде“. Неспоразум између идеолога и песника Замјатин представља у лику дворског песника који не гаји никакву сумњу у исправност свога деловања, иако би требало: „Песништво је сумња. Идеологија је одсуство сумње“, закључује Киш. Овај сукоб песничког и државног принципа призива у сећање Платоново учење о идеалној држави у којој су прави песници доживљени као опасни занесењаци, а једина поезија која је пожељна је она чија је свака вредност, естетичка као и етичка, подређена утилитарности – дидактичка поезија.

Тема књижевничке (песничке) лојалности систему приближава Замјатина дефиницији ангажованог писца који је обузет проблемом уметника у друштву (а самим тим и појединца којег сваки репресивни систем настоји да „колективизује“, односно прилагоди колективном начину размишљања), проблемом који је за њега у подједнакој мери био животни, филозофски и политички. Замјатин је тему живота у неслободном друштву *живео*; иако његова дела представљају веома успеле књижевне обраде ове теме (посебно роман *Ми*, често хваљен као стилски и језички најуспелије дело о тоталитаризму будућности), много је уверљивије о њој говорио у својим есејима. Аналогија између стварног живота писца и његовог књижевног стваралаштва код Замјатина је потпу-

но легитимна, и допушта чак и један прилично застарели историографски и биографски приступ књижевном делу, већ и стога што су искуства његовог јунака и његова лична.

Као, на пример, и код Борислава Пекића, и код Замјатина је есејистички рад неретко заснован на аутобиографским елементима, коментарима система и ситуације коју он појединцу намеће, и све то представља нераздвајиви део „лепе књижевности“ ових писаца. Да је оно што је описивао у својим романима и причама непосредно инспирисано личним искуством, и да је функција књижевника увек јеретичка, Замјатин подвлачи у есеју *Скити?*: „То је трагедија и горка, уништавајућа радост правога Скита: он се никада не може одмарати на ловорикама (...) Његова вера је јерес. Његова судбина је судбина Ахасвера. Његово дело није за блиску, већ за далеку будућност. И његов ће рад у свим временима, под законима свих монархија и република, укључујући и Совјетску републику, бити награђиван смештајем о државном трошку – затвором.“ Овим писцима је, очигледно, заједничка и црна иронија.

Проблем који је у роману *Ми* истакнут као један од многих, и који је још само једна од последица репресивног система – поезија као корист и као државна служба – у есејистичким радовима постаје основни проблем. Замјатин инсистира на томе да лош положај писаца није изазван глађу и да су руски писци навикли на гладовање. Прави разлог њиховог ћутања је много дубљи, а то је да истинска књижевност може постојати само тамо где је стварају не марљиви службеници којима се указује поверење, већ лудаци, испосници, јеретици, сањари, побуњеници и скептици. Однос државе према писцима Замјатин изједначава са односом према руском народу као према детету чија невиност мора бити заштићена: „Плашим се да нећемо имати аутентичну књижевност све док се не излечимо од ове нове врсте католицизма, застрашујућег као што је био и онај у свету јеретика. А ако је ова болест неизлечива, онда се плашим да је једина могућа будућност руске књижевности њена прошлост“, каже он.

Оно што Замјатина као писца, чини се, највише интересује јесте обичан свет, свет људи постављених пред дилему Буридановог магарца. Ово је суштинско питање сваког књижевног дела које се бави темом слободе у неслободном друштву, опсесивна тема и Пекића и Достојевског: сви они покушавају да пробуде утрнулу свест појединца, уљуљкану у угодан, а мисаоно и морално не превише захтеван дремеж грађанске послушности – сваки напор да се разбије учауреност навике увек је болан. Иста је дилема Пекићевих људи, као и теза Ивана Карамазова, која звучи суморно зато што је истинита – време слободе је претешко за човека који се не оптерећује размишљањем. Ову дилему – бирати између слободног, али живота под сталном сумњом, и живота који је то само номинално и који не жели да се отме „заштити“ коју му пружају други по цену његове слободе – Замјатин разрешава у корист ових првих, и као човек и као писац: „Иста болест често погађа уметнике и писце: они тону у засићени дремеж у формама које су већ једном измишљене и двапут усавршаване. И недостаје им снага да се сами повреде, да

▶ престану да воле оно што су одувек волели, да напусте своје старе, познате станове (...) и отисну се на широко поље, почну из почетка. Наравно, повредити себе је тешко, чак и опасно. Али за оне који су живи, још је теже живети данас као јуче, а јуче као данас.“

Да би се схватио Замјатинов револуционарни значај који није само књижевног карактера, потребно је познавати и разумети историју слободне мисли, непрекинуту традицију коју руска књижевност, срећом, до данас познаје и развија, о чему сведоче и дела сасвим савремених писаца попут Виктора Пељевина или Владимира Сорокина. Ову традицију у побуњеничком књижевном канону неговао је читав низ совјетских писаца (Бабељ, Пиљњак, Гогољ, Зошченко, В. Иванов, Булгаков, Платонов), од којих су многи нестали у чисткама, а неки други – као, рецимо, Замјатин или Пиљњак, били коришћени као жртвени јарци совјетског савеза књижевника, не би ли се на њиховом примеру и сви други писци и књижевници приволели систему уравниловке.

Најзначајнији документ о Замјатиновом доприносу историји слободне мисли, његовој природној јереси и немирењем са тоталитаризмом и по цену смрти налазимо у писму овога аутора Стаљину. И данас бисмо могли да се чудимо и дивимо храбрости, отворености и револуционарности са којом је он саопштио истину о томе да истински писац мора бити веран само себи, а не систему, те да књижевност није начин повлађивања, већ побуне. У овим редовима уписано је и прећутно упозорење државним песницима и свима онима који књижевност спуштају, у најбољем случају, на ниво досетке. Једном од највећих тирана претходног века Замјатин каже: „...ситуација је таква да не могу да наставим са својим радом, јер у атмосфери систематског прогањања које добија на замаху из године у годину никакав стваралачки рад није могућ (...) Знам да имам врло непријатну навику да говорим оно што мислим да је истина, радије него оно што би у датом тренутку било пригодно. А нарочито свој став нисам никада прилагођавао књижевној сервилности, подилажењу и камелеонским променама боје. Осећао сам – и даље осећам – да је то једнако деградирајуће и за писца и за револуцију.“ Овај документ ретке искрености и снаге, зачуђујуће, оставио је Замјатина у животу. Захваљујући интервенцији Максима Горког (још једног писца чији несрећни положај Замјатин са љубављу и топлином рехабилитује у свом есеју), он је са својом женом напустио Русију у коју се никада више није вратио.

Почетак његове рехабилитације као писца у Русији означила је појава скромне збирке прозе 1986. у Вороњежу, где је ишао у средњу школу. Мишљење писца предговора за ову збирку његових есеја, русисте Александра М. Шејна, да је до ове рехабилитације дошло баш у тренутку када је почела да се распада држава чију је појаву предвидео и против какве је упозоравао у свом роману *Ми*, подложно је дискусији, јер је питање да ли би вечити побуњеник Замјатин данашње стање ствари сматрао ишта бољим. Његов истински критички и слободоумни став почивао је тада, као што би и сада, у схватању да ауторитете не треба унапред осуђивати, већ да их треба излагати скепси и процесу увек новог проверавања и преиспитивања. ▲

СЕЋАЊЕ

Лука Штековић (1935–2011)

ВЕЧЕРА

после поноћи
у собичку азилантске бараке
заклоњени од звезда
делимо моју самачку вечеру

200 грама качкаваља
пола векне хлеба
теглица корнишона

око нас
цео свет

купинаста брадавица
на избораном врату
поскакује јој
над клизећим коцкицама

стресам се од помисли:
хоћу ли моћи
до краја живота
принети залогаш устима
а да се не запитам
има ли она
шта да једе

СРИЦАЊЕ

СТАРΟΣЛОВЕНСКЕ АЗБУКЕ

аз
буки
јави се Луки

следи
слово вједи:
за мој сто у крчми седи

глагол: пити
добро
јест

лошем вину мој протест

затим згодну цуру срест

на што би се свео
скоро цео
мог живота манифест

Лаура Барна

МИЛЕТА ЈАКШИЋ – МОНАХ ИЛИ БОЕМ

Синовац најизразитијег представника српског романтизма Ђуре Јакшића. Можда би то била одредница која би овог песника и приповедача поближе дефинисала у српској књижевности. Нажалост, питање славе варљива је категорија јер захтева поред талента и снагу воље и покретачку енергију која омогућава да креативни таленат осваја и плени, обезбеђујући освајачу епитет „славни“.

Као и Лаза Костић, већ у седмој години Милета Јакшић остаје без животног ослонаца – мајке Емилије, под строгом свештеничком присмотром деде Дионисија и оца Јована који су службовали у Српској Црњи. Школовао се у Новом Саду, Осијеку, кратко време и у Бечу на Филозофском факултету у класи професора Јагића и Минора (1893), док богословију, која ће му бити поред литературе и животног позив, учи у Сремским Карловцима.

Необичан је Милетин ходограм: од прве службе наставника Монашке школе у манастиру Хопово 1896, преко бележника конзисторије у Темишвару (1901–1903), па све до родне Црње у којој наслеђује и преузима очеву парохију. Ипак, богословију никада није прихватио пуног срца и отвореног ума, што је и разлог због којег се 1919. године пресељава у Нови Сад и заувек напушта свештенички позив, запосливши се као библиотекар Матице српске. Већ 1922. одлази у престоницу, и Београд постаје његово коначно одређиште у ком је више гладовао и боловао него живео, измештен на периферији, далеко од градског пулса (Ивина, Нишка улица). Сахрањен је на Новом гробљу 1935. године, поред свога стрица Ђуре Јакшића.

По природи, Милета Јакшић је био веома недружељубив, затворен у сопствене просторе. Избегаво је места на којима се састајао и окупљао уметнички свет, вечито на маргинама актуелности и дешавања. Његова спољашњост много је говорила и о његовом унутарњем стању духа. Неугледан, ни по чему упадљив или допадљив, није се трудио да привуче пажњу саговорника. Чак је то одбијао и речитошћу, боједујући на изнимно особеначки начин, другачији од већ прихваћеног од стране реалиста, намерно тапкајући у месту остаје дубоко уринут у водама романтизма. Али, упркос том општем утиску, којег неретко стичемо на прво виђење или разговор са саговорником, његове песме плениле су осећајношћу и аутохтоном искреношћу. Оне су одраз песниковог спорог али сталоженог животног ритма, без изненађења, осцилирајуће страсти, иновативности или упуштања „нових ветрова“ који би развејали празнину згушњавану ирационалним страховима и зебњама, зачињавану екстремним сујеверјем, али у коју су уткана чиста емо-

тивна стања, урођена а не стечена или прихватана из навике, па и конвенција. Његови: туга, радост, бол, патња, срећа, снови и јава носе призив исконског шарма, али ипак недовољно сугестивног и продорног да би оставили трајан печат, видљив до данашњег дана.

*Као душа мртвих што су залутали
На место бледог, далеког сећања.*

Јакшићева лирика је умрљана палета сивих нијанси, црних нолдеовских контура које омеђавају лични али и општи трагизам, по емотивним набојима блиским Дису, али и Пандуровићу. У његовим песмама природа има призив непослушне слушкиње. Оне немају додирних тачака нити укрштаја с фолклористиком места из ког су поникле. Спонтано изречени стихови, без претензија на историзам или интелектуализам, прерастају у ванвремене и надисторични пев у славу тужног човека чија се несрећна судбина пресипа из времена у време као из обруча у обруч.

И може се рећи да је Милета Јакшић живео и стварао лишен оне, тако често својствене особености уметника: радозналости или можда љубопитљивости за друге пределе, пејзаже, земље, културе, народе... затворен у сопственој „проклетој авлији“, свесно одбијајући да се прикључи авангардним покретима који су своја упоришта тражили у комешају артизма западних земаља на размеђу векова. Њихови представници школовали су се или су одлазили различитим поводима на Запад и потом преносили искуства, отварајући нове видике, крчећи пут модернизму ионако историјом преоптерећеног Балкана – за новог човека. Стога су стихови Милете Јакшића као личносне молитве које се изговарају у себи и за себе. Индивидуализована светиња.

Године 1899. у Кикинди излази његова прва збирка, састављена од песама објављиваних по часописима („Стражилово“, „Босанска вила“, „Бранково коло“). И на нож је дочекана од тадашњег најрелевантнијег критичара Љубомира Недића, чији конзервативизам није могао да помири звуковно разуђене стихове са знаковно једноличним песимистичким изражајем, не препознајући оне најтананије и доиста тешко уочљиве пулсације уметничких нерава који одржавају унутарњу кохерентност песме грађену топлином и изнимном љубављу, али добро учворану у поруку која, упркос особеног проноси својство универзалног. Након ове исхитрене Недићеве осуде, Милета Јакшић се по-
влачи у још дубљу сенку још забаченијег ирационалног

► предграђа, не прихватајући чињеницу да је чак и лоша критика боља од равнодушности и прећуткивања.

За живота о Милети Јакшићу се веома мало и писало и говорило. Критичари су га углавном заобилазили, читаоци мало о њему знали, а чему је и сам допринео, нарочито од те за њега кобне 1899, када се повукао у добровољну изолацију, не објавивши све до 1922. године ниједну књигу поезије. И није успевао ни да осети ни да препозна онај живи тренутак времена, не желећи да подилази потраживањима и очекивањима читалаштва а које су управо бурне околности наметале и одређивале. И није успевао, а можда ни хтео, олако да залази у воде блиских књижевних жанрова (путописи, проза, рефлексије, цртице, чак и ликовне или књижевне критике...), с којима су његови савременици радо кокетирали (Дучић, Шантић, Милан Ракић).

И тек пред старост Милета почиње озбиљније да се занима за приповетку. Немајући избора, притиснут немаштином и веома конкретном бедом, био је принуђен на унутарњи компромис, али не и компромис са околином. Прву збирку прича објавиће 1900. у Мостару, а иза њега ће остати двадесетак, махом аутобиографских приповедака неуједначеног квалитета и поетике. И оне су, као и његова поезија урастао круг у хумусно тло, у место које памти и великодушно дарује и теме и осећајност.

Ненаметљиво укомпонован ритам стихова, унутрашња динамика и вишесзначна структура песме остаће као издвојен поетички опус, јер ту својеврсну литерарну снагу Јакшић неће успети да испољи кад је приповетка посреди. И у историји српске књижевности остаће, пре свега као лиричар, тек онда и прозаиста.

Јован Скерлић је једном приликом рекао за Вељка Петровића и Милету Јакшића да су највећи живи песници старе Војводине. Али, Милета је, признали ми то или не, ипак заслужено пристао у Друштво бесмртних песника.

Београд, март 2011.

Душан Варићак

ОНО

Данас сам га срео, коначно. Лицем у лице, чини ми се.

Пролазећи улицом Цара Уроша, видех једног голуба где непокретан чучи, шћућурен на земљи, поред локвице крви. Накострешена перја, увукао је био главу у рамена, као да му је хладно. Једно око му је било избито и крваво (место њега зјапила је празна рупа), више није могао да полети. Тада, и испод другог приметих сасушену капљицу крви. И оно беше ископано. Демонска рука нека намамила га је, ухватила и истерала оба ока, а потом, тако ослепљеног, поново бацила у свет да бауља по тами.

Дан је био леп, необично благ и пријатан за ово доба године. Сунчева светлост позног фебруара стидљиво се пробијала кроз раштркане паперјасте облаке, с дунавске стране пиркао је некакав чудан, благ, готово топао ветар, а чуо се и раздрагани жамор из оближњег школског дворишта.

Деца су му прилазила и пажљиво, са мешавином страха, гађења и знатижеље гуркала га ногама, питајући се ваљда – зашто тако непомиичан неће да полети. И ја, исто тако, осетих гађење, неко сажаливо гађење, те добих жарку жељу да побегнем.

Или, оно барем, да му заковрнем врат и докрајчим га... Да не ремети више привидну општу хармонију која је владала свуда око њега.

А онда схватих – то је било то! То је био разлог свеколике људске несреће: свих ратова, помора, беде, свих наших патњи, свих гадости, опачина и подлости наших...

Те невинне голубије очи, ископане у једном предивном, сунчаном фебруарском дану.

(Август 2010.)

Лу Сун

ПАМЕТАН ЧОВЕК, БУДАЛА И РОБ

Роб је стално тражио некога коме би се изјадао. То је једино што жели и једино што може да ради. Једног дана сретe неког паметног човека.

„Господине!“ рече жалосно све ронећи сузе низ образе. „Знате, ја просто живим као пас. Каткад по цео дан немам шта да једем, а кад имам, онда је то само комина од шећерне трске, што ни свиња не би јела. Штавише, буде само једна чинијица...“

„Стварно, јадан ти,“ рече паметан човек ражалостивши се. „Баш тако!“ роб се развесели. „А радим и дању и ноћу без одмора: раном зором носим воду, у сумрак кувам вечеру; пре подне трчим да обавим послове, увече мељем брашно; кад је лепо време, перем веш, а кад пада киша, носим кишобран; зими ложим вагру, лети машем лепезом. У по' ноћи кувам беле печурке и дворим господара док се коцка; од оног што добије, никад ми ни пару једну не да, још ме каткад ишиба...“

„Ау...“ уздахну паметан човек, а очи му се мало зацрвенеше као да ће да заплаче.

„Господине, ја не могу више овако. Морам нешто да смислим. Али шта?“

„Сигуран сам да ће се ствари поправити...“

„Стварно? Волео бих да је тако. Но, сад кад сам вам испричао своје невоље и сад кад сте се сажалили нада мном и утешили ме, много ми је лакше. Види се да на свету још има правде...“

Но, не прође ни неколико дана, роб се наново снужди и опет потражи некога да му се изјада.

„Господине!“ обрати се он све лијући сузе. „Знате, место где ја живим просто је горе од сваког свињца. Мој господар се понаша према мени као према стоци; према свом псу је бољи хиљаду пута...“

„Битанга!“ онај човек се толико раздра да се роб препаде. Тај човек је био нека будала.

„Господине, нема ми друге него да живим у једној трошној

собици, ем је влажна, ем је мрачна и пуна стеница које ме сите изуједају чим легнем да спавам. Смрад ме штима за нос, а нема ниједног прозора...“

„Што не тражиш од господара да ти направи прозор?“

„Па како могу?“

„Добро, одведи ме да видим како то изгледа!“

Кад је будала стигао с робом до његове учерице, почео је да разбија зид од блата.

„Господине! Шта то радите?“ запањи се роб.

„Правим ти прозор.“

„Не смете то! Господар ће ме грдити!“

„Баш ме брига за њега!“ рече и настави да разбија зид.

„У помоћ! Разбојник нам руши кућу! Брзо овамо или ће нам срушити зид!“ Роб се ваљао свуд по земљи све плачући и вичући.

Читава војска робова изађе и отера будалу.

Чувши дреку, на крају полако изађе и господар.

„Разбојник је покушао да нам сруши кућу. Ја сам први почео да вичем, а онда смо га сви заједно отерали,“ рече роб с пуно поштовања и победоносно.

„Браво,“ похвали га господар.

Тог дана дође много посетилаца да виде шта се десило, а међу њима и онај паметан човек.

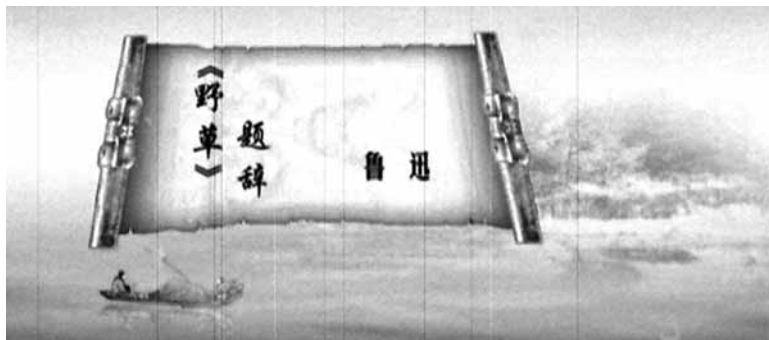
„Господине, пошто сам данас био од користи, господар ме је похвалио. Стварно сте били видовити кад сте ми пре неки дан рекли да ће се ствари поправити...“ рече роб радосно и пун наде.

„Баш тако,“ одговори паметан човек, чини се радостан због њега.

26. децембар 1925. године

Из *Дивље траве*

С кинеског језика превела Мирјана Павловић ▲

Борис Лазих

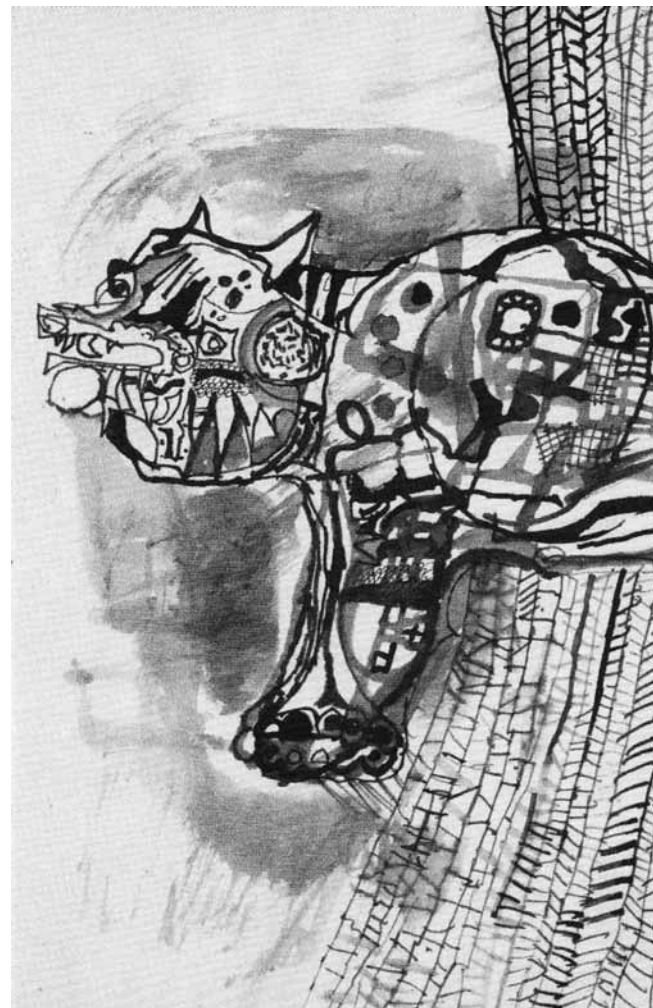
TAXI DRIVER

Пеђи Радосављевићу

Питаш ме за оне побијене? Не, то не ради мафија. То ради један човек, сам. Неки манијак, психопата, гарантујем. Како то знам? Сви то знамо. Увек поступа на исти начин, ноћу. Људе убија с леђа, ножем. Зарије ти сечиво у бубрег, па га заврће, заврће... Неки лудак, бре. Зашто то ради? Шта мене питаш? Питај њега. Да бар имамо седишта на струјни удар, попут Швеђана. Слаба утеха, знам. Синдикат то тражи од државе. Мораш да се браниш од будале! Само, има и луђих ствари. Слушај ово.

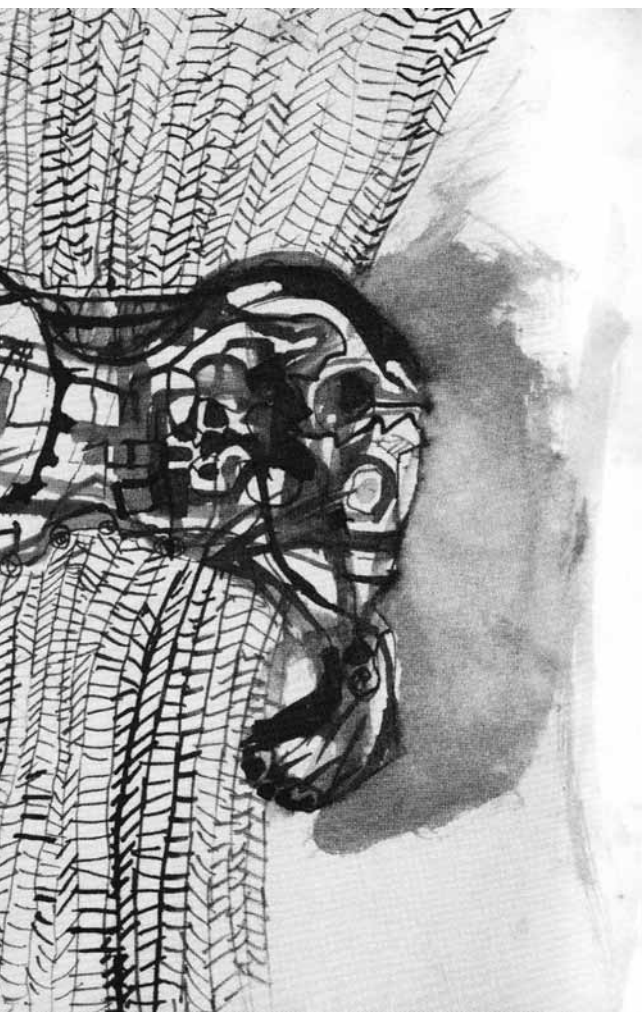
Два кошава, око нуле је, и све то заједно не траје дуже од три дана, а мислиш да пичи читавих десет. Зимуља, стравична. Људи чекају сатима на превоз по станицама. Стоје ко црне мрље, не мичу се. После поноћи у центру више нема никога, ничега. Празне улице. Био сам у ноћној смени, дремљив. Сад имам грејање у колима, али онда... Стојим код Москве. Припалим цигарету да се згрејем. Мотор угашен, жеби га. Штедим. Седим ја тако и чекам, сав згурен, кад наиђе муштерија. Двоје њих. Кикоћу се, домунђавају. Не обраћам на то пажњу. Он јој отвара врата, девојка се смешта иза мене, улази за њом, каже ми: „Блок 45”. Океј шефе. Кренем ја. Пођем низ Балканску на Челични мост. Хватам правац за Хајат, зачас сам на путу. Видиш, до тада је све у реду. Пази даље. Док ја возим, они ћуте. И заборавио ја на њих. Деца су то. Немају више од петнаест, шеснаест година. Ћуте они, ћутим ја. Тако све до Хајата. Одједном, она врисне, скочи са седишта. Затим јој он, сместа, одвали шамар. Па још један, и још један. Погледам кроз ретровизор: девојка покушава да се заштити, подиже руке, скрива лице, гребе га, псује. Он је одвали шаком у зубе. Клинка се скљока у дно аута. Нагло прикочим, скренем удесно, станем. Кажем му нека се присабере, нека изађу. Клинка ми већ крвари по седишту. На то ће он: „Не сери, матори.” Отвори јакну, покаже шкорпион. Додаје: „настави да возиш и да ниси писно.” Враћам се у саобраћај. Срце ми лупа триста на сат. Једва чекам да стигнем до блокова. Бацам око на ретровизор, он јој прилази, глади је по коси, тепа јој. Она се отима. Тип јој опет одвали шамар. Сад риба само цвили, тиха језа, брате, стисла се у дно седишта, само је чујем, разумеш ме, тек ће он њој: „Скидај се!” Зачућена, риба се, наравно, у први трен опире, али он је стиска за шаке, откида јој дугмад с кошуље, лепо чујем како све пуца и како се цепа лан, она ће њему, дрхтавим гласом: „Како, зар пред њим?” Он наставља да је свлачи, јакну, прслук, кошуљу, грудњак, сукњу, све. Већ је гола. Видим ја, он то оз-

биљно кренуо. Покушам да се умешам: „Ти завежи!”, продере се, лати пиштоља, и ћушне ме дршком по темену. У пизду материну. Стровалим се у седиште. Мути ми се пред очима. Имам осећај да ће глава да ми пукне ко диња. Стајем код пруге. „Не стај!” Процеди међу зубе. Ипак стајем. Чекам на зелено. „Због мурије”, додајем, „увек их има на бу-вљаку.” Лепо видим, кроз ретровизор: дечко се скида, исприсио се, откопчао каиш, дугмад с панталона, свукао их, и сад, с голом патком међу ногама, с пиштољем у шапи, свалује се на њу. Сад га скида и она. Видим јој руке, свлачи

му јакну, кошуљу. Прекида је. Зелено је. Крећем. Седмица нам долази у сусрет, срамота ме да подигнем очи у правцу путника. Могу и да те туже за такве ствари. Дечко је подиже са седишта, вешто окреће, она се склупчава, истура задњицу, сагиба главу. Сав се распојасао, стока једна, заноси се, над њом, као бик, као прасац. Риба стење, цвили, као да јеца, не знаш више да ли од бола због задобијених удараца или од пробуђене пожуде. Привлачи је к себи, одбија, привлачи је, одбија, стење, њена се кожа беласа попут млека, дојке њишу као два нема звона. А у мени све пуца. Пичим даље и већ презнојен, знојим се све више. Око нас су ледине, нигде никог нема, ниједног возила више, нигде града, нигде мурије. Креше је, стењу, сикћу бре обоје. Напољу одблесци далеких градских светала и ледине, само јебене ледине. Обневидех. Блокови далеко пред нама. Пичим Гагариновом. Риба стење све снажније, њен ме глас удара право међу ноге. Диго ми се. Час дубоко уздише, чак цикне, чак опсује, час га преклиње да се не заустави. Свија се, намешта, нуди му се. Клинац је цепа, јебе, и то прописно. Припијен уз њена бедра сав се занео. На сваки његов удар она главом удари о стакло возила. Опет се свија. Обе шаке поставила на стакло, главу сагнула дубоко под себе. Мирис зноја и пичке се разлио по ауту. Сисе, чврсте, крупне, штедре. Клинац их гњечи, штгипа, милује. Подилази јој, подилази себи. Тресу се, клате, дрхте као класје. Сваки пут кад

мењам бризну рука ми задрхти, склизне. Та смеша гласова пичи до мозга. Горим. Појео бих је. Пршти она, прштим ја. Прштим и ћутим, терам ка Нехруовој. Ускоро стижем пред зграду и успоравам. У тренутку када дајем жмигавац у намери да скренем, да се паркирам, он ме пресеца. Глас допире као из далеке даљине. Глас пресеца мој трип. „Терај даље. За Сурчин.” Тад, кад је то рекао, признајем, усро сам се. Ипак сам покушао да станем. Продерао се: „Ма јеси ме ти чуо?” и одвали ме по бради. У тај час прокрварим. Помислио сам да хоће да ме убије. Фрајер, онако, из заноса, пружи ми марамицу па ми јашући је, још добади: „Вози Мишко!” Јебо те Мишко, помислим, сав угруван. Око нас ледине, само ледине. Пичиш по друму с лудаком усред нигдине. Ти не можеш ни да замислиш како се из Београда одједном уђе у мрак. Ударили зграде, било где, да сместе офицере, сељаке. Ето шта се добило. Довели сељаке у солитере. Нит скино опанке, а већ грађанин. Ради у предузећу. Као што је било моје. Јел. И ето ти сад: фирме пропале, пропала војска, људи не раде, пију, лелемуде, деца им не уче, бију се, краду, курче за ситне паре. Такви су клинци најопаснији, најлуђи. Они ће да те убију за цабе. Лепа је била. Али млада, тако млада, разумеш ли ме? Дете, такорећи. А он је онако дере. У једном тренутку помишљам да успорим, да нагло отворим врата и искочим из аута. Нисам ти ја јунак да спасавам клинке. Можда то нисам урадио јер сам кукавица. Можда јер ме је био страх да оставим клинку с манијаком. Можда једноставно нисам имао петљу да скочим. Свеједно, то не бих ни смео да урадим. Да им се ишта десило, ја бих одговарао. Одједном се фрајер укрути, почне да цвили, сикће, све јаче. Неартикулисано сиктање се претвори у драње (виче и она сад с њим), у силовит урлик. Фрајер је свршио. Глава ми лупа у дамарима. Зној капа с лица. Утом јој осетим руку. Придиже се, окреће, случајно ме додирнула по коси. Али, у тренутку када је осетила да додирује другог, задржала је своју руку, наставила да ме глади, док се он лењиво растезао, над њом, голом и мокром. Она се придиже, мрси ми косу, још увек, брише својом кошуљом, и промуклим гласом му говори да још хоће да се јебе. Окреће се, тромо, покаже на мене, каже му: „Сад хоћу да ме јебе овај таксиста. Сместа.” Успоравам, више не видим где, куда возим. Хтео бих да угонем у седиште, да ме седиште упије, да ишчезнем. На сваки покрет њене руке, њених прстију, ја се гушим, задрхтим, давим. Као опчињен, све време је пратим кроз ретровизор. Има бујну, валовиту, кратко подшишану косу и очи које су тамне, плаве, потпуно пијане. Додирне ме за муда, за уд. Откопча ми шлиц. Где је он, шта ради? Она полаже усне на главић, гута ме. Ма, без зајебавања, у том тренутку, појебо бих и њу и њега! Ал он већ доскаче: „Јеси ти нормална...” вуче је натраг к себи, грли се, облачи. Опет је оно што све време и јесте: дечачић, незграпан, несигуран у себе. Уствари, она је та која држи нас, обојицу. Она је, у том тренутку, у тој ноћи, у таксију, центар света.

Нареди ми да се вратим у блокове. Зачас стижем. Лакнуло ми је, немаш појма колико. Дечко је на крају био коректан. Платио ме у маркама, дао је добро напојницу. „За претрпљени страх”, вели. И смеје се. Чим су изашли позвао сам централу, централа пандуре. И дођу ти они, направе увиђај, као фол крену у потрагу...

Ево, стижемо. Ајд, у здравље. И проведи друга мало по Пигалу, нека се и он нагледа чуда, док је млад. ▲

Радивоје Микић

ИЗМЕЂУ СВАКОДНЕВНОГ И САКРАЛНОГ

Драган Јовановић Данилов,
Моја тачна привиђења,
Архипелаг, Београд, 2010.

Драган Јовановић Данилов је важно место у савременој српској култури стекао као песник, романсијер, есејиста, ликовни критичар, али ће се бољи познаваоци наших књижевних прилика лако сложити да је он пре свега песник и да је дубока приврженост песничкој уметности оно што храни све видове његове стваралачке делатности. Будући да је до овог тренутка објавио четрнаест песничких књига, од којих једну заједно са Дивном Вуксановић, Драган Јовановић Данилов је, у часу када се придружује ранијим добитницима награде „Васко Попа“, песник са чврсто оформљеном поетиком, препознатљив међу савременицима и по томе што је свој песнички свет изградио на споју различитих елемената. С једне стране, Драган Јовановић Данилов воли да у своје песме унесе појединости које ће дочаравати живот у једној малој вароши, да говори о оним животним при-

зорима који се, на први поглед, ничим не издвајају из уобичајеног тока ствари у свету који нас окружује, док, на другој страни, овај песник воли да открива и дубљи смисао онога што чини свакодневицу, једнако као што стално показује да је опчињен оним видовима лепоте који су резултат епифанијског продора у скривено лице света.

Књига *Моја тачна привиђења* је у много чему репрезентативна за поезију овог песника. Подељена у пет циклуса неједнаког обима, са прошком и епипилошком песмом које имају веома важну улогу у обликовању читаочевог утиска, она показује да Драган Јовановић Данилов у грађење песме полази тако што најпре призове један круг животних реалија (ношење дрва из подрума, дијалог са кћерима, призори са путовања, пијачни амбијент, станична атмосфера, обраћање вољеној жени и сл.) а да потом све то настоји да повеже са оним што није непосредно видљиво у животној материји али што јој даје дубљи смисао. Тако ће, примера ради, сусрет са остарелим туристима из северних земаља и појединости које прате тај сусрет постати повод да се нешто каже о човековом сусрету са празнином сопственог живота, са доживљајем бесмисла и узалудности, од којег се не може побећи ни лутањем по свету. Као песник коме није стран ни романтичарски схваћен занос пред лепотом, Драган Јовановић Данилов је свестан да говори из оне искључиве перспективе коју, уз све остало, обележава и свест да вредности више нису на месту на коме су некад биле и то је разлог што је у његову поезију продрла иронија и што су њоме захваћени и неки важни песнички симболи.

А то опет значи да је Драган Јовановић Данилов песник који и сам воли да говори о поезији и песничком умећу. Видећи нешто узвишено у призору са Бајлонијеве пијаце, он жели да нам покаже како је у модерној поезији дошло до специфичног померања појма лепоте. Она сада обухвата и оно што је одвајкада обухватала (женско тело, нпр.), али њу Данилов окрива и у животној енергији врапца и у тами која окружује кртицу. И то је знак да је реч о песнику који на посебан начин сагледава однос између обичног, свакодневног и узвишеног, сакралног.

Смештајући поезију негде између, претварајући је у средство којим се повезују различите сфере света кроз који пролазимо, Драган Јовановић Данилов хоће да поезији врати нешто од онога што је, барем на први поглед, изгубила. Он настоји да је врати у свет и живот, да открије њену дубоку везу са животним ритмовима свакодневице и са узбудљивим пропламсајима највиших духовних узлета. И зато Данилов и каже да се „песник, као и гавран, рађа већ стар“, пошто му је задатак да повеже оно што је било са оним што је сада, да тако постане нит која обликује духовну целину.

Сасвим у ретки савремени песници који се усуђују да певају о срцу и души, песници који ће и сами себе видети као некога ко читаоцима продаје душу. А Драган Јовановић Данилов баш то воли да чини и то показује да је реч о песнику који настоји да споји два облика песничке уметности. Један од њих је веома стар, он се може сматрати оним што је већ доста дуго претворено у сам симбол лирске поезије, а други је изразито модеран и настао је у време када су песници престали да осећају неадекватност пред садржајима свакодневног живота и када су почели да у песме укључују много „документарних детаља“ захваћених баш из те свакодневице. Ако они чисто лирски садржаји треба да покажу да и песник нашег времена трепери обузет истим страстима као и његов давни предак, детаљи из свакодневице треба да покажу да он своја искуства стиче у стварном свету, у додиру са стварима и појавама које га повезују са великим бројем људи. Зато се у књизи *Моја тачна привиђења* понекад и у једној истој песми читалац среће и са најсуптилнијим продорима у унутарњи свет, свет у коме се образује песников додир са суштином ствари и појава, и са врло подробним описима живота у малим градовима.

Настојећи да обликује неку врсту своје песничке митологије, Драган Јовановић Данилов, на једној страни, полази од онога што је класично наслеђе, док, на другој страни, он не крије да су му посебно блиски они облици модерне уметности који су израшли из свести да је уметник нашег времена принуђен да говори о празнини која је остала иза свега онога што је нестало. И отуда код овог песника и указивање на један тако важан културно-историјски симбол као што је

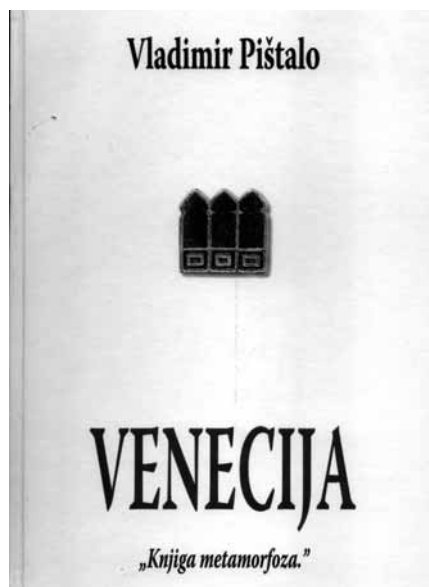
Александрија, коју је Константин Кавафи претворио у велику песничку позорницу носталгије за светом кога више нема и трагање за оним облицима лирске метафизике коју за Данилова симболизује „ћутање далеко од речи које су му претходиле“ и откривање тако необичних, готово суматраистичких веза као што је она да „зима у планини је сестра белих вукова“ а да опет „јелен је сестра рике у дубокој шуми“. Крећући се у овако различитим правцима, Драган Јовановић Данилов управо и хоће да нам покаже да модерни песник може све што је могао и његов далеки предак. Он може да буде творац лепих слика и поређења, али он може да буде и она врста метафизичара чија су саопштења „каживања душа најтананијих“. И то је разлог што ће у песми „Старомодан песник“ Драган Јовановић Данилов за песника рећи да је „емигрант без земље“, што ће за песнички говор бити речено да му је „необузданост блиска“, док ће саму фигуру песника он приказати као некаквог странца у свету који не брине о себи и својој судбини. Али ако тај „старомодни песник“ не брине о себи, ако њему, барем на први поглед, није стало до тога да своја „тачна привиђења“ намеће оној која „у сумрак“ пакује ствари у ташну и спрема се за излазак у град, онда му је ипак стало до тога да она олако одбачену песничку књигу „поклони неком бледом дечаку из предграђа што има гладне очи, заљубљене у речи“. Овакав налог оној која не мари за песничку уметност показује да је Драган Јовановић Данилов песник који и те како држи до будућности уметности којој служи тако одано служи, али и да је он свестан да „немир у ваздуху ником не припада“ и да га може преузети било ко од песничке сабраће. Говорећи у овој песми о припреми да постане нестваран, лирски јунак Драгана Јовановића Данилова показује да су песници исто што и они приповедачи који „долазе из нас превасходно да испричају своје приче“. Зашто су важни ти приповедачи? Једноставно зато што „тамо где нас дотакну, закуцају малена срца“. Песничка књига „Моја тачна привиђења“ Драгана Јовановића Данилова ће нас, сасвим сигурно, тако дотаћи више пута и док је будемо читали наша малена срца ће много пута закуцати од тог додира. А има ли од тога бољег доказа да смо срели правог песни-

ка и да том песнику баш у овом тренутку и баш на овом месту треба да пожелимо срећан улазак у песничко сазвежђе које обликују добитници награде „Васко Попа“.

Татјана Лазаревић
Милошевић

РОМАН И ГРАД

Владимир Пиштало, *Венеција*, Агора, Зрењанин, 2011.

Почетна тачка билдунгсромана/књиге метаморфоза *Венеција* Владимира Пиштала смештена је у „топлу зимску поноћ, гоњењу вилинским часовницима“, када култни Фелинијев филм *Казанова* подстиче седамнаестогодишњег младића да себи, по први пут, постави питање: „Јесам ли то био ја?“ и тако крене неизвесним, тегобним путем самоспознаје – откривања себе у свету и света у себи. До тада, „цео свет је био закључан, а кључеви су били невидљиви“. Од тада, почиње узбудљива „духовна потрага“ где је чин откривања и преображавања Света приказан, из субјективне перспективе, поетско-асоцијативним дискурсом, као процес уметничке креације који обједињује и хармонизује видљиво и невидљиво, привид и суштину, ефемерно и апсолутно, појединачно и колективно, лично и универзално. Тиме се истовремено разоткривају и стапају у јединствену, непоно-

вљиву целовитост различити аспекти јунаковог Јаства. А Венеција, иницијално онеобичена филмском трансформацијом, карневалски раздешена сударом ероса и танатоса, профаног и сакралног, распета између чисте енергије дионизијског усхита и подмукле меланхолије, израшће у метафору те духовне потраге: „Нестварни град ми је био потребан као противотров за нестварност мог живота“. У души збуњеног, апатичног и отуђеног адолесцента велико уметничко дело покренуло је преломни преображај, постајући страсна мера живљења и излаз из „Платонове пећине“, из досаде и коначности туробне, једноличне и тривијалне свакодневице.

Дајући *Венецији* двоструко жанровско одређење, Пиштало наглашава сигнификантну аналогију између два тематско-значењска и поетичка образа: *билдунгсроман* као *књига метаморфоза* приказује пут одрастања, сазревања и индивидуације као пут сталних мена и преображаја – подједнако наративне свести и света који се у њој огледа. Свет, богат, комплексан и загонетан, сагледава се у симболистичком кључу: чулно-појавна димензија исходиште је знакова које ваља декодирати. „Невидљива понорница апсолутног текла је кроз посматрано“, констатује јунак у тренутку кад стиче моћ дубинске перцепције. Следећи степен спознаје, у складу са рембоовским мистицизмом, подразумева деминурушку активност: у необузданом размаху „свезнајуће маште“, свет се разграђује и изнова креира „у другој страни ваздуха, ненастањеној и ненастањивој“. Стварајући нови свет, јунак ствара и ново своје биће, урања дубоко у њега, вођен интуицијом и асоцијативним прозирама, и суочава се са властитом многострукошћу. Аутентичност и пуноћа човекове егзистенције могу се реализовати једино кроз умножавање и умрежавање идентитета, при чему се ниједан не потиरे, не губи, не пориче. Парадоксално, сваки тренутак и за њега везан опажај, помисао, асоцијативни спој, емоција, неименљиви дрхтај, зев празнине и сплина, постају метафорична ознака једног од мноштва обличја/маски, које само узете заједно творе целовито биће, сврху „духовне потраге“ евоциране у *Венецији*. Тако нешто остварило је само ако се открије Алеф, жижна тачка која апсорбује читав Универзум.

Билдунгсроман Владимира Пиштала приповеда о томе како је таква тачка препозната у фасцинантним координатама Венеције: „И пало ми је на памет да је овај град Алеф...“

Преображај Венеције у митски Алеф могућ је зато што је Пишталова књига метаморфоза отелотворује симултано у две неодвојиво сплетене равни. Ту је најпре савремена Венеција, преплављена туристима, где Венецијанци „не свирају Вивалдија мумијама предака“, као што наивно замишља филмом опијени наратор, већ доколиче гледајући телевизију; ту је и историјска Венеција, град-држава, са богатом и славном прошлошћу, град раскошан и сјајан, рафиноване културе и високих уметничких достигнућа, део медитеранског цивилизацијског простора. Тој Венецији јунак се непрекидно, опсесивно враћа, као инкарнацији велике идеје Медитерана, са којом се интимно поистовећује („Осећам, дакле јесам!“). За њега време као да је стало онда када током првог боравка у Венецији доживљава, у десакрализованом, пародијској варијанти, митску сцену *Изласка из Пене*: „На малој споредној позорници времена још увек излазим из плитке воде на Лиду, машући звиждуцима“. Рађање из воде, праелемента са највише појавних облика, који је у стању да се једини са другим праелементима и тако се преображава не изневеравајући своју бит, метафорично предочава човекову индивидуацију као процес сталних рађања нових идентитета, при чему се преображавамо, али задржавамо језгро свога бића. Овакав поступак – када се из реалног призора, догађаја, анегдотске ситуације, дијалога, репортажно-путописне форме, исечка урбаног пејзажа помаља Венеција са митском и трансцендентном конотацијом – основа је наративне парадигме романа. Од првог дела, *Лова на лавове*, до епилошке *Куће маски*, писац пажљиво, вешто користећи могућности поетског романа, стварну Венецију преображава у чудесан, етеричан град магијске лепоте, ониричан и просијан златом медитеранске светлости и животодавне снаге. Венеција, сазидана на води, невидљивих темеља, ни на небу, ни на земљи, на средокраћу између небеског и земаљског, божанског и људског, илуструје складан спој неспојивог, плодотворан укрштај супротности који је извор савр-

шене лепоте, целовите и недељиве. Пред нама је задивљујућа културна, уметничка и архитектонска баштина града, барокно преобилна и пренакићена у неутаживој жудњи да се у тескобни урбани оквир смести Универзум. Природа, историја и култура образују ареал, рекло би се, неуништиве, божански непролазне лепоте, оне која је из сфере метафизичког. „Мислим да си на том месту толико близу да закорачиш у метафизику да мораш осетити зебњу“, наводи јунак речи свог пријатеља Петка (што је тек једна од мноштва интертекстуалних веза). Међутим, у роману налазимо 'аветихске лепоте' Венеције били су положени у смрдљиво благо људског порекла“. На први поглед, беспримерна лепота Венеције, јадранског драгуља, деградирана је, **демаскирана**. Но, ово откриће заправо поентира пишчево схватање смисла маски/преображаја. Лепота, истинска и моћна, настаје тек преображавањем, алхемијском трансмутацијом, материјалног у духовно, пропадљивог у трајно, трулежног у чисто. А место таквог преображаја је уметничко дело. Као што је и стваралачки чин највреднији и најпоузданији начин спознаје и самоспознаје; и учени П *Dottore* знање користи тек као „ризницу метафора“.

У неочекиваном споју ерудиције и патоса, Владимир Пиштало ће текст премрежити бројним референцама и интертекстуалним везама, што је још један вид метафоризације Венеције. Лична повест надовезује се на предачке повести, ослоњене на фолклорну традицију; повест Медитерана укључује и повест медитеранских Словена, реконструисану на основу различитих извора; преображаји крилатих лавова прате се од Венеције преко источне обале Јадрана до Фамагусте и Ираклиона у густом топонимском низу. Пред читаоцем дефилију комични и живописни типови комедије дел арте; са Венецијом, као уочиштем и инспирацијом, повезују се бројни српски и светски писци (Ман, Шекспир, Паунд, Прат, Пруст, Хемингвеј, Лаза Костић, Ђура Јакшић, Црњански, Десница...) Естетичка мотивисаност преображавања Венеције у ознаку нараторовог Јаства, универзума и уметности оснажена је и поетским устројством речнице и инвентивном применом лирско-асоцијативног принципа у компо-

зицији романа на макроплану и микроплану. Висока језичко-стилска концентрисаност, јарка пиктуралност и синкретичност поетске слике, ритмичност и музичко структурирање текста, те особени напон еруптивне имагинације и сведене реченичне синтаксе препознатљиве су одлике Пишталовог стваралачког поступка и израза које се срећно сусрећу са интенцијама *Венеције* и делимично компензују не увек оправдану морфолошку растреситост и стилску хетерогеност текста. Чврстина идејне вертикале ипак је додатно осигурана директном експликацијом и аутопоетичким коментарима у претпоследњем поглављу, *Духовна потрага*: „Венеција је град од Бога створен за посредовање. Она је католичко-византијска фантазија, настала на сарадњи и сукобу са исламом. Баш као и Балкан, који су Римљани звали *catena mundi* – куцавица света.“ Или: „Добро уочен детаљ није део свакодневног. Он је фантастичан по себи.“

Последњи део романа Владимира Пиштала, *Кућа маски*, има само једно поглавље: *Метаморфозе*, склопљено из више фрагмената који делују као лирски резиме унутарње биографије. Историјско и културолошко повлачи се пред психолошким и онтолошким. Тако се гради романескна поента која метафору Венеције развија до крајњих консеквенци и поставља хијерархију градацкијског тројства коју чине свет, уметношћу проникнут и преображен свет и уметничко Јаство. „Маске око мене су говориле Јунгов језик архетипова“, бележи некадашњи седамнаестогодишњак на крају „духовне потраге“. И даље: „Људи су парадирани обучени у сопствене снове. Око мене су шетале алегорије и живеле метафоре. Таквим сликама душа говори себи у сну.“ Живот постаје сан, чаробна и света истина која се налази у љубави. Свет се ознаковљује и претаче у антропоморфизовани текст. Венеција је постала и свет, и уметничко дело, и еманација самог бића наративног субјекта. Он је сада на корак од пуног саображавања са предметом жудње и лепоте, предметом који је надахнуо уметничко (ре)креирање оскудног и апсурдног света: „Карневал ми је показао шта ћу све бити кад не будем ја. // Кад постанем СВЕ. Кад се потрага доврши. // Кад постанем Венеција.“ „Духовна потрага“ неминовно је дове-

ла до коначног питања: суочења са смрћу. Јер, „идеализована тајанственост и ћутња“ маске значе – смрт. Само што у *Венецији* и смрт пролази кроз метаморфозу, постајући и сама тек још једна метаморфоза.

„Титрави живот илузија“ о бесконачности Јаства ритуализован је сједињавањем са бесконачном лепотом Венеције: „Ми смо ти. Ти си ја. Ти си ми“, формула је која стоји на почетку и крају Пишталове венецијанске повести. Али, јунак/наратор/аутор (?) као да се враћа на почетак. Или, наставља даље? Све је почело трагањем за Венецијом; у завршном фрагменту *Куће маске* трагање као да се наставља: „Тражио сам је у опијумској магли, у којој су се немо мимоилазили галебови.“ Али, последњом реченицом *Венеције* јунак наговештава окретање другој загонетки, сад кад је загонетка сновидовног града одгонетнута: „Како је изгледао Беговенов имагинарни слух?“ Јер, ако застанемо, ушускани у магли, знамо да маске вребају; пошто нам магла не да да видимо, треба покушати с нечим другачијим.

Мирјана Здравковић

ЈОВАН ЂИРИЛОВ – ВЕЧНИ ОДИСЕЈ

Јован Ђирилов, *Сви моји савременици*, Лагуна, Београд, 2010.

У својим књигама *Сви моји савременици* Јован Ђирилов је портретисао импозантан број личности из света позоришта, филма, књижевности, политике, сликарства, властитог живота. За време дуготрајне позоришне и интелектуалне каријере (у раној младости асистент редитеља и драматург ЈДП-а и Атељеа 212, потом двапут управник ЈДП-а, са Миром Траиловић оснивач БИТЕФ-а, уметнички директор и селектор Битеф фестивала, колумниста *Политике*, *НИН*-а, *VlicNews*-а а затим и *Блица*), имао је прилике да упозна велики број личности и види много наших и светских представа. У овим књигама штампани су текстови поглавито из *VlicNews*-а и *Блица*, неколико њих из *Политике*, *Софије*, *Књижевних новина* и *Свезака*, који обухватају период од педесет го-

дина културног и јавног живота код нас и у свету. Пишући вешто, сликовито и духовито, са истанчаним укусом и смислом за портрет и карактерне особености личности које је познавао као сараднике, пријатеље, саборце, истомишљенике, политичаре и државнике у контексту позоришта, чак и као имагинарне саговорнике (попут Ингмара Бергмана и Артура Милера), Ђирилов је успутно много рекао и о себи и својим најближима. Понекад озбиљно, понекад са дозом хумора и лаке ироније, кадшто уз добронамерну критичку опаску, а увек спонтано и искрено. Поигравајући се речима које су често имале оксиморонски обрт, увек необично занимљив, приказао нам је читаву једну епоху, од новембра 2009. Пред нама васкрсавају један свет и једно доба пуно драматичних догађаја, искушења и борбе, али и напретка и промена у схватању позоришта и живота, токова у којима су се уметнички правци, понашања, стилови и моде смењивали од најавангарднијих преко неокласичних, модерних, постмодерних, савремених и еkleктичких до деструкције старих ставова и трагања за новим, уз извесна посрнућа, како у уметности тако и у животу.

Годинама неуморан, незамисливих радних и интелектуалних способности, „лак на перу“, увек спреман да буде свуда и на сваком месту... У оном свом црном плишаном капутићу или у жућкастом сакоу (опседнут жутом и црном бојом као да носи светиљку у мрак), Ђирилов је, са непресушном

енергијом и апсолутном компетентношћу, јурио, у почетку у тандему с Миром Траиловић, диљем бивше Југославије и света. И данас, у „младој старости“, јури кроз живот, али сходно времену – суперсоничном брзином. Брзометне памети, оштроумног запажања, убојите и спретне речитости, засипа нас паљбом реченица обликујући један веома личан и јединствен, али истовремено и наш, ваш, мој свет, јер је лично ЈА, као и у животу, неодвојиво од МИ. Посебно обдарен да личности и догађаје представи синкретички, кадшто у искривљеном огледалу попут оних његових извршних карикатура приказаних у Музеју позоришне уметности Србије, ругајући се заошијано, искоса, и себи и другима, пријатно изненађује оном другом, приватном страном своје личности, описујући са много нежности, топлине и осећајног разумевања ликове из свог детињства, пријатеље и сараднике који су утицали на његов развој и карактер.

Ове две књиге само су део списатељског опуса Јована Ђирилова (књиге песама, романи, неколико дела из области театрологије и лексикологије), опуса који је је по својој обимности довољан за један „нормалан“ живот, али је у његовом случају само „допунски“ вид његовог свеукупног рада, као неуморног трагаоца за новим и авангардним, у позоришној уметности или у интензивном друштвеном активизму, оствареном у професионалној ангажованости у улогама уметничког директора и селектора Битефа и Битеф фестивала и председника југословенске, потом српске Националне комисије при UNESCO-у. Увек истурен у прве редове, са џеповима пуним предлога и захтева, сналажљив као менаџер који се у тешким временима провлачи кроз иглене уши, дипломата у реализовању међународне и регионалне сарадње позоришта, и уопште у областима уметности, пилота, изванредно комуникативан, Ђирилов је увек и свуда присутан. Еластичан је у односима, макар понекад морао да прогута и понеку горку пилулу. На путовању пише драме, чита и смишља сценарија, преводи у аутобусу и авиону, даје интервјуе, руководи, организује гостовања и разне међународне и домаће скупове... Истовремено га опседају не само личности и догађаји, већ и речи, њихове

промене, иначе, нове речи, па пише речнике савременог српско-хрватског језика, планира и реализује зборнике и „Позориштарије“. Стоички прима критике и неуспехе, не заноси се успесима. Полемише и критикује, у стилу брехтовских и пиранделовских антиромантичарских коментара, увиђајући парадоксе постдрамске и постредитељске трансформације позоришних остварења.

Досадашњи живот Јована Ђирилова указује се као драма путовања „из ничега у нешто“, препуна узбуђења, понекад и горчине, али и атрактивности савременог Одисеја који увек живи у једном *сада*. Ништа чудно. Ђирилов је дипломирао на Филозофском факултету са темом *Егзистенцијализам у Сартровим драмама*. Жан-Пол је одувек био Јованов учитељ, рука која га је водила, морална вертикала која га је усмеравала на акцију, уз девизу „Егзистенција претходи есенцији“, „Живот је чин, деловање...“

Књига *Сви моји савременици* објављена је, у много мањем обиму, у *Просвети* 2007, а проширено издање (у два тома, на скоро хиљаду страница) издала је *Лагуна* 2010. године (уредник Дејан Михаиловић). Посебну драг књигама дају фотографије, као и наслови портрета приказаних личности који, већ од прве, сугеришу карактер и уметнички хабитус описаних особа, њихов однос према другима, животни став... „Моја бака Савета – мала мајка“, „Милан Дединац – интелектуалац у позоришту“, „У почетку беше – Гротовски“, „Дејан Мијач – класик модерног чула“, „Борислав Михајловић-Михиз – љубавник парадокса“, „Бранко Гавела – филозоф међу редитељима“, „Мира Траиловић – прва дама београдске авангарде“, „Жан-Пол Сартр – филозоф творац епохе“, „Александар Ранковић – Озна све дозна“, „Марија Јанковић – таленат за друге“, „Зоран Ђинђић – филозоф склон акцији“, „Биљана Србљановић – дама нашег незадовољства“...

Ђирилову се омакла и једна реченица као уздах: „Ја сам вук самотњак попут Дејана Мијача...“ Што звучи парадоксално за личност која је до те мере уметнички, интелектуално и друштвено ангажована. Али на ум ми падају и речи Елијаса Канетија: „Свако је сам, у срцу земље, обасјан једним зраком сунца... И одмах је вече.“

Огромно је братство вукова самотњака.

ВЕСТИ ИЗ СКД-а

СРПСКО КЊИЖЕВНО ДРУШТВО – РЕПРЕЗЕНТАТИВНО УДРУЖЕЊЕ

Десет година после оснивања, Српско књижевно друштво је коначно Дстекло статус репрезентативног удружења у култури.

Решење (број 022-05-24/2011-06, у Београду, 20. октобра 2011. године) је донето на основу члана 56. став 1. Закона о култури („Службени гласник РС“, број 72/09) и члана 8. Правилника о саставу и начину рада Комисије за утврђивање репрезентативности удружења у култури и о ближим условима и начину утврђивања и престанка статуса репрезентативног удружења у култури („Службени гласник РС“, број 57/10), а на предлог Комисије за утврђивање репрезентативности удружења у култури.

Решење је, као и за остала репрезентативна удружења, потписао Предраг Марковић, министар културе, информисања и информационог друштва.

ЗБОРНИК РАДОВА

ЧОРТАНОВЦИ – АНДРЕВЉЕ 2011.

Из штампе је изашао зборник радова са Међународне књижевне колоније „Чортановци – Андревље 2011.“.

У зборнику су заступљени поетски и прозни текстови учесника Колоније: Николаја Бајтова (Русија), Милета Стојића (Босна и Херцеговина), Димитриса Сотакиса (Грчка), Владана Матијевића (Србија), Агњешке Сиске (Пољска), Мариуса Келаруа (Румунија), Џејмса Сатерленд-Смита (Велика Британија), Иване Миланков (Србија), Исмаила Бандоре (Јордан) и Андрије Матића (Србија).

У зборнику су објављени и прилози учесника на тему Колоније „Чије је ово дрво“.

Зборник је уредио Милован Марчетић.

Издавач је Српско књижевно друштво,

МЕЂУНАРОДНА КЊИЖЕВНА КОЛОНИЈА

ЧОРТАНОВЦИ – АНДРЕВЉЕ 2011.

Од 10. до 17. септембра 2011. године одржана је 11. међународна књижевна колонија „Чортановци – Андревље 2011.“.

Учествовало је 10 писаца из земље и иностранства. Одржани су књижевни сусрети у Новом Саду, Сомбору, Сремским Карловцима и Београду.

Због реконструкције објеката у Чортановцима, учесници су смештени у „Цептор центру“ у Андревљу на Фрушкој гори.

Књижевни колонију су помогли Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије, Покрајински секретаријат за културу и јавно информисање АП Војводине и београдска општина Стари град.

ГОСТОВАЊЕ ЧЛАНОВА

ХРВАТског ДРУШТВА ПИСАЦА

Од 6. до 8. октобра гости СКД-а су били чланови Хрватског друштва писаца: Нада Гашић, Снежана Букал и Данко Телећан. Госту су имали два читања, једно 6. октобра у Културном центру Београда, друго 7. октобра у кући Ђуре Јакшића.